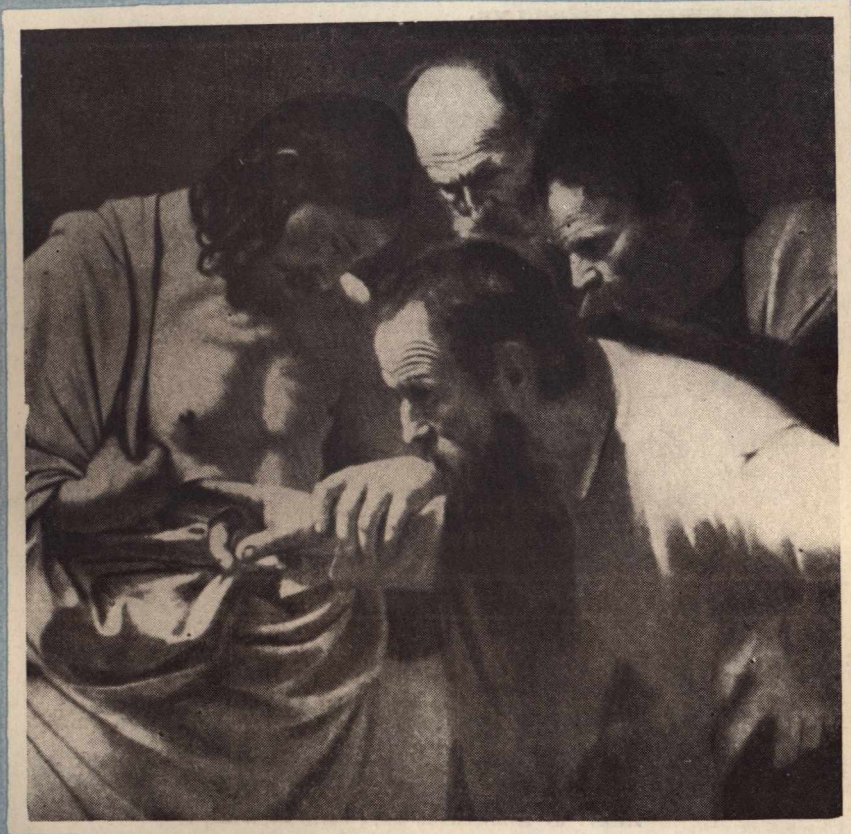

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XXXIV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1959 MÁRCIUS

Helycserét kérő lelkészek

Úgy gondolom, helyes az, ha egy lelkész nem egyetlen gyülekezetben tölti el átlagban 35–40 évre terjedő szolgálati idejét. Mind a gyülekezetnek, mind a lelkészeknek jobb az, ha 15–20 évenként (legalább!) változik a lelkész személye, illetőleg a lelkész szolgálati helye. Sokszor szinte „halálosság” tud lenni mindkét részcsoportról vagy legalábbis egyik részről a „megszokottság” és az ebből származó közömbösség. Ezen kívül mind a gyülekezetek, mind a lelkészek részéről merülhetnek fel olyan okok, amelyek miatt esetleg a lelkészeknek vagy a gyülekezeteknek a lelkész-cserét szorgalmazniuk kell.

Ez a megfontolás indított arra, hogy első püspöki körlevelemben megkérdezzem: *kik azok a lelkészek, akik valamilyen okból szeretnének jelenlegi szolgálati helyükről más gyülekezetbe menni?* A felszólításra a Déli Egyházkerület lelkészei közül 30-an jelentették be helycserét kérő kívánságukat, az Északi Egyházkerületben pedig már előzőleg mintegy 25–30 lelkészt tartanak számon ugyanilyen igénnyel. Tehát összesen 50–60 olyan lelkészünk van, akik szeretnének más gyülekezetben továbbszolgálni, illetőleg néhány idősebb segédlelkészre gondolva, végleges álláshoz jutni. Egyfelől elég nagynek tűnik ez a szám, másfelől azonban jó arra is figyelni, hogy mintegy 350 lelkészünk nem kérte jelenlegi szolgálati helyéről az elmenés lehetőségét. Nyilván meg vannak elégedve helyükkel és úgy érzik, hogy gyülekezeteik is igénylik ottmaradásukat.

Érdekes arra is figyelni, hogy *milyen indokok* alapján kérték a lelkészek a helycserét?

Az első csoportba sorolom azokat, akik a szórvány-szolgálatból szeretnének kikerülni olyan gyülekezetekbe, amelyekben már nem kell állandóan kerékpározni, motorkerékpározni és sokat gyalogolni. Van olyan szórvány-lelkész, aki jelenleg 47 éves és több mint 25 éve végez nehéz szórványszolgálatot. Az egyik szórványban élő lelkész azt írja, hogy az állandó kerékpározás „szívét és lábait nagyon megviselték”.

Mások *családi okok* miatt szeretnének más gyülekezetbe kerülni. Vannak, akik arra hivatkoznak, hogy 3–4 gyermekük van és szeretnék, ha „hazulról” taníttathatnák gyermekeiket gimnáziumokban és technikumokban s ezért szeretnének városba vagy város közelébe kerülni. A családi okoknál meg kell említenünk, hogy néhány lelkészünk feleségének olyan képesítése van, amelynek felhasználása inkább városban volna lehetséges. Olyan lelkészek is vannak, akik idős szüleik közelébe szeretnének kerülni.

CSENDBEN ISTEN ELŐTT: Helycserét kérő lelkészek (Káldy Zoltán)	129
Schweitzer Albert (D. dr. Vető Lajos) — — — — —	132
„Politikai istentisztelet” (Mekis Ádám) — — — — —	142
† Dr. Csengődi Lajos (G. L.) — — — — —	153
Templomfűtés, elektromos orgona, harangszó-harang nélkül (Várady Lajos) — — — — —	155
Az egyetemes presbiterium időszerű feladatai (Dr. Göttche Ervin)	157
Három nyborgi előadás (D. dr. Vető Lajos) — — — — —	167
P. Burgelin: A konstantinuszi korszak vége (Ford.: Csengődi László)	169
Egy új magyar film margójára (Juhász Géza) — — — — —	180
AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE:	
Quasimodo Geniti (Káldy Zoltán) — — — — —	132
Misericordias Domini (Káldy Zoltán) — — — — —	184
Jubilate (Káldy Zoltán) — — — — —	186
Cantate (Káldy Zoltán) — — — — —	189
Rogate (Káldy Zoltán) — — — — —	191
Oltári imádságok (Pröhle Károly) — — — — —	Borító III.

|||||

A címlap Michelangelo Merisi da Caravaggio (1573—1610) „A hitetlen Tamás” című képét ábrázolja, Jn 20,24—29. alapján. A festmény 1945-ben eltűnt, ma már csak reprodukcióról ismerjük.

|||||

LELKIPÁSZTOR

Evangelikus lelkészi szakfolyóirat.

Felelős szerkesztő: Dr. Ottlyk Ernő.

Felelős kiadó: Juhász Géza

A szerkesztés munkájában szerkesztőbizottság vesz részt.

Előfizetési ár: havi 12.— forint, félévre 72.— forint, egy évre 144.— forint

Csekkszám: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest, 220.507.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Üllői út 24.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangelikus Egyetemes Sajtóosztály

Példányszám: 1000.

15172 — Zrínyi Nyomda, Budapest, Felelős: Bolgár Imre.

Néhány lelkészünk azért kéri Budapestre vagy Budapest közelében való elhelyezkedés lehetőségét, mivel az *egyházi ének és zene* vonalán Istentől kapott képességeit jobban tudná az egész egyház számára gyümölcsöztetni. Olyan lelkészünk is van, aki a Zeneakadémián tanul.

Egyik-másik lelkészünk leveléből kitűnik, hogy jelenlegi szolgálati helyükön ilyen vagy olyan oknál fogva „rövidzárlat”-ba kerültek. Van olyan, aki, a hivek „közönységére” hivatkozik és azt mondja, hogy ő már nem tud ott mit csinálni.

Folytathatnám az okoknak a felsorolását, melyeknek alapján lelkészeink kéri a helycserét. Valamennyit úgy sem szükséges felsorolni.

Magam úgy látom, hogy *nagyon komolyan kell vennünk* a helycserét kérő lelkészek kívánságát. Kívánságaik ugyan nem esnek egyforma súlylyal a latba, de szeretetlenül egyik kérés felett sem nézhetünk el. Elsősorban a *szórvány-lelkészek* kéréseire kell figyelnünk. Nem helyes ugyanis az, hogy egyik-másik lelkész egész életén keresztül járja a szórvány utakat, tapossa a kerékpár pedálját, motorozik sáros, máskor jeges utakon, esőben, hóban, ugyanakkor egy másik lelkész — talán kevesebb tehetséggel és kisebb hűséggel — egész életét városban tölti a városi élet jó körülményei között. — Jó szemügyre venni a *családi okokra* hivatkozó lelkészek kéréseit is. Különösen ott, ahol a gyermekek könnyebb továbbtanításáról van szó. Bár Népköztársaságunk körmánya mindent elkövet, hogy minél több gimnázium és technikum létesüljön az ország egész területén és e tekintetben igen komoly eredmények vannak már (pl. a Tolna-Baranyai Egyházmegye területén 12 városban és faluban van gimnázium!), mégis vannak még olyan helyek, ahonnan nehezebb megközelíteni a gimnáziumokat és technikumokat. Ahol több gyermek van, ott jogos a kérés a városba vagy városközelébe-kerülés tekintetében. — Azt sem szabad lekicsinyelnünk, ha egy lelkész *elvégezte a Zeneakadémiát* és a nyert tudását egyházi területen akarja kamatoztatni. Ez érdeke az egész egyháznak. Annál is inkább, mert „éneklő egyház” vagyunk, vagy legalábbis annak kellene lennünk. Nagy szolgálat az, ha Bach muzsikája avatott kezek nyomán hangzik fel orgonáinkon. Jó, ha ilyen művészeink Budapesten vagy közelében maradhatnak vagy legalábbis nagyobb városainkban szolgálhatnak.

Ugyanakkor látnunk kell a hely-cserével együtt járó *nehézségeket*, illetőleg azokat a szempontokat, amelyek felvetődnek a helycserével kapcsolatban.

Egyházunknak jelenleg 12 olyan lelkésze van, aki már betöltötte a 60. életévét és így törvényeink szerint nyugdíjba mehetne. Ezenfelül 25 olyan lelkészünk van, aki 2–3 éven belül éri el a 60 éves korhatárt. Gondolhatnánk arra, hogy a 60. évet betöltött lelkészeink közül egyik-másik menjen nyugdíjba és így adjanak helyet azoknak a szórvány-lelkészeknek, akik már belefáradtak a szórványmunkába. A korhatárt elért lelkészek között ugyanis több olyan van, aki nagyobb gyülekezetet, esetleg városi gyülekezetet tudna átadni. Alaposan meg kell vizsgálnunk, hogy kik menjenek nyugdíjba a korhatár elérése után. Egyfelől többen vannak közöttük, akik még jó erőben vannak és így a munkát jól el

tudják végezni, másfelől arra is gondolnunk kell, hogy Nyugdíjosztályunkat nem szabad túlterhelnünk sok nyugdíjazással. Az azonban kétségtelen, hogy néhány lelkészünk nyugdíjazásával egészen komolyan kell majd számolnunk.

További problémát jelent az előbbre-juttatásnál az is, hogy néhány szórvány- és falusi-lelkészünk a maga helyén nagyon „elhagyta magát” és nem igyekezett lépést tartani a tanulásban és élvonalban járókkal. Több lelkészünk keveset olvasott, keveset tanult vagyis nem képezte magát tovább. A városi gyülekezetek pedig mégiscsak igényesebbek az igehirdetésben és minden más szolgálatban, mint több falusi gyülekezet. Amikor valakit faluról fel akarunk hozni városba, sokszor ott akadunk el, hogy bár családi körülményei ezt a felhozatalt szükségessé tennék, az illető lelkésznek képzettsége és eddigi szolgálata sokszor nem olyan, hogy ezt a felhozatalt minden további nélkül eszközölni lehetne. Az elmulasztott éveket igen nehéz pótolni. Bár nem lehetetlen.

Ezzel függ össze az a probléma is, hogy nem tudjuk támogatni azokat a lelkészeket az előbbrejutásban, akik *nem tudják vagy nem akarják megérteni* az egyház jelenlegi szolgálatát. Itt most nem arról van szó, hogy „politizáló papnak” kell ahhoz lenni, hogy valaki jobb helyre kerüljön. De igenis, olyan papnak kell lennie, aki nem dugja fejét struccmódjára a homokba a mi világunkban, hanem világosan látja népünk útját és benne egyházunk útját. Látja azokat a szolgálatokat, amelyeket nemzetünkben el kell végeznünk, nem azért mert ezt „múszáj”, hanem azért, mert teológiánkból következik az. Aki ezeket a kérdéseket nem akarja látni vagy nem tudja látni, az ma nem is alkalmas arra, hogy gyülekezetet vezessen, hiszen a gyülekezet tagjai naponként kerülnek problémák elé és ha a pásztor vak, hogyan vezessen másokat. Aki nem hajlandó végiggondolni azokat a problémákat, amelyeket az egyház vezetőinek végig kell naponként gondolniuk abban az irányban, hogy az egyház egyház legyen a szocializmusban, az nem alkalmas arra, hogy jobb helyre kerüljön, mert ezzel az egyház önmaga ellen cselekedne. Szeretném ha ezt minden lelkész egész világosan látná és felmérné saját álláspontját ilyen megvilágításban is.

A helycserénél vannak közben *nyelvi nehézségek is*. Több gyülekezetünkben szükséges a német és a szlovák nyelv ismerete. Lehet valaki jó igehirdető egyébként, de ha olyan gyülekezetben akar szolgálni, ahol többen anyanyelvükön kívánják hallgatni az igét, ott tudni kell a gyülekezeti tagok szlovák vagy német nyelvét. Ezért kellene nagy hangsúlyt tenni a nyelvtanulásra.

E nehézségek ellenére is mindent el fogunk követni azért, hogy a helycserét kérő lelkészeink nagyobb részének kívánságait teljesítsük. Felmérjük az egész országos egyházi helyzetet és annak nyomán javasoljuk majd a kért helycseréket. Annak lebonyolításához természetesen idő kell. Isten adjon mindannyiunknak ebben a kérdésben is bölcsességet, megértést és türelmet.

Káldy Zoltán

Schweitzer Albert

(Folytatás)

Amikor Schweitzert eltiltották a kórházi munkától, először arra gondolt, hogy befejezi Pál apostolról szóló könyvét. De azonnal egy másik téma kerítette hatalmába, amellyel különben már évek óta foglalkozott és amelyre nézve a háború különös okot szolgáltatott: *kulturánk problémája*. Mindjárt internálásának második napján, amikor még szinte lehetetlennek érezte, hogy már korán reggel írászathoz ülhet, hozzálátott a kultúra filozófiájáról szóló munkájának megírásához.

Már 1899 nyarán társalgás közben, amelyben Hermann *Grimm* is résztvett, hirtelen a társaság egyik tagja így kiáltott fel: „Hát bizony mi mindnyájan csak epigonok vagyunk!” Ez a megjegyzés mélyen belevésődött lelkébe, mert úgy érezte, hogy ezek a szavak az ő érzéseit fejezik ki.

Már első egyetemi évei alatt megrendült a hite, hogy az emberiség automatikusan a haladás irányában fejlődik. Sokszor észlelnie kellett, hogy a közvélemény nem utasítja vissza méltatlankodva azokat az ember-telen elgondolásokat, amelyeket nyilvánosan terjesztenek, hanem elfogadja őket és hogy embertelen kormányzati intézkedéseket helyeslőleg tudomásul vesz. A nagyon igaz és nagyon helyes dolgok iránt is legfeljebb valami langyos érdeklődést lehet felkelteni. Számos jeltől arra következtetett, hogy nemzedéke szellemileg és értelmileg megfáradt, noha annyira büszke elért sikereire. Nem egyszer hallotta, hogy az emberiség jövőjével kapcsolatos korábbi reménységek túlságosan vérmesek, s ezért szükséges magunkat arra korlátozni, ami megvalósítható. Az a jelszó, amit minden országban kiadtak, hogy *realpolitika*, nem jelent mást, mint a szűklátókörű nemzeti sovinizmus helyeslését és kompromisszumot olyan erővel és törekvésekkel, amelyeket azelőtt mint haladás-elleneseket utasítottak el. A süllyedés egyik legkirívóbb jelét abban látta, hogy a babonát, melyet a nevelés köréből addig száműztek, ismét bebocsátották a társadalomba.

Amikor a XIX. század végén sokan felmérték az emberiségnek minden téren elért eredményeit, az ezzel kapcsolatos optimizmust érthetetlennek talált. Úgy látták, hogy találmányok és a tudomány terén elért nagy eredményeik birtokában értelmi és erkölcsi tekintetben is olyan magasságok felé haladunk, amilyeneket soha nem ért el az emberiség. Schweitzer benyomása az volt, hogy korának szellemi élete nem csupán alatta maradt a letűnt nemzedékek színvonalának, hanem, hogy sok tekintetben a megelőző nemzedékek vívmányaiból él. És hogy ennek az örökségnek nem kis része most olvadni kezd a kezeik között.

Ezeknek a benyomásainak adott kifejezést a társalgás során valaki. Ettől fogva belsőleg állandóan foglalkoztatta az a könyve, amelynek ezt a címet adta: „*Mi epigonok*”. Barátainak sokszor elmondott a tartalmából egyet-mást, ők azonban rendszerint azzal tértek napirendre felelt, hogy csupán századvégi érdekes és paradox pesszimizmusról van szó. Ilyen tapasztalatok miatt csak prédikációiban fejezte ki olykor kételyeit a nyugati kultúra felől.

De most a háború úgy tornyosult eléje, mint a kultúra csödjé.

Könyve a nyugati kultúra kritikája volt. Azt szerette volna vele elérni, hogy kortársai figyelmét felhívja a vele kapcsolatos veszélyekre.

De ha már a katasztrófa kitört, mit érnek a tünődések annak okai felett, miután azok mindenki előtt tudottak? Elhatározta tehát, hogy a könyvet csak saját magának írja meg. De vajon nem veszik-e el tőle, mint hadifogolytól? És van-e egyáltalán kilátása arra, hogy valaha is látja Európát?

A teljes csüggedésnek ebben a lelkiállapotában kezdte el művét, míg csakhamar megengedték neki, hogy újra betegeinek szentelje magát.

Orvosi tevékenysége során is igyekezett időt találni a kultúráról szóló könyve megírásához. Sok éjszakát virrasztott át, s a legmélyebb indulatok töltötték el gondolkodás és írás közben, amikor *újra meg újra azok jutottak az eszébe, akik a lövészárkokban fekszenek.*

1915. nyarán hirtelen az jutott eszébe, hogy miért csak a kultúra kritikájával foglalkozik, miért elégszik meg önmagunknak, mint epigonoknak az elemzésével, miért nem törekszik konstruktív módon foglalkozni a kérdéssel. Ilyen formán kutatni kezdte mindazt, ami a kultúra *igenlésével* áll kapcsolatban. Munkája közben világossá lett előtte a kultúra és az élethez való viszonyulás kapcsolata. Elismerte, hogy a kultúra katasztrófája az élethez való viszonyulásunknak a katasztrófájából ered.

De mi a kultúra?

A kultúrában szerinte a leglényegesebb az egyén és a társadalom erkölcsi tökéletesedése. Ugyanakkor minden szellemi és minden anyagi lépés előre: jelentőséggel bír a kultúrára nézve. Ilyenformán *a kultúra igenlése egyetemes akarat a haladásra*, mely tudatában van mindenk előtt az erkölcsiség legmagasabb értékének. Noha rendkívül fontos a tudomány sok diadala és fejlődése, mindamellet nyilvánvaló, hogy csupán az erkölcsi célokra törekvő emberiség részesülhet teljes mértékben azokban az áldásokban, amelyeket az anyagi téren való haladás hoz magával és csak az ilyen emberiség lesz urává azoknak a veszélyeknek, melyek a haladással együtt járnak. *Az a nemzedék, amely azt gondolta, hogy semmiféle erkölcsiségre nincs többé szüksége, mivel célját a tudomány és a fejlődés eszközeivel el tudja érni, rettentő leckét kapott az első világháborútól.*

A káoszról kizárólag úgy juthatunk ki, ha megfelelő magatartást tanúsítunk az élet iránt. De vajon milyen legyen a természete ennek az élet iránti helyes magatartásnak?

Lényege a világ és az élet erkölcsi igenléséből áll.

De mi a világ és az élet igenlése?

Az európai és az Európából származó népek számára a haladás annyira természetes dolog, hogy még csak az eszünkbe sem jut: *ez a haladás az élet igenléséből ered.* Az élet igenlése pedig szellemi aktus. Viszont, ha szétnézünk a világban, rögtön észrevesszük, hogy ami nekünk magától értetődő, az a valóságban nem az. A hindu vallásos gondolkodás számára a tudomány diadala s az ember és a társadalom külső életének javulása tisztára bolondságnak számít. A hindu gondolkodás azt tanítja, hogy az ember számára az egyetlen értelmes magatartás az, hogy teljesen visszahúzódik önmagába és kizárólag azzal van elfoglalva, hogy a saját életét mélyítse. Egyáltalán nem érdekli, mi lesz a társadalommal és az emberiséggel. A belső életnek az elmélyítése, ahogyan a hindu gondolkodás érti, azt jelenti, hogy az ember az élet megtagadása gondolatának adja át magát a cselekvésének lefékezésével és az élet megtagadásának mindenféle formájával földi létezését annyira

lefokozza, hogy az már nem áll másból, mint a lét megszűnésének a várásából.

Érdekes Schweitzer szerint nyomozni a *világtagadás* gondolatának az eredetét. Eredetileg semmi köze sincs bármilyen világfelfogáshoz. A régi idők hindu papjainak a mágikus felfogása volt csupán. Ezek a hindu papok azt hitték, hogy a világ és az élet megtagadása révén bizonyos tekintetben természetfeletti lényekké lehetnek és uralomra juthatnak az istenek felett. Ezzel a gondolattal összhangban keletkezik a hindu papoknak az a szokása, hogy miután életük egy részét normálisan éltek le és családot alapítottak, életük végét a világról való teljes lemondásban töltik el.

Idők folyamán ez a világ- és életmegvetés, mely eredetileg tehát a hindu papok privilégiuma volt, olyan gondolatrendszerre fejlődött ki, hogy igényt tartott minden emberi magatartásra.

Tehát a világ és az élet iránti magatartástól függ, hogy vajon megvan-e a haladás iránti akarat, vagy sem. A világ és az élet megvetésének magatartása kizárja, az igenlő magatartás követeli. A primitív és félig primitív népek körében, akik még nem jutottak el a világ elfogadásának vagy elvetésének a problémájáig, sincs meg a haladás akarata. Az ő eszményük a legegyszerűbb élet a lehető legkevesebb bajjal.

Mi európaiak is csak akkor lettünk haladókká az idők folyamán, amikor a világra vonatkozó felfogásunk megváltozott. Az ókorban és a középkorban éppen csak próbálkozások történtek ebben az irányban. A görög gondolkodás megpróbál a világ és az élet iránt igenlő magatartásra jutni, de kísérlete sikertelenné válik és lemondásban végződik. A középkor magatartását a primitív keresztyénség eszményei határozzák meg a görög metafizikával való összhangban. Alapjában véve megtagadja a világot és az életet, mivel a keresztyénség érdeklődése ebben az időben a túlvilági dolgokra koncentrált. Mindaz, ami a középkor életében hatásos és építő, nem más, mint a Jézus igehirdetésében lévő aktív erkölcsi-ség, továbbá a friss és romlatlan népek teremtő erőinek gyümölcse.

Ezután lépésről-lépésre jelentkezett az igenlő magatartás, amely a népek között a népvándorlás eredményeképpen már kicsírázott. A reneszansz proklamálja szabadságát a középkori világ- és életmegvetéstől. A világnak ez az új elfogadása erkölcsi jelleget kap azáltal, hogy átveszi Jézus tanítását a szeretetről.

Az anyagi és szellemi haladásra való törekvés tehát, mely a modern Európa népeit jellemzi, a világ igenléséből származik. A reneszansz s a vele kapcsolatos szellemi és vallási mozgalmak eredményeképpen az emberek önmaguk és a világ felé új viszonyba kerültek. És ez indította fel őket arra, hogy olyan szellemi és anyagi értékeket hozzanak létre, amelyek az egyén és az emberiség fejlődését segítik elő. Nem úgy van, hogy a modern európai ember azért lelkesedik a haladásért, mivel azt reméli, hogy így személyes előnyre tehet szert. Sokkal kevésbé érdekli a saját helyzete, mint az a boldogság, amely reménysege szerint az eljövendő nemzedékek sorsa lesz. Hatalmába kerül a haladásért való lelkesedésnek. Miután mély benyomást gyakorolt rá a világ felfedezésének nagy tapasztalata, melyben erők működnek meghatározott rendeltetéssel, ő maga is cselekvő, céltudatos erővé akar lenni a világban. Bizalommal néz azokra az új és jobb időkre, melyek rá fognak hajnalodni az emberségre és a tapasztalat tanítja meg arra, hogy azok az eszmények, amelyeket a néptömegek a magukévá tesznek, úrrá lesznek a körülmények felett és átformálják őket.

Az anyagi téren való előrehaladás s vele kapcsolatban az erkölcsi haladás akarása az, amire a modern kultúra alapjai támaszkodnak.

Lényeges összefüggés áll fenn a világ- és élet-igenlő modern európai erkölcsi magatartás és *Zarathustra*, valamint a *kínai* gondolkodás között. Bennük megvan a törekvés a népek és az emberiség körülményeinek átalakítására a haladás szándékával, noha ezek a törekvések nem olyan erőteljesek, mint a modern Európában. Azon a területen, amelyet Zarathustra vallása befolyásolt, és Kínában, valóban létrejött egy-egy kultúra a világ és az élet erkölcsi igenlésével egyezően, akárcsak Európában. De mindegyik tragikusan végződött. A Zarathustra-féle világfelfogás újperzsa civilizációját az izlám taposta el. A kínai civilizációt csaknem pusztulásba sodorta az a nyomás, amelyet rá az európai gondolatok és problémák gyakoroltak és az a zür-zavar, amely az ország politikai és gazdasági helyzetét jellemezte.

A modern európai gondolkodásban tragédia állott be azon a réven, hogy a világ-igenlésnek az erkölcsiséggel való eredeti kötelékei lassan, de feltartóztathatatlanul felbomlottak. Az eredmény, amelyre eljutottunk az, hogy az európai emberiséget olyan haladni akarás vezérli, mely pusztán külső valamivé lett és elvesztette alapjait.

Önmagában az igenlő magatartás csupán részleges és tökéletlen kultúrát tud létrehozni. Csak, ha a haladni akarás erkölcsileg elmélyül, lesz képessé különbséget tenni az értékes és a kevésbé értékes között és tud törekedni olyan kultúrára, mely nemcsak a tudomány és a hatalom vívmányaiból áll, hanem szellemileg és erkölcsileg is magasabbra emeli az embert egyéni és közösségi értelemben egyaránt.

Schweitzer ezzel kapcsolatban felveti a kérdést: *hogyan juthatunk odáig, hogy a világ és az élet modern igenlése elvesztette eredeti erkölcsi jellegét?*

Az egyetlen lehetséges magyarázat az, hogy *nem épült a gondolkodásra*. Az a gondolkodás, amelyből eredt, nemes és lelkes volt, de nem mély. Az erkölcsiségnek az élet iránti igenlő magatartással való benső kapcsolata inkább az érzésnek és a tapasztalásnak a dolga volt. Az élet-igenlés erkölcsiségét anélkül fogadta el, hogy természetébe és belső összefüggéseibe behatolt volna. Ez a nemes és értékes magatartás, mely tehát inkább hitben, mint abban a gondolkodásban gyökerezett, amely a dolgok valódi természetébe hatol, szükségképpen elszáradásra volt ítélve és arra, hogy hatalmát elveszítse az emberek felett. Az erkölcsiség problémáira és az embernek ehhez a világhoz való viszonyára vonatkozó minden további gondolkodás nem tudott mást tenni, mint ennek a gondolkodásnak a gyöngye pontjait kimutatni s ezáltal siettetni romlását. Munkája ebben az irányban hatott még akkor is, hogyha segítő szándékából született, mert sohasem sikerült a meg nem felelő megalapozást megfelelővel helyettesítenie.

Ilyen látszólag elvont, de mégis a legtárgyilagosabb beállítottsággal tűnődött Schweitzer a kultúra és a világnézet összefüggésén. Tűnődésének az eredményeképpen megállapította, hogy a kultúra hanyatlása szükségképpen következett be, mivel az átörökölt újkori világnézet, mely erkölcsi alapon igenli a világot és az életet, feltartóztathatatlanul veszít erejéből. Ehhez a világnézethez azonban Schweitzer sok más emberrel együtt belső szükségletből ragaszkodik anélkül, hogy tudná, miként lehetne magatartásának helyességét gondolkodás útján indokolni.

1915. nyarán az jutott az eszébe, hogy talán az a világnézet, amely által a kultúra egyedül lehetséges, csupán csak illúzió, mely soha nem

hagy nyugtot az embernek, de amely soha nem jut teljes uralomra se. Értelmetlen és kilátástalan dolognak tartotta, hogy ezt a világnézetet úgy tüntesse fel, mint amelyben *hinni* kell. A mai ember ezt a világnézetet ugyanis csak akkor sajátíthatja el igazán, ha az *gondolkodásából* adódik.

Alapjában véve meg volt győződve róla, hogy az eddig meg nem valószínűsített kultúr-világnézetnek az az állítása, hogy a világ és az élet igénye az erkölcsiséggel összetartozik, egy forrásból származik: az *igazság*-ból. Meg kell tehát kísérlelnie, hogy az addig csak sejtett és hitt igazságot az új, mesterkéletlen és őszinte gondolkodás alapján értse meg.

Amikor erre a kísérletre vállalkozott, úgy érezte magát, mint az az ember, aki korhadt hajója helyett, amellyel már többé nem mer a nyílt tengerre menni, egy új, jobb hajót kénytelen összeácsolni, de nem tudja, hogyan is kezdjen hozzá.

Hónapokon át állandó belső izgalomban élt. Naponként kórházi munkája során is gondolatai ezzel a kérdéssel voltak elfoglalva. Meglepetéssel kellett megállapítania, hogy a kérdés, amellyel viaskodik, teljesen új, mivel azzal a filozófia addig nem foglalkozott. Sokszor úgy érezte, hogy küzdelmét eredménytelenül fel kell adnia. Világosan látta, miről van szó, de nem tudta szavakba foglalni.

Ilyen lelkiállapotban indult el az Ogove folyón hosszabb utazásra. Primitív gőzhajón lassacsckán haladtak a folyón felfelé. Schweitzer most is az erkölcsiség elemi és egyetemes fogalmával viaskodott. Egyik lapot a másik után írta tele összefüggéstelen mondatokkal csupán azért, hogy állandóan a problémára koncentrálhassa figyelmét.

A harmadik napon estefelé, amikor a nap már aláhanyatlott, éppen vízilovak között haladt el a vízijármű, amikor egészen váratlanul felbukkant előtte a megoldás, a keresett szó: „*mélységes tisztelet (Ehrfurcht) az élet iránt*” Úgy érezte, hogy eljutott ahhoz a gondolathoz, amelyben a világ és az élet igénye és az erkölcsiség együtt van. Azt is tudta most már, hogy az erkölcsi világ- és élet-igenlés világnézete kultúreszményeivel együtt a *gondolkodásban* gyökerezik.

De mi az élet iránti mélységes tisztelet és hogyan keletkezik bennünk?

Schweitzer szerint ennek a kérdésnek a tisztázása céljából mindenképp előtte megfelelő módszert kell találnunk. Ha magunk felől és a világhoz való viszonyunk felől tisztán akarunk látni, mindenképp előtte el kell tekintenünk attól a sok mindenféléstől, amiből gondolkodásunk és tudásunk áll, s tudatunk első, legközvetlenebb és állandóan megadott tényére kell ráeszmélnünk. Csak ilyen formán juthatunk el gondolkodó világnézetre. Descartes Cogito ergo sum-jával rossz kiindulópontja miatt menthetetlenül az elvont gondolkodás útvesztőjébe tévedt. Tartalmatlan, fiktív gondolkodással semmire sem lehet jutni akkor, amikor az embernek önmagához és a mindenséghez való viszonyáról van szó. Az öntudat legközvetlenebb ténye nem tartalmatlan, hanem határozott tartalma van. Gondolkodni annyit jelent, mint *valamin* gondolkodni. Az ember öntudatának legközvetlenebb ténye így hangzik: „Én élet vagyok, mely élni akar, olyan élet közepette, mely élni akar”. Az ember minden pillanatban rajtakapja magát, hogy ő maga is élethez való akar. Az a vágy, hogy tovább éljen. Ha ez a vágy valamennyire teljesül, öröm tölti el. Viszont szorongás vesz erőt rajta, ha megsemmisülés fenyegeti. De így van ez mindennel, ami körülveszi és él.

Az embernek magának kell döntenie abban a tekintetben, hogyan viszonyuljon életakaratahoz. Életakarata meg is tagadhatja. Ez történik

a hindu és egyáltalán a pesszimista gondolkodás minden formájában, mely azonban önmagával kerül ellenmondásba. Nevezetesen az ilyen gondolkodás valami természetelleneset, önmagában nem igazat és keresztülvihetetlenül állít világot- és életfelfogása középpontjába. A pesszimista felfogások tele vannak következetlenséggel, mivel minden világ- és élettagadásuk ellenére kénytelenek szüntelenül kompromisszumokat kötni a továbbra is fennálló életakarattal. Hiszen végeredményben az életakarát megtagadása csak akkor következetes, ha kész a saját fizikai létének tényleg véget vetni.

Amennyiben tehát az ember életakarátát igenli, természetes és őszinte módon jár el. Tulajdonképpen csupán tudatosan ismétli azt, ami ösztönös gondolkodásában már megvan. A gondolkodó ember azonban az életét nem egyszerű adottságként szemléli, hanem úgy éli át, mint ami megfajthatatlanul titokzatos. Az élet igenlése szellemi aktus, amelytől fogva az ember megszűnik csupán vegetálni, hanem elkezd magát mélyeséges tisztelettel odaszentelni a saját életének, hogy azt igazi értékére emelje. Az élet igenlése az életakarát elmélyítése, bensőségessé tétele és fokozása.

A továbbiak folyamán az ember rájön Schweitzer szerint, hogy mások életakarata iránt ugyanazt a mélyeséges tiszteletet kell tanúsítania, mint a sajátja iránt. Mások életét így a magáéban éli át. Számára az erkölcsi jó pedig megtartani, előmozdítani az élet, a fejlődésképes életet legmagasabb értékfokára juttatni. Az erkölcsi rossz pedig: az életet megsemmisíteni, az életnek ártani, a fejlődőképes életet elnyomni. Ez az erkölcsiség abszolút alapelve, mely a gondolkodásból szükségszerűen adódik.

Mit látunk azonban magunk körül? Schweitzer úgy látja, hogy a *lét-hez való akarat meghasonlott önmagával*, ami szörnyű színjátékot idéz elő. Az élet mások rovására tartja fenn magát, egyik élet elpusztítja a másikat. Az ember is kénytelen ennek megfelelően élni, s az élet szüntelen megsemmisítése és pusztítása következtében vétkezni. Mint erkölcsi lény azonban arra fog törekedni, hogy ez elől a szükségszerűség elől a lehetőséghez képest meneküljön és mint olyan, aki most már ismeri a dolgokat és irgalmassá lett: a tőle telhető módon igyekszik az élethez való akarat meghasonlottságát megszüntetni. Arra vágyakozik, hogy emberiséges maradjon és a szenvedéstől való szabadulást munkálja.

A gondolkodóvá lett életakarát, mely mélyeséges tiszteletet tanúsít az élet iránt, a világ és az élet igenlését az erkölcsiséggel együtt foglalja magába. Arra törekszik, hogy az ember és az emberiség anyagi, szellemi és erkölcsi fejlődését szolgálja. Az erkölcsi világ- és életigenlés révén tudunk különbséget tenni aközött, ami a kultúrában lényeges és lényegtelen. Ezen az alapon szemébe merünk nézni annak az igazságnak is, hogy a mindkét értelemben vett tudás (Wissen und Können) az igazi kultúrát és kulturális haladást nem teszi könnyebbé, hanem inkább nehezebbé. Rájövünk arra is, hogy a körülményekkel viaskodva törődnünk kell embertársaink kedvezőtlen szociális viszonyainak megjavításával. A gondolkodásból származó elmélyült erkölcsi haladás akarata Schweitzer szerint a kulturálatlanságból és annak nyomorúságából az igazi kultúrához juttat el. Szerinte *előbb-utóbb el kell jönnie az igazi és végérvényes reneszansznak, az emberiség újjászületésének, mely meghozza a világbékét.*

Kultúrfilozófiai művének tervét Schweitzer négy részre osztotta: 1. A jelenlegi kultúrálatlanság és annak okai; 2. Az élet iránti tisztelet gondolata harcban az európai filozófia eddigi azon kísérleteivel, amelyek az erkölcsi világ- és életigenlés világnézetét megalapozni próbálták; 3. Az élet iránti tisztelet világnézetének kifejtése; 4. A kultúrállamról.

Schweitzer nagy kegyelemnek érezte, hogy mialatt másoknak az első világháborúban öniök kellett, ő életet menthetett és hozzá a világbéke megvalósulásán is dolgozhatott.

*

1917. szeptemberében feleségével együtt európai internáló táborba kellett mennie. Megható, ahogyan ismerősei, többek között egy katolikus missziós páter is, búcsút vesznek tőle. Barátai messzemenően gondoskodnak róla, hogy jól bánjanak vele, ami a körülményekhez képest meg is történik. Mégis csakhamar megbetegszik. Betegségéből csak évek múlva, több operáció árán gyógyul fel.

A délfranciaországi internáló táborban idejét egyrészt írással, másrészt internált társainak tanulmányozásával tölti. Mint orvost is igénybeveszik. Nagy lelki megnyugvást jelentett neki, hogy „orgonálhatott” is. Ez úgy történt, hogy egy durván összeácsolt asztalt használt manuálként, míg az asztal alatti padló játszotta a pedál szerepét. Bach sok művét kívülről tanulta így meg. Ez a módszer nem volt számára új, mert már kisfiú korában is így „orgonált”.

Internált társai között cigányzenészek is voltak (valószínűleg magyarok). Ezeknek megengedték, hogy hangszereiket megtartsák és gyakorolhassanak. Primásuk egy napon megkérdezte Schweitzert, hogy ő-e az, aki *Romain Rolland* egyik könyvében szerepel. Amikor Schweitzer igennel válaszolt, a primás kijelentette, hogy mostantól fogva hozzájuk tartozónak fogják tekinteni. Ez azt jelentette, hogy jelen lehetett a csűrben, amikor muzsikáltak, születésnapján pedig tiszteletére szerenádot adtak. Feleségével együtt nagyon boldog volt, amikor Hoffman meséiből a keringőt hallották s annak hangjaira ébredtek.

Megérkezésük után az internáló táborba egy felosztott táborból kis társaságot vezényeltek oda. Ezek elkezdtek panaszkodni, hogy az ételek elkészítése rossz. A vádaskodás nagyon rosszul esett a szakácsoknak, mert azok internálásuk előtt Párizs legkitűnőbb éttermeiben voltak hivatásos szakácsok. A táborparancsnok úgy rendelkezett, hogy noha a „rebellisek” között szakács nem volt, mert cipész volt a vezetőjük, a többi pedig szabó, kalapos, kosárfonó, kefekötő stb. tizennégy napig próbaképpen ők vegyék át a konyhát. Ha jobban fognak főzni, továbbra is ott maradnak, de ha nem, mint rendbontókat lecsukatja őket. A társaság azonban előző helyén rájött arra, hogy nagy tömegben éppen olyan ízletes ételeket készítsen, mint kicsiben. Már az első napon kiderült, hogy nem túloztak. Napról-napra újabb sikert arattak. A táborparancsnok tehát őket nevezte ki szakácsokká, a hivatásos szakácsokat pedig kiutasította a konyhából. Schweitzer megkérdezte a cipészt, mi a titkuk. A cipész így válaszolt: „Az embernek sok mindenhez kell értenie. A fődolog az, hogy szeretettel és odaadással főzzön.” Schweitzert azóta, ha hallja, hogy ismét olyasvalakit neveztek ki valamilyen szakminisztérium élére, aki a szakmát nem tanulta, már a dolog nem bántja úgy, mint korábban, mert az a remény kecsgetteti, hogy az illető épp úgy beválik, mint az internáló tábor konyhájában a cipész.

Mint orvos, Schweitzer bepillantott abba a sokféle nyomorúságba, mely a táborban uralkodott. A legjobban szenvedtek azok, akiknek nem volt már ahhoz se lelki erejük, hogy valamivel foglalkozzanak. Sokat szenvedtek télen a hidegtől, mivel a legtöbb helyiség nem volt fűthető. Majd minden foglalkozás képviselve volt. Ahhoz, hogy valaki képezze magát, könyvekre nem volt szüksége. Amit csak tudni akart, megtud-

hatta valamelyik kitűnő szakembertől. Ezzel a lehetőséggel Schweitzer élt is és olyan ismereteket sajátított el, amilyenekre különben soha nem tett volna szert.

A hosszú, nehéz tél után tavasszal egy másik táborba vitték őket. Ott az egyik internált lelkész, aki Schweitzernek tanítványa volt, engedélyt kapott arra, hogy vasárnaponként istentiszteletet tartson. Kisegítésképpen Schweitzer többször prédikált.

Kölcsönös fogolycsere következtében 1918. júliusában Svájcön keresztül Schweitzer és felesége Németországba, illetve Elzászba került.

Amikor a francia állomáson súlyos csomagokkal botorkáltak a vágányok közti kavicsban, egy szegény nyomorék, akit Schweitzer az internáló táborban ápolt, segítségükre sietett. A nyomoréknak nem volt csomagja, sőt egyáltalán semmije se volt. Schweitzer megindultan vette igénybe segítségét. Mialatt a tűző napon egymás mellett haladtak, megfogadta, hogy ezután minden állomáson körülnéz, nincsenek-e nehéz csomagokkal bajlódó emberek és segíteni fog nekik. Ezt a fogadalmát meg is tartotta, bár egy ízben abba a gyanúba keveredett, hogy lopni akar.

Borzalmas volt az a benyomás, melyet Európában szerzett a háborúról. Először látott igazi nyomort. Sápadt, lesóványodott emberek az utcákon, akik fáradtan vonszolták tagjaikat. Éjszaka érkezett Strassburgba. Az utcákon teljes volt a sötétség, a lakásokból nem szűrődött ki a legkisebb fény sem. A repülőtámadások miatt a várost teljesen el kellett sötétíteni.

Szülőfaluját igyekezett mielőbb felkeresni, mely már hadszíntéren feküdt. Hosszas utánjárás eredményeképpen engedélyt adtak neki, hogy apját felkeresse. Az utolsó tizenöt kilométert gyalog kellett megtennie. Megrázó szavakkal írja le, mit élt át. „Ez volt hát az a békés völgy, amelytől 1913-ban nagypénteken búcsút vettem! Tompán dörögtek az ágyúk a hegyekből. Az utcákon szalmával fedett drótsövények között jártak az emberek... Mindenütt gépfegyverállások, szétlőtt házak. A hegyek, amelyekre úgy emlékeztem, hogy erdők borították őket, kopáran meredeztek. A gránáttűz csak itt-ott hagyott meg egy-egy fatörzset. A falvakban kidobolták a parancsot, hogy mindenkinek állandóan magával kell hordoznia a gázálarcot.”

Hiába remélte, hogy szűkebb hazája hegyei között felgyógyul, végül is Strassburgban meg kellett operáltatnia magát.

Strassburgban az egyik klinikán orvosként alkalmazták, régi templomában pedig segédlelkészként. Mindez jól jött neki, mert nem lett volna különben miből élnie.

A fegyverszünet után éveken át Schweitzer a Rajna hídjának vámhivatalnokai előtt jól ismert személyiséggé lett, mivel élelmiszerral megpakott hátizsákkal gyakran átment Németországban éhező barátaihoz, hogy segítsen rajtuk.

Szabad idejében zenei és filozófiai téren tovább folytatta irodalmi ténykedését. Afrikai kéziratai még mindig nem jöttek meg, s ezért a világvallásokkal és a bennük rejlő világnézetekkel foglalkozott. Igyekezett megállapítani, hogy világ- és élet-igenlés, a világ- és élet-tagadás és etika tekintetében mit foglal magában a zsidó vallás, a keresztyénség, az izlam, a Zaratusztra-vallás, a brahmanizmus, a buddhizmus, a hinduizmus és a kínai vallásos gondolkodás. Kiderült, hogy Schweitzer nézete, mely szerint a kultúra erkölcsi világ- és élet-igenlésben gyökerezik, tökéletesen helytálló.

Megállapítja, hogy az *úgynevezett világ- és élettágadó vallások* (brahmanizmus, buddhizmus) *nem mutatnak érdeklődést a kultúra iránt.* A próféták korszakának zsidó vallása, a vele csaknem egyidőben fellépő Zaratusztra-vallás és a kínai gondolkodók vallásossága erkölcsi világ- és élet-igenlésük következtében viszont erős indításokat adnak a kultúrára. A társadalmi állapotokat meg akarják javítani s értelmes cselekvésre hívják fel az embereket hasznos általános célok szolgálatában. *Ámos, Ezsaiás (760—700 Kr. e.) Zaratusztra (Kr. e. VII. század) és Konfucse (560—480 Kr. e.) az emberiség szellemtörténetében a nagy forduló-pontot jelentik.* Az i. e. VIII. és a VI. század között ilyen nagy gondolkodók támadnak, három egymástól távol élő, egymással semmilyen viszonyban nem álló nép körében s egyeznek abban, hogy *az erkölcs nem az öröklött népszokások szolgái megtartásában, hanem az egyes embernek társai és a társadalmi viszonyok javítása iránti tevékeny odaadásából áll.* Ezzel a nagy forradalommal kezdődik a legmagasabb fejlődésre képes kultúra.

Schweitzer szerint *a keresztyénség és a hindúizmus se nem tisztán világ- és élettágadó, se nem tisztán világ- és élet-igenlő vallás, hanem mind a kettő egymás mellett és egymással feszültségben van meg bennük. Ennek megfelelően kultúra-tagadó és kultúra-igenlő magatartást egyaránt tanúsíthatnak.*

A keresztyénség kultúra-tagadó annyiban, hogy a világ végének várásából keletkezett s így az emberi állapotok javítása iránt nem tanúsított érdeklődést. Ugyanakkor azonban eminens módon kultúraigenlő annyiban, hogy tevékeny etikumot foglal magában. Az antik világban, mint kultúraromboló tényező működött. Schweitzer a kultúra-tagadó kereszténységnek tulajdonítja, hogy a késői sztoicizmusnak a római világbirodalom reformálására és erkölcsi alapon álló emberiség megteremtésére irányuló törekvései sikertelenek maradtak, noha például Epiktetosz és mások nézetei egészen közel állottak Jézuséihoz.

Az új korban a keresztyénség, mely a reneszanszon, a reformáción és a felvilágosodáson ment át, az őskeresztyénségi eszkatológiából ráta-padó világ- és élet-tagadást levetkőzte és helyt adott a világ- és az élet-igenlésének, aminek következtében a kultúra előmozdítása irányában működő vallássá lett. Mint ilyen, résztvett a tudatlanság, kegyetlenség és igazságtalanság elleni küzdelemben, amelynek eredményeképpen az új korban új világ született. A XVII. és a XVIII. század csak azért végezhetett kultúrmunkát, mivel a keresztyénség hatalmas etikai energiái szövetkeztek az újkori világ- és élet-igenlés haladni akarásával. Abban a mértékben azonban, ahogyan a XVIII. században háttérbe szorított világ- és élet-tagadás középkori és középkor utáni tendenciák következtében újra jelentőségre tesz szert, a keresztyénség szűnik kultúrérő lenni és kezdi magát ismét kultúragátló tényezőként észre-vétetni.

Schweitzert ilyen gondolatok foglalkoztatták, amikor 1919. karácsonya előtt váratlanul meghívást kapott *Söderblom Náthán* uppsalai evangélikus érsektől. Az érsek felkérte, hogy az uppsalai egyetemen tartson előadásokat.

Uppsalában Schweitzer a világ- és élet-igenlés s az erkölcsiség problémájáról beszélt, amint az a filozófiában és a világvallásokban jelentkezik.

Az érsek vendégszerető házában Schweitzer és felesége visszanyerte a háború alatt megrongált egészségét és munkakedvét. Az érsek tudomást szerezve Schweitzer anyagi gondjairól, meghívatta Svédország különböző helyeire, előadások és hangversenyek tartására. Körútja során néhány hét alatt oly sok pénzt szedhetett össze, hogy nemcsak nyomozató adósságait rendezhette, hanem már gondolhatott arra is, hogy visszatér Afrikába a háború következtében abbahagyott munkájának folytatására. Előbb azonban megírta „*A víz és az őserdő között*” című művét, mely 1921-ben svédül, németül, angolul jelent meg, pár év alatt pedig hollandul, franciául, dánul és finnül is. Ebben a művében leírja afrikai élményeit s foglalkozik a gyarmati népek súlyos problémáival s keresi rájuk a megoldást azzal a megjegyzéssel, hogy ha valami jót tesznek a fehér (gyarmatosító) népek a gyarmati emberekért, akkor ez nem valami jócselekedet, hanem csupán engesztelés azért a sok szenvedésért, amelyet nekik évszázadok óta okoztak.

1919-ben Schweitzeréknek kisleányuk született.

1920-ban Schweitzert a zürichi teológiai fakultás díszdoktori címmel tüntette ki.

1921-ben lemondott mindkét strassburgi állásáról, hogy nyugodtan dolgozhasson kultúrfilozófiai művén. A szükséges anyagiakat tollával és orgonaművészetével kereste meg. Egymásután hívták meg mindenfelé abból a célból, hogy előadásokat tartson a kultúra filozófiájáról, vagy az őskeresztység problémáiról. 1921-től 1923. végéig járt többször Svájcban, Svédországban, Angliában, Dániában, Csehszlovákiában. Közben végtelen öröm töltötte el. Hiszen úgy indult el annak idején Afrikába, hogy hármas áldozatot kell hoznia: le kell mondania egyetemi munkájáról, orgonaművészetéről, anyagi függetlenségéről. Mindez nem volt számára könnyű, most azonban úgy járt mint Ábrahám — írja —, akinek a fiát kellett volna feláldoznia: az áldozatot neki sem kellett meghoznia.

1923-ban elkészült a kultúrfilozófiájának első két kötete, s hamarosan négy nyelven meg is jelent.

„*A kultúra bukása és újjáépítése*” című művében feltárja a kultúra és a világnézet összefüggéseit s hangsúlyozza, hogy amint *gondolkodni* kezdünk az etikáról és a világhoz való viszonyulásunkról, máris azon az úton járunk, mely az igazi kultúra felé vezet. Kultúra alatt szerinte általában a szellemi és anyagi előrehaladást kell értenünk az ember és az emberiség erkölcsi fejlődése érdekében az élet minden területén.

„*A kultúra és etika*” című művében Schweitzer ecseteli azt a tragikus küzdelmet, melyet az európai gondolkodás vív az erkölcsi világ- és élet-igenlés világnézetének kialakítása érdekében. Áttekinti az emberi kultúra történetét és rámutat arra, hogy az élet- és világ-igenlő felfogások azért kerültek bele kikerülhetetlenül a rezignációba, mivel *erkölcsi állásfoglalásukat a világ s az élet lényegének és értelmének a megismerésére próbálták alapozni* olyan formán, hogy a kultúrember a világ és az élet így felismert célját szolgálja. Az erkölcsiség nagy kérdését így próbálták megoldani a XVIII. és XIX. század nagy filozófusai is (*Kant, Fichte, Hegel*). Rendszereik azonban az objektív természettudományi gondolkodás nyomására légvárakként omlottak össze, mivel *lehetetlen a világ értelmét kibögzöni s ezen az alapon mutatni meg az embernek, hogy mi legyen erkölcsi magatartásának és cselekvésének a célja és értelme*.

Az tehát a helyes Schweitzer szerint, ha a világot úgy vesszük, ahogyan van: tele borzalmas és nagyszerű, értelmetlen és értelmes, fájdal-

mas és örvendetes dolgokkal. A világ és az élet minden tekintetben rejtélyes marad az ember számára. Amikor azonban ezt megállapítjuk, az élet problémájával szemben nem állunk tanácstalanul: az *élet iránti mélységes tisztelet független a mindenség megismerésétől*. Miután pedig Schweitzer szerint az élet iránti mélységes tisztelet az erkölcsi magatartás lényege, az erkölcsiséget nem vagyunk kénytelenek a világ megismeréséből levezetni. Az élet iránti mélységes tiszteletben önmagát indokoló világnézetünk van, mely minden pillanatban új erőre kap, amikor magunkról és a körülöttünk lévő életről elgondolkodunk. Tehát *nem a világ megértése, hanem a világ átélése biztosítja számukra a helyes erkölcsi magatartást*.

*

Az első világháború utáni sokirányú sikeres munkája, továbbá barátainak, valamint az elzászi evangélikus gyülekezeteknek hathatós segítsége lehetővé tette, hogy Schweitzer 1924-ben visszatérhessen Afrikába.

A lambarénei telepet igen elhanyagolt állapotban látta viszont. Újra építkeznie kellett azon kívül, hogy a hozzáserelő rengeteg beteget gyógyította. Azonban most már a magával vitt munkatársak nagy segítséget nyújtottak neki, úgy hogy munkatársaira bízva az afrikai munka végzését, 1927-ben újra visszatérhetett Európába.

A most Európában eltöltött két esztendő tekintélyes részét hangversenyek és előadások tartására fordította. Megint sokat utazott (Svédország, Dánia, Hollandia, Anglia, Svájc, Németország, Csehszlovákia). Szabad idejét pedig arra használta fel, hogy befejezze „*Pál apostol misztikája*” című művét (1930, 405 oldal).

Ebben a művében mindenek előtt azzal foglalkozik, hogy megfejtse a „Krisztusban létel” titkát. Szerinte a magyarázat abban a felfogásban rejlik, amelyet Pál apostol a messiási ország és a világ vége eljövételéről táplált. Zsidó kortársainak idevágó nézetei alapján az apostol feltételezte, hogy azok, akik Jézusban, mint az eljövendő Messiásban hisznek, Jézussal együtt földöntúli létformában a messiási országban fognak élni, míg a hitetlen kortársak és a korábbi nemzedékek tagjai előzőleg még a sírban lesznek kénytelenek nyugodni. Az általános feltámadás az utolsó ítéletre majd csak a messiási birodalom végén következik be, amikor Isten lesz minden mindenkben.

A Krisztusban hívők tehát már most, vagyis korábban, mint a többi ember, belekerülnek a feltámadás életformájába, s mint Krisztusnak, nekik is saját szerű testiségük van. Hitük csupán annak a kifejezése, hogy Isten kezdettől fogva kiválasztotta őket arra, hogy a Messiás társaivá legyenek. A Krisztussal való életközösség révén halálának és feltámadásának erői, melyek rajta elvégezték munkájukat, most már a hitekben munkálkodnak. Ilyenformán ezek a hívő emberek már nem olyan természeti lények, mint a többi ember, hanem olyan lényekké lesznek, akik a természetfeletti életformába való átmenet állapotában vannak. A természeti ember képét már csak mint valami leplet hordozzák magukon, melyet a messiási ország kezdetén levetnek magukról. Krisztussal és Krisztusban titokzatos módon már meghaltak és feltámadtak, s hamarosan vele együtt fognak élni a feltámadás létformájában.

Pál apostolnál tehát Schweitzer szerint bizonyos eszchatologikus magaszültségszerűség észlelhető: a földöntúli életformába való átmenetel, illetve átalakulás már megkezdődött.

A Krisztussal való közösség értelmének ez a tudata alapozza meg Pál apostol számára a követendő erkölcsöt. A zsidó törvényhez a hiveknek többé semmi közük nincs, mivel a törvényt csak a természeti emberre nézve érvényes. Tehát a törvényt nem lehet a Krisztusban hívó pogányokra rákényszeríteni. Az, aki Krisztussal közösségben van, Krisztus Lekétől közvetlenül tudja, mi az, ami erkölcsi szempontból helyes. Míg egyesek számára az extatikus beszéd és az elragadtatás állapota a Szentlélek bírásának legfőbb bizonyítéka, Pál apostol a Szentlélekről szóló tant erkölcsi térére viszi át. Az a Lélek, mellyel a hívők bírnak, Jézusnak a Lelke. Jézusnak a Lelke az a mennyei életerő, mely őket a feltámadás létállapotára felkészíti, mint ahogyan benne is végbe vitte a feltámadást. A *Szentlélek legmagasabbrendű bizonyossága a szeretet*. A szeretet az az örök valami, amellyel az emberek már most rendelkezhetnek.

Ilyenformán a Krisztussal való közösség eszchatológikus misztikája mindennek, ami metafizikai, erkölcsi jelentőséget tulajdonít. Az erkölcsinek a fölényét a vallásban Pál minden idők számára a következő szakvabon rögzíti le: „Most azért megmarad a hit, remény, szeretet, ez a három; ezek között a legnagyobb a szeretet”. Keresztyén erkölcsi felfogását Pál apostol fáradhatatlan szolgálattal bizonyítja meg.

Jézusnak a kenyérről és borról, mint az Ő testéről és vérééről szóló szavait Pál apostol ugyancsak a Krisztussal való közösség alapján értelmezi. Ennek megfelelően az úrvacsora értelme az, hogy az úrvacsorát ünneplők az ilyen evés és ivás révén Jézussal közösségre lépnek. A keresztség, mint a Krisztus által történt megváltás kezdete, a Krisztussal való meghalás és feltámadás kezdete.

A hit által való megigazulás tana a Jézus engesztelő haláláról szóló őskeresztyén tannak a Krisztussal való közösség szerint történő magyarázata. Abból a célból, hogy zsidó-keresztyén ellenfeleivel könnyebben boldogulhasson, Pál Jézus áldozati halálának megváltó jelentőségét olyan formán hangsúlyozza, hogy benne ugyanakkor meglegyen a Krisztussal való közösségből adódó bizonyosság: a törvény a hivekre többé nem érvényes. Így jut el oda, hogy a zsidó-keresztyénnel szemben a hit mellett a cselekedeteknek nem tulajdonít értéket. Ugyanakkor cselekedeteket követel a Krisztussal való közösség gyümölcseképpen.

A hit által való megigazulás tana, melyet Pál apostol a zsidó-keresztyénség elleni harcában alkotott meg, azon a réven lett nagyon jelentősé, hogy azoknak, akik a keresztyénség megüresítése ellen küzdöttek, lehetővé tette, hogy erre a tanra hivatkozzanak és Pál apostol tekintélyével győzedelmeskedhessenek.

Schweitzer elismeri, hogy Pál apostol mesterkéltnél logikával jár el, amikor a hit által való megigazulás tanának igazságát az ótestamentumból akarja igazolni. Ezen az alapon intéztek támadást ellene nem egyszer azzal, hogy ő Jézus egyszerű evangéliuma helyére komplikált dogmát állított. De szerinte Pál apostol hatalmas gondolkodó. Nem betűszerint, hanem Lélek szerint képviseli Jézus egyszerű evangéliumát. Azáltal, hogy a Jézusra és az Isten országára irányuló eszchatológikus hitet a Jézus Krisztussal való közösség misztikájával dolgozza át, olyan formát ad neki, melynek következtében képessé válik arra, hogy túlélje az eszchatológikus váradalom nem teljesülését és hogy a keresztyén hit, mint Krisztussal való közösség, minden világnézetben formát ölthessen. Az által, hogy az eszchatológikus Krisztus-hitet tökéletesen végig gondolja, Jézushoz való viszonyunk tekintetében olyan gondolatokig hatol le, amelyek szellemi és erkölcsi értékük terén végérvényesek és időfelettiek még akkor is, ha azok az eszchatológia metafizikájában keletkeztek.

Schweitzer megállapítja, hogy Pál apostolnál görög hatások nem találhatók. A Krisztus-hitnek azonban Pál megadja azt a formát, amelyben azt a görög gondolkodás is a magáévá teheti.

*

Schweitzer 1929. végén visszautazott Afrikába. Továbbépítette és fejlesztette a kórházat, melybe több száz kilométernyi távolságról is jönnek a betegek.

Életrajzát Schweitzer 1931. tavaszán fejezte be. A szíve tele van örömmel, hogy Lambarénében szép munka folyik, a kórházban van elég orvos és betegápolónő, úgy hogy túlfeszített munka nélkül is eleget tudnak tenni a kívánalmaknak. Noha ekkor már 56 éves volt, azt írja magáról, hogy munkája után esténként még mindig elég friss ahhoz, hogy szellemi munkát végezessen.

*

Schweitzer életrajza utóirattal (epilógus) végződik.

Azzal kezdi, hogy életét két súlyos élmény árnyékolja be. Az egyik az, hogy a világ megmagyarázhatatlanul titokzatos és tele van szenvedéssel. A másik az, hogy ő az emberiség szellemi hanyatlásának korszakában született. Gondolkodása azonban mindkét élménnyel megbírkózott, mert eljutott az élet iránti mélységes tiszteletre támaszkodó erkölcsi világ- és élet-igenléshez.

Ebből kiindulva kifejti, hogy *milyen nagy jelentősége van emberi életünkben a gondolkodásnak*. Magát olyan embernek tekinti, mint aki az embereket gondolkodás útján igyekszik jobbá tenni. Ezzel persze — mint írja — tökéletes ellentétben van kora szellemével, mely a gondolkodást megveti, ami bizonyos tekintetben érthető, mivel addig az emberi gondolkodás nem érte el azt a célt, melyet maga elé tűzött. Az emberiség gyakran meg volt győződve róla, hogy tudományos szempontból és erkölcsileg megnyugtató világnézetet tud megalapozni. Utólag azonban mindig kiderült, hogy ez nem sikerült. Ilyenformán lett úrrá felettünk a kétely, vajon a gondolkodás egyáltalán képes lehet-e életkérdéseink olyan megoldására, hogy életünknek értelmet és tartalmat adhassunk.

A gondolkodást Schweitzer szerint manapság nemcsak megvetik, hanem bizalmatlanok is iránta. Sokak számára az olyan ember, aki gondolkodik és ennél fogva szellemileg szabad, rendkívül kényelmetlen és szörnyű valaki. Pedig *minden eddigi haladás a gondolkodás teljesítményei révén jött létre*. Nem szabad azt sem feledni, hogy ami eddig a gondolkodásnak nem sikerült, a jövőben még elérheti. Vannak, akik a mai emberben azért igyekeznek táplálni a kételyt a gondolkodás irányában, hogy ezzel fogékonyakká tegyék a tekintélyuralomra. Érthetetlennek találja, hogy ez a nemzedék, amely a tudásnak olyan nagy vívmányaira tett szert, odáig süllyedt, hogy lemond a gondolkodásról.

Ő maga bizodalmit az észszerű gondolkodásba veti. És ha majd az emberiség még mélyebb szellemi és anyagi nyomorúságba jut, végül is nem marad más hátra számára, minthogy rábizza magát arra az új racionalizmusra, mely mélyebb és termelékenyebb lesz, mint a régi, és benne keresi menedékét.

Schweitzer szerint a *gondolkodásról való lemondás a szellemi csőd bejelentése*. Mivel szellemi életünket teljesen áthatja a szkepticizmus, azért élünk olyan világban, mely minden tekintetben tele van hazug-

sággal. A hívővé lett szkepticizmusnak sincsenek meg azok a szellemi kvalitásai, amilyenek a gondolkodás révén keletkeznek. *Élő igazság csak az, amely gondolkodás révén keletkezik.* A szabad gondolkodás, mely mélyre hatol, nem lesz a szubjektivizmus áldozata.

Erősen akarnunk kell az igazságot, s ugyanúgy az őszinteséget. Csak az a kor, amelynek megvan a bátorsága az őszinteségre, juthat el az igazságra. *A szellemi élet alapja az igazmondás.* Miután pedig Schweitzer nemzedéke lebecsüli a gondolkodást, elvesztette érzékét az őszinteséghez és ezzel együtt az igazsághoz is. Másként nem is lehet rajta segíteni, csak úgy, ha a gondolkodás útjára vezetjük.

Mivel Schweitzer ezekben bizonyos, szembeszáll a korszellemmel és bizalommal vállalja a felelősséget azért, hogy segít korunkban a gondolkodás tüzet felszítani.

*

Ami a gondolkodást illeti, Schweitzer megkülönbözteti az elemi gondolkodást a nem-elemi gondolkodástól. Az elemi gondolkodás a világhoz való viszonynak, az élet értelmének, a jó lényegének az alapvető kérdéseiből indul ki. Az európai filozófiának az a végzete szerinte, hogy az alapvető kérdésekkel kapcsolatban mindig valamilyen önkényesen választott pontból indul ki. Ezért jellemzi az egység hiánya, nyugtalan-ság, mesterkéeltség, szertelenség és töredékesség.

Korunk szellemi csődjén nem segíthet sem az a nem-elemi gondolkodás, amely megkerüli a döntő kérdéseket, sem a misztikus — intuitív — gondolkodás. A szkepticizmust csak az elemi gondolkodás győzi le, amely a sok egyes emberben meglévő természetes gondolkodásba hatol be és azt fejleszti tovább.

Schweitzer szerint az egyetlen lehetőség arra, hogy életünknek értelmet adjunk az, hogy a világhoz való természetes viszonyulásunkat szellemi viszonyulásáá fejlesztjük.

Mint *szenvető* ember a világgal szellemi viszonyba a rezignáció, a lemondás útján jutok. Az igazi rezignáció abból áll, hogy az ember, aki a történelmi eseményeknek alá van rendelve, eljut a sorstól való belső szabadsáig. A belső szabadság pedig azt jelenti, hogy ereje van arra, hogy minden nehézséggel olyan módon birkózzék meg, hogy ezáltal elmélyül, megtisztul, lecsendesül és megnyugszik. A lemondás a saját létünk szellemi és erkölcsi igenlése. Csak az az ember, aki átment a lemondáson, képes a világ igenlésére.

Mint *cselekvő* lény az ember a világgal úgy kerül szellemi viszonyba, hogy életét nem önmagáért éli, hanem minden étellel, mellyel kapcsolatba kerül, egynek tudja magát, sorsukat magában átéli, amennyire rajta áll, segítséget nyújt és az életnek ilyenformán végzett előmozdításával és mentésével kapcsolatban érzi a legmélyebb boldogságot, melynek részesévé lehet. Mert, ha az ember kitarthatóan gondolkodik, nem juthat más eredményre, mint az élet iránti mélyeséges tiszteletre. Az a gondolkodás pedig, amely szkepticizmusra vezet, vagy olyan életre, melynek nincsenek erkölcsi ideáljai, Schweitzer szerint nem gondolkodás, hanem a gondolkodás képében fellépő nem-gondolkodás. Az ilyen „gondolkodás” ugyanis azzal árulja el, hogy nem igazi gondolkodás, mivel nem veszi észre az élet és a világ titokzatosságát.

Az élet iránti mélyeséges tisztelet hármát foglal magába: a rezignációt, a világ és az élet igenlését és az erkölcsiséget. Ez világnézetének

három alapeleme, mint a gondolkodás egymással összefüggő eredménye.

Az eddigi világnézetek vagy a rezignációra, vagy a világ és az élet igenlésére, vagy az erkölcsiségre támaszkodnak. A hármat még senki sem tudta egymással összekapcsolni. Mert ez csak úgy lehetséges, ha mind a hármat lényegileg az élet iránti mélységes tiszteletből értjük meg és benne együtt mind a hármat megtaláljuk. A rezignáció s a világ és az élet igenlése az erkölcsiség mellett nem folytathat külön életet, mert annak csupán alsó oktávjai. Az élet iránti mélységes tisztelet erkölcsisége a tárgyilagos gondolkodásból keletkezik, s az embert a valósággal való állandó tárgyilagos beszélgetésre bírja. *Az élet iránti mélységes tisztelet erkölcstana Schweitzer szerint Jézus erkölcstanának általános formája, s a gondolkodásból származó szükségyszerűség.*

Az eddigi erkölcstanoknak az volt a hibájuk, hogy nem ismerték fel az élet titokzatos értékét. Minden szellemi élet a természeti életben jelentkezik. Az élet iránti mélységes tisztelet tehát a testi és a szellemi életre egyaránt vonatkozik. Jézus példázatában az a bizonyos pásztor az elveszett juhnak nemcsak a lelkét menti meg, hanem az egész juhot.

*

A XVIII. század racionalizmusának korában a keresztyénség egyszer már felvette a kapcsolatot a gondolkodással. Ma azonban úgy van Schweitzer szerint, hogy a keresztyénség egészen visszahúzódott magába s már csak a saját érvényesülésével van elfoglalva. Holott a keresztyénségnek szüksége van a gondolkodásra ahhoz, hogy öntudatra ébredjen. Ma sokan abban tetszelegnek, hogy mindig arról az „elsekélyesedés”-ről beszélnek, amelyet a keresztyénségnek a racionalizmus korában át kellett élnie. Az igazság megkövetelné, hogy bevalljuk, vajon ezt az elsekélyesedést milyen mértékben sikerült a mai keresztyénségnek kiküszöbölnie. Ne tévessze meg a keresztyénséget az, hogy mint egyház külső állásait a világban évről-évre egyre erősebben kiépíti. Ez csak azt jelenti, hogy a szekularizáció új módján illeszkedik a korszellemhez. A keresztyénségnek nemcsak, hogy nem szabad a gondolkodásról lemondania, hanem egyenesen fel kell tételeznie azt. Önmagáról bevallja, hogy *ő gondolkodása révén maradt meg vallásosnak és keresztyénnek.*

A keresztyénségben az a lényeges, hogy *Istennel közösségre egyedül a szeretet által juthatunk.* „A szeretet soha el nem fogy, de az ismeret elmúlik”. Minél mélyebb bennünk a hit, annál igénytelenebbek vagyunk az *érzékfeletti* dolgok megismerése tekintetében.

Legalább ennyit Schweitzer önéletrajzának utóiratából.

Önéletrajzát a következő mondatokkal fejezi be:

„Mennyit tudok még elvégezni abból a munkából, amelyet vállaltam?

A hajam őszülni kezd. A testem érezni kezdi azokat a fáradsalmakat, amelyekre rákényszerítettem és az éveket is.

Hálásan tekintek vissza arra az időre, amikor anélkül, hogy erőimmel sáfarkodnom kellett volna, pihenés nélkül végezhettem testi és szellemi munkát. Felkészülten és alázatosan nézek mindarra, ami közeledik felém, hogy ne érjen váratlanul, ha a lemondás útját kell járnom. Mint munkálkodók és szenvedők tegyük bizonyosságot arról, hogy eljutottunk ahhoz a békességhez, mely felette van minden értelemnek.”

„POLITIKAI ISTENTISZTELET”

I.

Ez a cím *Káldy Zoltán* püspöki székfoglalójából való.

Hogy mit értsünk ez alatt, azt ő maga így határozza meg: „*Politikai istentiszteleten az egyháznak és benne a gyülekezeti tagoknak a világ helyes rendjéért sikraszállását és munkálkodását értem.*”

Maga ez a rövid meghatározás igen sok, döntően fontos kérdést sűrít össze, mint pl. a politikai felelősség, egyház és állam, a keresztyén ember helye és feladata a világban, az államban, a világi felsőbbtség, az állampolgári kötelesség, a világ békéje, népek szabadsága stb. kérdéseket. Ezek mind olyan kérdések, amelyekkel az egyház napról napra találkozik. Nem mehet el mellettük hűvös közönnyel, hanem előbb utóbb állásfoglalásra kényszerül velük kapcsolatban.

Már az ókori bölcsek megállapították: „Az ember társas lény”. Ez igaz, nemcsak egyházi közösségi vonatkozásban, hanem elsősorban politikai téren. Igaz olyan értelemben is, hogy az egyház tagjainak nemcsak a hit síkján Krisztushoz és egymáshoz, hanem a felebaráti szeretet síkján, az egyházon kívülállókhöz, vagy az államhatalom vezetőihez, képviselőihez is van viszonyulásuk. Hogy ez utóbbi viszonyulásunk is helyes legyen, ahhoz hozzásegít bennünket a Szentírásnak és hitvallási iratainknak az államra, a világi felsőbbtségre vonatkozó útmutatása, illetve ezt a viszonyulásunkat azoknak szellemében állandóan dinamikusan rendeznünk kell.

II.

Hogy a Szentírás, közelebbről az Újszövetség hogyan tekint az államra, azzal itt nem kívánok bővebben foglalkozni. Legyen szabad utalnom idevonatkozólag ifj. Pröhle Károly teológiai tanárnak „Az állam az Újszövetségben” c. tanulmányára, amely a Lelkipásztor folyó évi januári számában jelent meg. (19–26. old.)

Hitvallási irataink a Szentírás alapján azt tanítják az államról és a világi felsőbbtségről, hogy az *Isten rendje*, amellyel Isten a bűn világában az emberiséget meg akarja őrizni a teljes káosztól, és lehetővé teszi a közösségi életet a mindenkire kötelező igazságos jogrend alapján. Állam és nép fogalma összetartozik. Az államhatalom védi az egyén és az egész nép életét minden belső és külső veszéllyel szemben. A népnek szüksége van az államra, hogy annak keretei között élhesse életét más népek között. Az igazi kultúrállam felelőssége nemcsak arra terjed ki, hogy az igazságosságnak és jognak érvényt szerezzen, hanem felelős a nép életéért és jólétéért minden területen.

Minden olyan államhatalom és felsőbbtség, amely feladatának tekinti az igazságos jogrend megőrzését, isteni tekintélyét Rm. 13. alapján kapja. Ez az igazságos jogrend természetesen nem légüres térben mozgó fogalom, hanem politikailag meghatározott igazságos rend, amely konkrét célját annak a népnek történelmi valóságától kapja, amelynek életét rendezni hivatott. Az ilyen felsőbbtség a legszorosabban össze van forrva a néppel, és kötelességének tartja a nép érdekeinek szolgálatát.

Evangélikus egyházunk felfogása szerint nincsen olyan általános érvényű „természeti jog”, amelynek normái minden időre és helyzetre

nézve meghatároznák az állami élet egyedül helyes rendjét. Inkább azt hangsúlyozzuk, hogy egy-egy állam alkotmánya különböző lehet aszerint, hogy milyen történelmi helyzetben él. Általános etikai követelmény az lehet, hogy az alkotmányt, a jogot olyan felsőbbség gyakorolja, amelynek valóságos hatalmā van, s tegye ezt Isten iránti felelősséggel a reá bízott nép javára. Az igazi felsőbbségnek szüksége van a nép bizalmára, és azokra a keretekre, amelyek között erről a bizalomról állandóan megbizonyosodhatik. A szó igazi értelmében vett demokratikus állam állandóan törekszik ennek a bizalomnak kiérdemlésére.

Ezen az alapon egyházunk nem fogadhat el olyan államelméleteket, amelyek akár hierarchikus, akár teokratikus, akár imperialisztikus, akár pedig abszolutisztikus színezetűek, s elutasítja a fasiszta totális államelméletet is, mert az ilyen államrendszerek megfelelnek legfőbb feladatukról, ti. hogy a reájuk bízott nép javát, békéjét szolgálják az igazságosság és jogrend alapján. Amikor az Ágostai Hitvallás jól ismert cikke (XVI.) szól az Isten ígéjéhez kötött lelkiismeretről az állammal szemben is, ezzel nem akar liberális felelőtlenségre biztatni a nép érdekeivel szemben. Sőt az állam is az igazi szabadság szellemében cselekszik akkor, amikor alattvalóitól a nép jólétéért, életének érdekeiért való felelősségteljes szolgálatot elvárja.

III.

Ha ezeknek alapján vizsgáljuk az egyháznak és államnak viszonyát, akkor megállapíthatjuk a következőket:

Egyház és állam Istennek két különböző rendje és hivatala, lényegileg különböző a jellegük és feladatuk, s ezért nem szabad keveredniök egymással. Az egyház szabadságához elengedhetetlenül hozzátartozik az evangélium hirdetésének szabadsága, valamint annak szabadsága, hogy életrendjét saját lényegének megfelelően alakíthassa annak egyidejű fenntartásával, hogy az egyház is mint földi társadalmi közösség, az állam jogrendjének alá van vetve.

Az egyházat és az államot szorosan összeköti a nép javára végzendő közös munka. Különösen áll ez akkor, ha az állam úgy tekint az egyházra, mint a népiség egyik történelmi hordozójára; másrésről pedig, ha az egyház az ige hirdetésével, a felebaráti szeretet cselekvésével felelősségteljes szolgálatot akar vállalni a nép körében. Röviden: Mind az államnak, mind az egyháznak szüksége van egymásra.

IV.

Hogy az állam és az egyház milyen formában találja meg egymás kezét, az függ a különböző történelmi helyzettől. Egyházunk tanítása nem ismer örökérvényű, állandó jellegű viszonyulási formát ebben a vonatkozásban. Az állami alkotmányok, egyvezmények szabályozzák időről időre a kettőnek egymáshoz való viszonyát. Az államhoz való egészséges viszonyulás az egyház számára a történelem folyamán mindig újból és újból fel van adva, állandóan megújuló feladat.

Így volt ez a reformáció korában is. Luthernek a két birodalomról (kormányzatról) szóló tanítása abban az időben és abban a formában, ahogyan azt Luther vallotta, nagy jelentőségű volt. Lényegében ma is helytálló tanítás ez, de helytelen volna azt formailag mereven egysze-

rűen átültetni a mai korra. Azóta ugyanis több mint négyszáz esztendő telt el, s ezalatt az idő alatt az evangélikus etikának a lutheri felismerés alapján álló, az államról vallott felfogása is fejlődött (gondoljunk például a nép, népiség fogalmának fejlődésére a legutóbbi évszázad alatt.)

Az államról való evangélikus tanítás változása éppen magának a politikai életnek változásán alapul. Nem beszélhetünk tehát elvontan „az” államról, hanem mindig csak egészen meghatározott, konkrétan adott államról. Aki „az” államról akar elmélkedni, az vagy vértelen árnyékra gondol, vagy teljesen figyelmen kívül hagyja saját államának valóságát. Éppen ezért nem beszélhetünk olyan keresztyén államelméletről, amely független lenne a kortól, az időtől. A teológiai etikának állandó feladatává válik, hogy a mindig egészen új politikai helyzetben Isten akaratát felismerje. Luther, hitvallási irataink (de Pál apostol is) nem „az” államról szóló tanítást adják, hanem útbaigazítást arra a konkrét államra vonatkozólag, amelyben kortársaik éltek. Nem is volt céljuk kifejteni „az” államra vonatkozó összes kérdéseket, valami tökéletes „államtant”, vagy államelméletet adni. *Teljes félreértése volna az Újtestamentumnak, Luthernek és hitvallási iratainknak, ha a mai modern keresztyén etika a politikai felelősség, vagy a politikai problematika kérdését csak olyan szűk területre akarná korlátozni, mint amekkora területen ezek a kérdések akár a Szentírásban, akár pedig hitvallási iratainkban mozognak.* Nem az a feladatunk, hogy magunk alkotta politikai ideológiát vigyünk bele a keresztyén tanításba, hanem az, hogy etikailag értékeljük és mérlegeljük azt a politikai valóságot, amelyben konkrétan történetileg benne élünk.

V.

Nem fogadható el olyan teológiai magatartás, amely bizonyos konkrét politikai kérdésekben a hallgatás álláspontjára helyezkedik arra való hivatkozással, hogy erről vagy arról a kérdésről hallgat a Szentírás és hitvallási irataink is. Nem más ez, mint a Szentírással és hitvallási iratainkkal való visszaélés, olyan valóságos kérdések és problémák mellett való elmenés, amelyeket Isten a külső, politikai életünkben újból és újból konkrét módon felad mindnyájunk számára. Tudomásul kell vennünk, hogy ilyen kérdésekben való struccpolitika sem nem bibliai, sem nem evangélikus magatartás. Igen, mert az élet: a politikai, társadalmi, gazdasági élet kérdez és nekünk felnőtt keresztyénekhez méltó választ kell adnunk a felvetett kérdésekre. Nem volna méltó hozzánk olyan magatartás, mint a rossz diáké, aki a pad alá bújik, ha felelni szólítják, vagy legjobb esetben „hasal”, mellébeszél, ha pedig rossz feleletei, vagy magatartása miatt kérdőre vonják, akkor magyarázkodik, vagy hamis alibit akar igazolni.

A helytelen teológiai magatartás megvilágítására legyen szabad tovább használnom az iskolai életből vett képet.

A keresztyén ember iskolájában van egy olyan tantárgy is, amelyet úgy neveznek, hogy „politikai felelősség”. Sajnos, vannak, akik nem akarnak közelebbről megismerkedni ezzel a tantárggyal. Szektás módon elzárkóznak előle, vagy tudni sem akarnak róla. Pedig akár tetszik, akár nem, be van írva „leckekönyvünkbe” s napról napra újabb és újabb anyagot kapunk belőle, amit el kell végeznünk. Sokszor olyan ez a feladat, mint egy számtani feladvány, amelynek megoldása komoly fejtörést, tusakodást kíván tőlünk.

Vannak olyan diákok is, akik szeretik a dolog könnyebbik végét megfogni: ők maguk nem készülnek becsületesen s arra számítanak, hogy majd csak megélnék „mások sűgásából”. Lehet, hogy egy ideig meg tudják élvezteni a „tanárt”, de igen könnyen rajtaveszhetnek. Nem értik meg jól a „sűgást” s olyat találnak mondani, ami leleplezi őket: kisiül a turpisság s oda lesz a becsület! Megszivlelésre méltó tanulság: nem helyes másokból, vagy mások hátán akarni megélni, nem jó idegen tollakkal ékeskedni, vagy álarc mögé bújni, mert csakhamar „kilátszik a lóláb” és az álarc is könnyen lehullhat.

Vannak azután olyanok is, akik nem tudják, vagy talán nem is akarják megoldani a számukra kijelölt feladatot. Ennek vége bizony rendszert bukás szokott lenni. A megbukottak vagy ismétlésre kényszerűnek, vagy pedig teljesen leszakadnak a többiektől, lemaradnak. Ebből azután előbb vagy utóbb, de egészen bizonyosan komoly hátrányuk támad az életben. Nekik is, de talán hozzátartozóiknak, esetleg utódaiknak is. Anyagilag is, erkölcsileg is. Mert egy bukott bizonyítvány nem emeli az atyák erkölcsi tekintélyét a fiak, vagy unokák előtt.

Jobban tesszük azért, ha megbarátkozunk azzal a bizonyos tantárggyal és azt komolyan vesszük.

VI.

S akkor fogjuk valóban komolyan venni ezt a kérdést, a politikai felelősségünk kérdését, ha komolyan vesszük magát a keresztyén életünket, közelebbről annak egységét.

Igaz ugyan, hogy a Szentírás biznysága és hitvallási irataink tanúsága szerint a keresztyén ember polgára Isten országának és ennek a világnak is, de e kettőnek teljes egységben kell állania. Nem lehet célunk itt a két birodalomról (kormányzatról) szóló tanítás részleges fejtegetése, csak néhány gondolattal utalunk rá.

1. A keresztyén ember benne él a bűn által megrontott, mulandó világban, de ugyanakkor Krisztus megváltott, eljövendő világának is tagja. Ez az új aeon Krisztus győzelmével már megkezdődött ugyan, de még nem jutott teljességre. Ezért látszik a keresztyén ember élete elrejtett életnek, amelynek legfőbb vonása a hit. Ez a hit tartalmilag egyrészt valóság, másrészt eschatológikus reménység. A keresztyén ember életében a hitnek ez a kettős oldala egyszerre ugyan, de nem összekeverten jelenik meg, mint a rajongóknál. Krisztusban való hitből élünk, de a bűn alatt.

2. Az egyház akkor tölti be Istentől rendelt hivatását ebben a világban, ha a teljes isteni ígét hirdeti, a törvényt és az evangéliumot. Ez a kettő feszültségben áll egymással, pl. a törvény parancsolja a szeretetet, de semmiféle törvény nem tudja létrehozni az igazi szeretetet, hanem ez a szeretet is „onnét felülről” adatik az újjászületett szívvel. A szeretet parancsa tehát az evangélium alapján valósítható meg.

A törvény egyik fontos rendeltetése az, hogy felszólít bennünket arra, hogy az emberek közösségében a szeretet által szolgáljunk.

3. Minden embernek van Istentől rendelt hivatása. Ebből következik, hogy ha valaki hűségesen tölti be hivatását, akkor Isten akaratát teljesíti, istentiszteletet végez. Ilyen értelemben tehát hivatásának hűségese végzése közben istentiszteletet végez nemcsak a pap, hanem az orvos, a földműves, vagy más hivatásban álló ember is.

Azért helytelen minden olyan felfogás, amely a keresztyén ember életét ketté akarta osztani: egy magasabb rendű „lelki” szférára, és egy alacsonyabb rendű ún. „profán” szférára. Ha hiszünk Isten mindenhatóságában, akkor azt kell mondanunk, hogy nincs külön „profán” élet-szféra, mert Isten mindenütt munkálkodik. Arról sem lehet szó, hogy a magunk erejéből emelkedjünk fel magasabb erkölcsi szférába. Inkább az az igazság, hogy Isten a Krisztusban maga szállott alá mihozzánk, hogy mindennapi életterületeinken is szolgálhassuk őt, engedelmeskedjünk neki.

Isten egységesnek teremtette életünket, ne akarjuk hát erőszakosan kettéosztani azt. Ebből következik az is, hogy nem beszélhetünk például a papi hivatás „magasabb rendűségéről” más laikus hivatásokkal szemben. A lelkészi szolgálat ugyan spirituális, de a lelkész mint személy ugyanúgy Isten ítélete alatt áll, mint mások. Az egyház nem e világtól elvonult emberek gyülekezete, hanem Istennek ugyanaz az igéje, mint törvény és mint evangélium, mint ítélet és kegyelem érvényes és vonatkozik az ún. lelkiekre és az ún. világiakra egyaránt. Tehát minden egyes ember ugyanakkor tartozik Isten két kormányzata: a lelki és világi kormányzat alá. Ez biztosítja egyrészt életünk egységét, másrészt pedig ez szabja meg egyszerre mindkét irányban felelősségünket és kötelességeinket.

Ilyen értelemben állíthatjuk, hogy a keresztyén ember egész élete istentisztelet. Amikor a keresztyén ember állampolgári hivatását hűségesen tölti be, akkor is Isten akaratát teljesíti, istentiszteletet végez. Ez a „politikai istentisztelet”. Amikor a keresztyén ember politikai istentiszteletéről beszélünk, akkor ne gondoljunk olyan világra vagy életterületre, amely a „vallásos”, hitben élő keresztyén embertől távol áll, vagy éppenséggel idegen. Olyan közel van hozzánk ez a világ, mint a levegő, amelyben és amelyből élünk. Nem térhetünk ki előle, mert akkor valóban ki kellene mennünk ebből a világból.

VII.

A kérdés csak az: Hogyan viszonyulunk ehhez az élethez, vagy más szavakkal: Hogyan és mikor végezzük helyesen ezt a politikai istentiszteletet?

1. Úgy és akkor, ha engedelmesek vagyunk. Minthogy Isten az említett kétféle kormányzat által munkálkodik ebben a világban, ezért az a rendeltetésünk, hogy kettős módon engedelmeskedjünk: Egyrészt hallgassunk az evangéliumra, másrészt pedig engedelmeskedjünk a törvénynek. Az evangélium és hitünk által kapjuk bűneink bocsánatát és az örök életre vonatkozó reménységünket, a törvény által pedig megtanulunk önmagunkat vizsgálni és felebarátainknak szolgálni.

2. Ha hitünk a „szeretet által tevékeny”. Ne tartsuk a hitet tisztára vallásos fogalomnak, s a cselekedeteket se tartsuk pusztán profán dolgoknak. A kettőnek teljes egységben kell lennie egymással. Az Istentől kapott hitnek evilági megnyilvánulása a szeretet. Amint Krisztus nem maradt a mennyben, hanem alászállt a földre, úgy nekünk is szolgálunk kell itt a földön embertársainknak a felebaráti szeretet által. A hit tehát le tud szállni a földre, de szeretetünk nem szállhat fel a mennybe. A szeretetünk nem a mennyben képvisel bennünket Isten előtt, hanem itt a földi életben alázkodik felebarátunk szolgálatává. Bár hitünk az eljő-

vendő Isten országára is mutat, de azért nem von el bennünket e földi élettől, sőt éppen képessé tesz bennünket arra, hogy ebben a világban a szeretet által szolgáljunk. Éppen hitünk vezet el földi hivatásunk helyes megértéséhez és betöltéséhez, s határozza meg magatartásunkat egyházi és világi vonatkozásban egyaránt. Azt is mondhatnánk: Élő hitünk szab határt és irányt életünk minden viszonyulásának, tehát állampolgári kötelességeink vonalán, politikai felelősségünk, „istentiszteletünk” gyakorlásában is.

Krisztus az egész világ megváltója, ezért a világért áldozta fel önmagát, azért nem lehet számunkra közömbös, hogy mi történik ebben a világban, vagy mi a feladatunk, felelősségünk, kötelességünk ebben a világban. Azt a világot váltotta meg Krisztus, amelyet Isten teremtett meg jónak, de amely a bűn miatt megromlott. Életét adta ezért a világért – szeretetből. S ha mi semmibe vesszük ezt a világot, akkor megvetjük Krisztusnak ezt a szeretetét, egész váltságművét, megvetjük magát Krisztust. Ezt soha nem szabad szem elől tévesztenünk, még akkor sem, ha arra gondolunk, hogy Krisztus áldozatos halála a mi számunkra egy másik ország: a mennyei haza kapuját is feltárta.

Azért a mi hitünk akkor igazi hit, ha nemcsak mennyei polgárságunkra emlékeztet, de szeretetünk által tevékeny erővé válik felebarátaink áldozatos szolgálatára. Így válhatik életünk minden területe – állampolgári életünk is – valóságos istentiszteletté.

VIII.

1. Ami most már közelebről politikai felelősségünk mai gyakorlásának főbb szempontjait illeti, arra nézve legyen szabad utalnom, *Káldy Zoltán* püspöki székfoglaló beszédjére, elsősorban azokra a részekre, amelyek „A keresztyén élet istentisztelet”, „A gyülekezeti istentisztelet” és „A politikai istentisztelet” alcímek alatt találhatók.

Helyesen állapítja meg, hogy „a politikai felelősség gyakorlására a keresztyén embert a Jézus Krisztustól kapott szeretet kötelezi... Ez a szeretet serkenti a keresztyén embert, hogy meleg szívvel dolgozzék a világ helyes rendjéért, békéjéért és jólétéért.” Helyes az a megállapítás is, hogy az egyház és benne a hívek ezt a politikai felelősséget a törvény és evangélium hirdetése által gyakorolhatják; hogy igehirdetésünkben „húzzuk ki a vonalakat a társadalmi bűnök felé is”, hogy az államért és a felsőbbiségért imádkozzunk, földi hivatásunkat hűségesen és becsületesen teljesítsük. Tegyük meg mindent a világ békéjéért, a faji ellentétek megszüntetéséért, a gyarmati és félgyarmati népek szabadságáért. Küzdjünk minden rendelkezésünkre álló eszközzel az emberi élet megőrzéséért. Az egyházak egyértelműen bűnnek minősítsék az atomháborút és annak előkészítését, és szólítsák fel az államférfiakat arra, „hogy döntsenek mindannyian az atomfegyverek megsemmisítése érdekében, az atomfegyverekkel való kísérletezések és az atomháború ellen.” – Igen hasznos volna egész egyházunk számára, ha a püspöki székfoglalónak ezt a sűrített mondanivalóját lelkészi munkaközösségeink részletesebben feldolgoznák.

2. Helyes az is, hogy a politikai felelősség gyakorlása egyre inkább szélesedik egyházunkban. Egyházunk vezetősége hivatalos nyilatkozataiban ismételten hangot adott ennek a politikai felelősségnek, lelkészeink munkaközösségi üléseiken tanulmányaikkal, a különböző béke-

értekezleteken hozott határozataikkal, Evangélikus Egyházi Békebizottságunk és a közelmúltban alakult egyházmegyei lelkészi békebizottságok is tervszerű munkájukkal járulnak hozzá egyházunk politikai felelősségének tudatosításához és elmélyítéséhez. Örömmel olvastuk az Evangélikus Élet folyó évi negyedik számában, hogy egyházunk püspökei hazánk határain túl is, a nyborgi Összeurópai Egyházi Konferencián jól kivették részüket a legjelentősebb határozatok meghozatalában. Ez a magatartás valóban a politikai felelőség helyénvaló gyakorlása, amely példamutató lehet mindnyájunk számára.

3. További feladatunk az, hogy ne álljunk meg azon az úton, amelyre egyházunk már tíz esztendővel ezelőtt rálépett, amikor az állammal megkötötte az Egyezményt. Ez az Egyezmény megnyitotta politikai felelőségünk gyakorlásának új szakaszát. Járjuk ezt az utat Isten iránti hálával, a reánk bízottak iránti felelősséggel. Lássuk meg, hogy még jócskán van tennivaló ezen a területen egyházunkban lelkészeink, presbitereink, gyülekezetünk tagjai között. Szavunk ne legyen „bizonytalan kürtzengés”, hanem határozott, bátor bizonyágtétel, amelyből az élő hit hatalma, a józan ész ereje, és a szolgálatra mindig kész felebaráti szeretet melege és felelőssége sugárzik. Így válik életünk és szolgálatunk istentiszteletté nemcsak a szűkebb értelemben vett egyházban, vagy a templom falain belül, hanem népünk között a hétköznapi élet összes területein is.

Mekis Ádám

† DR. CSENGŐDY LAJOS

Az egykori Pozsonyi Teológiai Akadémia legkiválóbb növendéke volt. Szakvizsgálója letétele után tanárai legmelegebb ajánlólevelével foglalhatta el a Deák téri segédlelkészi állását. Igehirdetésével, szorgalmával, lelkészi magatartásával a nagy gyülekezet szeretetét megszerezve, püspöke mellett később az egyházkerületi másodlelkészi állást tölthette be. Budapesti szolgálatáról 1923-ban mondott le. Előbb csákvári, majd salgótarjáni lelkész lett. Nógrádi esperessége hosszú ideje alatt több ízben volt püspökhelyettes. Nyugdíjas éveit Budapesten tölthette.

Hosszú szolgálati ideje alatt egyházunk egyik leglelkesebb munkása volt. Budapesten a régi Evangélikusok Lapja szerkesztője volt egy esztendeig. Vidéki lelkészége idején írta meg Konfirmációi kátéját s értékes tanulmányát a lélek halhatatlanságáról, abban az időben, amikor erről a kérdéstről írni nagy tett volt.

Kerületi és egyetemes gyűléseken több ízben tűnt ki nagyszerű felzárkóztatásaival s olyannak ítélte őt a lelkészi kar mindenkoron, mint aki biztos oszlopa egyháznak. Életében, lelkészi szolgálatával sok tisztelőt szerzett magának.

Budapesti nyugdíjas-éveiben tovább folytatta teológiai, filozófiai és lélektani tanulmányait s időnként a budai egyházközség szószékén építette azokat a híveket, akik fiatal korában is szerették őt.

Féjfájára azt írták: élt 65 évet. Sokkal többet élt. Sokáig él közöttünk drága emléke.

G. L.

Templomfűtés, elektromos orgona, harangszó harang nélkül

1. Miért nem fűtjük templomainkat?

Erre a kérdésre többféleképpen lehet felelni.

Vannak templomaink, amelyek építésénél hiányzott az előrelátás, úrrá lett bizonyos megszokottság és így nem építettek kéményeket sem. Nem mindegyik olyan régi korból származó, amikor még a melegen fűtött templom igénye nem merült fel, van olyan is, amely ebben a században épült. Lehetséges, az is, hogy az anyagi fedezet hiánya hozta magával ezt a megoldatlanságot jelentő megoldást. Vannak templomaink, amelyeknek áll ugyan a kéményük, de nincsen fűtőberendezésük, még egy megfelelő nagyságú kályhájuk sincsen. Esetleg az építésnél nem pincézték alá s az újabb próbálkozás, kazánház felállításának szükségessége mellett, lehetetlenné vagy drágává válik. Sokan egyszerűen természetesen tartják a fűtetlen templomot (különösen vidéken) azzal az indoklással, hogy ha mindenki melegen öltözik fel, egy óra hosszat ki lehet bírni. Kifogásként szokták emlegetni, hogy a templom fűtése drága, mert akár nagyobb kályhák felállítása esetén, akár kazánházból kiindulva, sokszor már szombaton délután tüzet kell rakni, azt éjjel, vagy kora hajnalban gondozni kell, hogy vasárnap délelőtt elfogadható legyen a temperatúra. Ez pedig egy ember teljes odaadását, ügybuzgalmát, fáradtságát sőt egyben költségét is jelenti. Az bizonyos, hogy — akár ezért, akár azért — *hazánk többszáz evangélikus templomát télen nem fűtik*. Ezért sokan elmaradnak az istentiszteletekről, különösen az egészségre érzékeny idősebb nemzedék. Egyes gyülekezetek az istentiszteleteket fűthető nagyobb helyiségekben, rendszeres gyülekezeti termekben tartják, ahol meg általában az ellenkező végtelennel találkozunk: túlságosan nagy a meleg. Egyesek rosszul lesznek, mások éppen ezért maradnak el. Akármilyen következmény, tény az, hogy *heteken, vagy hónapokon keresztül zárva az Isten háza*, amelyet egy gyülekezet nagy-nagy áldozattal épített meg.

A kérdés felvetése tehát lelki jelentőségű is. Az Ige hirdetésének, hallgatásának, a reá való figyelésnek olyan külső körülményeit kell megteremtelnünk, amelyek elősegítik a gyülekezet igehallgatásának és a szent-ségekben való részvételének ügyét. Amikor fűtés kérdésével foglalkozunk, akkor nem egyszerűen modernizálni akarunk. Ebből következik, hogy minden gyülekezetnek meg kell vizsgálnia, hogyan juthat el a leg-egyszerűbb és legalkalmasabb megoldáshoz. Ha pedig valamely gyülekezet új templomot épít, ezt a szempontot eleve bele kell venni a tervekbe. Nemcsak egyszerűen úgy, hogy „ide meg majd valamilyen kályhát állítunk”, hanem előre meg kell határozni, hogy milyen és mekkora kályhát és számot kell vetni az összes hátráltató, vagy kedvező mellék-körülménnyel is.

A templomok fűtésének — eltekintve a rendkívüli esetektől, pl. amikor nincs kémény — *több nehézsége van*. Így pl. a templomok magasak, nagy a légköbméter számuk és a fűtésnél az egész belső felületet meg kell melegíteni a meleg levegő áramlási törvényének megfelelően fölülről lefelé. Egy átlagos nagyságú templom belseje 4–500 ülőhellyel, 2000–3000 légköbméter. A falak természetesen hidegek, „nyelik” a meleget s éppen az a kisugárzás hiányzik, amely pl. a lakásoknál megvan. Ennek következtében van szükség sok tüzelőanyagra, ami megdrágítja a fűtést.

Kisebb templomoknál persze kisebb a gond, még akkor is, ha a levegő felmelegítése a megoldás. Egy vagy két Express-Heating rendszerű *kályha* kitűnően segít, mert a villanymotoros ventilátor „bekeveri” a meleget, szétszórja azt. A motort azonban legalább az ígihirdetés alatt le kell állítani, mert zavaró a zúgása.

A fűtési módszereket tekintve használatos a *villannyal való fűtés*. Lehetséges ez sugárzó-tesetekkel (ezekre még visszatérünk), vagy olyan módon, ahogyan azt a diósgyőr-vasgyári templomnál tervezték: a lábak alatt húzódik a melegítő vezeték, amely minden padra külön kapcsolható s annyira veszik igénybe, amennyire éppen szükséges. (Más a vasárnapi délelőtti főistentiszteleten és más egy esti ígihirdetési alkalmon.) Ennek a megoldásnak az a nehézsége, hogy sokba kerül a berendezés (csövek, radiátorok, transzformátor stb.), de még inkább, hogy hazánk csak néhány év múlva rendelkezik azzal az energiaforrással, amely lehetővé teszi a villannyal való fűtést. Változás ezen a téren akkor várható, ha elkészülnek a már építés alatt álló vízierőművek.

Sok szempontból, így a költségek tekintetében, kisebb megterhelést jelent az *olajjal való fűtés*. Erre nézve máris vannak hazai megoldások, ha nem is templomokban, hanem üzemekben és nagyobb termekben. Nagy előnye a könnyű kezelhetősége. Szükséges egy tároló hely, amelyben az olajat tartályokban elhelyezzük, onnan vezetéken keresztül jut el a „kályhához”, amelyben a porlasztott olaj elég és ventilátor hajtja be a terembe a meleg levegőt. Ez a módszer is a teljes templom levegőrétegének felmelegítését jelenti. Jelenleg az a hátránya, hogy a ventilátor nagy zajt csap. Ha ezt a nehézséget meg lehet oldani, akkor számot vehetünk a lehetőséggel, különösen kisebb templomú gyülekezetekben. (Amennyire tájékozódni tudtam, lakások és hivatalok fűtésére máris bevált az olajfűtésű kályha — így a fasori lelkészi hivatalban —, aminek az a nagy előnye, hogy nem kell gondoskodni tüzelőről, mert az ÁFORT szállítja az olajat, nem kell tüzelőanyagot pincéből felszállítani és minden nap kályhákat tisztítani, illetve hamut, salakot elhordani.)

A modern templomfűtésnél azonban már nem arra törekszenek, hogy az egész helyiségben meleget teremtsenek, hanem a *meleget koncentrálják a gyülekezetre*. Ez infra-vörös sugarak kisugárzásával történik. Lehetséges elektromos úton is, de ez, mint minden villannyal való fűtés a legdrágább. (Itt jegyzem meg, hogy a fűtési anyagok árát tekintve — Adolph Dehlernek a Kunst und Kirche 1958. évi 4. számában megjelent cikke szerint — legolcsóbb a középnehéz fűtőolaj, azután a könnyű fűtőolaj, a kokszt, majd a gáz és jóval magasabban a villanyenergia.)

Ez idő szerint kínálkozik azonban olyan megoldás, amely forradalmasíthatja a templomok fűtését és pedig a *gázzal kapcsolatos hőszugárzó berendezés*. A fűtőtest különböző nagyságú, de aránylag kicsi, a legnagyobb mintegy 40 kilogramm. Ha a templom nem nagyon széles, akkor felerősíthető a templom falaira, mintegy az első emelet magasságában. A fűtőtest sugározza az infravörös sugarakat. Istentisztelet előtt felmelegíti a padokat és a lábtartó zsámolyokat, majd a gyülekezet tagjaira szórja erős sugarait (870 fok meleget) s azt az érzést kelti, mintha napfényben ülnének. Így lényegtelen a falak felmelegítése vagy a levegőé, bár huzamosabb idő után a levegő maga is a sugarak hatása alá kerül, különösen akkor, ha a fűtőtestek nem a falakra szereltetnek, hanem a mennyezetről bocsátják le azokat. (A falra való szerelésnél különben is vitás, hogy nem árt-e a festésnek.) Ilyen fűtési módszer mellett egy va-

sárnap délelőtti fűtés nem kerül többé 30–50 forintnál (a budavári templomé pl. 40 forintba kerülne), mert a fogyasztás mintegy 30–50 köbméter gáz. Mint fűtési megoldás, természetesen nemcsak templomoknál használható, hanem a külföldi példák szerint, éttermek, garázsok, eszpresszók, filmszínházak stb. esetében is. Budapesten megtekinthetők a Rákóczi út és Puskin utca sarkán levő Kis Mackó bisztróban és a Vasas S. C. közeljövőben megnyíló pasaréti fedett teniszcsarnokában.

A gázfűtés tekintetében elsősorban azok a városok jöhetnek számításba, amelyekben van már háztartási és üzemi gázvezeték. Budapest ellátása javul, amint a sztálinvárosi vezeték megépül. Ahol ilyen vezeték nincsen, ott szóba jöhet a bután-palack-gázzal való fűtés is.

Amit leírtam, az részben még tervezés alatt álló, de a kibontakozás folyamatban van, reméljük eredménnyel. Az azonban helyes lenne, ha lelkésztestvéreink, akiknek gyülekezetében már van templomfűtés, adnának tájékoztatót és tanácsot a különböző megoldásokra nézve.

2. Elektromos orgona

Közhely már, hogy — *éneklő egyház vagyunk*. A gyakorlat azonban nem mutatja ennek teljességét, mert azt is lehetne mondani: hogy *vonatottan éneklő egyház vagyunk*. Külföldről hozzánk látogató testvéreink mind megállapítják, hogy gyülekezeteink rendkívül erőteljesen énekelnek, de a lassú tempóval. Van már énekeskönyvünkben Új Rész, de sem az új énekeket, sem a régieket nem énekeljük helyesen, még kevésbé ritmikusan.

Ebből a szempontból is jelentős, hogy *a templomban van-e olyan orgona, amely alkalmas a gyülekezeti ének vezetésére*. Egy orgona ára azonban igen magas (két manuállal és kb. 20–23 változattal mintegy 300 000 forint) s kérdés, hogy melyik gyülekezet tudja ezt az áldozatot, vagy legalább ennek egy részét vállalni akkor, amikor annyi más építeni és javítanivalónk van? Pedig *az egyházi ének és zene a nemzeti kultúra szempontjából is igen jelentős*, ma különösen, amikor a magyar nemzeti ének- és zenekultúra forradalmi változásokon megy keresztül és annak jó híre túljutott a határokon is. Tény azonban az, hogy közép- és kis gyülekezeteink kénytelenek megelégedni a harmóniummal, még hozzá néha kicsoda harmóniummal... Ennek a kára felbecsülhetetlen.

A technika fejlődése hozza a változást. Magyarországon először a pasaréti római katolikus templomban szólalt meg egy amerikai rendszerű elektromos orgona. Az 1958. évi budapesti ipari vásáron már hallható volt a magyar gyártmány is. Ugyanez megtekinthető a Lenin körúti hangszerkereskedelmi vállalat zongoratermében. A hangszerrel kapcsolatban előre kell bocsátanom, hogy a tehetséges magyar tervezőmérnök nem vont be orgonaszakértőt a hangszínek megoldásához, amin azonban a jövőben javítani lehet. Nem adok szakleírást a szerkezetről, csak a lényegét közlöm: a játszóasztal nem nagyobb egy szélesebb íróasztalnál és ehhez készül egy hangszóró is, mindkettő igen ízléses kivitelben. Egy manuális és ára 55–60 000 forint. Tehát kis kóruson is elfér és nagyobb kóruson marad hely ének- és zenekar számára is. A halk változatokban igen szép, hatásos a megszólalása, de — különösen nagyobb templomokban — a teljes erővel való megszólaltatásnál elkerülhetetlen a gépzene hatás. Olyan, mint egy felerősített rádió. Egyebekben hiányzik belőle a valódi orgona vonós és fúvós jellege. *De két előnye vitathatatlan: kevés helyet foglal el és aránylag olcsó.*

Orgonaművészeink természetesen nagy vitában állanak ebben a kérdésben. Részemről elfogadom Peskó Zoltán orgonaművész álláspontját: „ha arról van szó, hogy harmónium vagy elektromos orgona, akkor inkább az utóbbit ajánlom, ha arról van szó, hogy elektromos orgona vagy orgona, akkor az orgona mellett döntök.”

Jó azonban figyelni erre a lehetőségre és ha a körülmények olyanok, akkor nem kellene félni az alkalmazástól. Ebben a kérdésben is érdekes lenne a szakértők véleményének megismerése.

3. Harangszó — harang nélkül

Templom nem képzelhető el harang nélkül. Igen, de ez is, többek között anyag és anyagi kérdés. Egy tízmázsás új harang öntése kereken legalább 200 000 forintba kerül s ez az adat ad következtetésre lehetőséget.

A technika azonban mindig hoz magával újat. Magyarországon mostanában került elő az a megoldási lehetőség, hogy szóljon a harang, de — harang nélkül. A szegedi egyetem Kísérleti Fizikai Intézetében dolgoznak az új terveken egy matematikus és egy mérnök. „Mű-harang” készítéséről van szó. Itt is mellőzöm a műszaki leírást. Lényege szerint magnetofon szalagra vették egy élő harang hangját. A harangzúgást elektromossággal felbontják hanghullámokra, ezeket rádiócsöves berendezéssel elektromos rezgésekké, majd ismét hanghullámokká formálják. A rádió és a televízió adásainak ismeretében készül el ilyen módon a műharang. A hang egyébként mindössze egy kis kazettában helyezhető el, akárhol (lelkészi hivatalban vagy a sekrestyében) és onnan vezetékekkel jut fel a toronyba, ahol megszólal egy nagy hangszórón keresztül. A tervezők jelenleg azon fáradoznak, hogy a szegedi római katolikus Fogadalmi templom egyik hiányzó harangját így pótolják.

Ilyen megoldás mellett számítanunk kell a konzervatív felfogásra. „A harang az mégis csak harang” — mondják egyszerű lelkek, de ugyanilyen egyszerűséggel válaszolhatunk: „a nagy költség mégis csak nagy áldozatot kíván a gyülekezettől”. Ha pedig igaz lesz az, amit a tervezők állítanak, hogy a kiadások mintegy 20 százalékát teszik ki a valódi harang öntési kiadásainak, akkor ez olyan kitűnő lehetőség, amely különösen a kisebb gyülekezetek számára jelentős.

Váradu Lajos

Az egyetemes presbitérium időszerű feladatai

A presbiteri tisztség történeti kialakulása közismert nemcsak a papság, de a hívők körében is. Eredetere a Bibliában találunk szép és gazdag anyagot. Bár a gyülekezetek igazgatása az egyház története folyamán a különböző korokban sokféleképp történt, ennek a feladatkörnek és tisztségnek mindig voltak betöltői, hiszen bibliai gyökere van és már az első gyülekezetekben is voltak presbiterek. Eszerint a presbitérium az a legpatinásabb egyházkormányzó szerv, amely egyházkormányzási célokat szolgált a gyülekezetekben.

A magyarországi evangélikus egyházban már a XVII. század folyamán megalakultak a presbitériumok, először a városokban, ahol konventnek, konzisztóriumoknak is nevezték őket, azután a falvakban is, különösen ott, ahol a földesúr nem avatkozott be az egyházközség irányításába. Az 1791-i Pesten tartott zsinat előírta, hogy kik legyenek az egyházközségi gyűlésnek a tagjai s ezek között említi az „idősebbeket”, „akik az eddigi szokás szerint választatnak”.

Az 1891—94-i budapesti zsinaton megalkotott Egyházi Alkotmányunk kodifikálta végeredményben a presbitériumot. Ez a kodifikálás a meglévő gyakorlatot emelte törvényerejűvé és lényeges újítást nem hozott. A presbitériumok működése tehát a törvényesítés után is ugyanabban az egészséges irányban működött, ahogy azt az idők folyamán a gyakorlat a gyülekezetek életében kifejlesztette.

Az 1934—37. évi zsinat sem nyúlt az alapintézményhez és a presbitérium továbbra is megmaradt az egyházközség közvetett képviselői szervének, míg a közvetlen képviselői szerv az egyházközségi közgyűlés maradt. Ha azonban nem a képviselői, hanem a kormányzási oldalról nézzük meg a két intézményt, tehát a presbitériumot és a közgyűlést, a leghatározottabban arra a megállapításra kell eljutnunk, hogy a kormányzás egyre inkább a presbitériumok hatáskörébe került már ebben az időben is, a közgyűlések rovására.

Ennek a nagyon lényeges körülménynek egyik oka az is, hogy az 1934—37. évi zsinat már nem elégedett meg azzal, hogy az egyházközségi fokozaton szabályozta a presbitérium intézményét, hanem kiépítette azt az egyházi közigazgatás minden fokozatára, megalkotta az egyházmegyei, egyházkerületi és az egyházegyetemi szinten is a presbitériumokat.

Az egyetemes presbitérium hatásköréről a zsinat úgy intézkedett, hogy itt is csak kerettörvényt adott, éppen úgy, mint az alsóbbfokú közigazgatási szervezetek presbitériumainál. Mégis bővült az egyetemes presbitérium jogköre, amennyiben jogosultságot nyert jogegységi határozatok hozatalára és az ügyek előkészítésére bizottságokat szervezhet, amelyeket joga van olyanokkal is kiegészíteni, akik nem tagjai a presbitériumnak. A kiegészítő tagoknak jogállását a törvény nem tisztázta. Így a törvény pontos magyarázatára van szükség és ez is a szabályrendelet-alkotás egyik feladata, hogy pontosan tudjunk, ezek a kiegészítő tagok teljes jogú tagok lesznek-e, vagy pedig csak tanácskozási joggal bírnak. Minthogy jelen tanulmányom keretében a gyakorlati megoldás elősegítése érdekében szabályrendelet-tervezetet is mutatok be, már most megemlítem, hogy csak tanácskozási jogú kiegészítő tagok behívását tartom lehetségesnek szabályrendeleti úton az egyetemes presbitériumban, mert egyébként a törvényhozónak van csak lehetősége a választott tagok számát felemelni, vagy a hivatalbóli tagok számát újra meghatározni.

Ezek szerint az egyetemes presbitériumnak elvi és általános természetű ügyekben általános érvényű döntvényeket alkotó joga keletkezett és éppen ezért ez lehetővé teszi az adminisztrációs ügyek gyorsabb elintézését és az élet által követelt új problémák gyors megoldását is.

Nagyon tanulságos volna összegyűjteni azokat az eseteket, amikor az egyetemes presbitérium élt ezzel az általános érvényű döntvényalkotási jogával, mert ez is igazolná azt a másik fő okot, amely miatt

a kormányzás egyre erőteljesebben a presbitérium kezébe került, amely fő ok az 1953. évi zsinati törvényhozás volt.

1953-ban már egészen más társadalmi háttér és követelmények hatottak a zsinat munkájára, mint 1934-ben. Sajnos, az 1953. évi zsinati törvényhozás csonka maradt és csak a legszükségesebb azonnali megoldást követelő törvényeket hozta meg. Az egyetemes egyház szemszögéből nézve azonban igen nagyjelentőségűek ezek a törvények, mert az egyetemes egyház feladatkörét határozottabban rajzolták meg és olyan intézményeket és osztályokat létesítettek, illetve emeltek ki, amelyek szervesen beletartoznak az egyházegyetem közigazgatásának keretébe és ezért nemcsak kibővítették ezt a keretet, de újra igen hatalmas anyagot szolgáltatottak az egyetemes presbitérium kormányzásának és igazgatásának. Az 1953. évi törvényhozás olyan intézményeket és osztályokat hozott létre, amelyeket már nem lehetett a megszűnt egyesületi-jogi keretek között igazgatni és a társadalmi átalakulás szabályozási teret kért magának, amire megint csak az a lehetőség mutatkozott, hogy a presbitériumok hatáskörét ki kellett bővíteni. Tanulságos volna csoportosítani mindazokat a részleteket, amelyek az 1953. évi törvényhozásban megnövekedtek a presbitériumok hatáskörét általában, a közgyűlések hatáskörének rovására.

Kétségtelen, hogy az egyház tagjainak egyeteme az egyházi hatalom birtokosa. Kétségtelen, hogy az egyházközségi közgyűlés fejlődött ki kezdetben az evangélikus egyházban és hogy egyházunk a zsinat-presbitéri egyházkormányzati rendszert fogadta el egyházszervezetének alapjátéul. Kétségtelen azonban az is, hogy ez az áttolódás a presbitérium javára a kormányzás terén ugyancsak ősi kormányzati elgondolásokkal, tradíciókkal is igazolható és köztudomású, hogy nem az egyház közgyűlései, hanem az azokat megelőző előkészítő szakértekezletek azok a helyek, ahol komolyan meg lehet vitatni és meg is kell vitatni az élet által feladott problémák elintézését. Ezeket a szakértekezleteket mozgásba hozni, irányítani viszont a presbitériumok feladata. Ugyancsak a presbitériumok feladata elbírálni a szakértekezletek munkájának eredményét. Igen fontos szerepe van a presbitériumoknak a felsőbb egyházkormányzati intézkedések terén is. Sokkal nagyobb felelősséggel dönt ezekben a kérdésekben az a presbiter, aki a tényállással tisztában van, aki tudja, hogy miért kell egyes intézkedést meghozni és aki így egyénileg is felelősséget vállal a határozatok meghozatalánál. Mindezeket közgyűléseken kialakítani már csak azért sem lehet, mert a közgyűléseken sem hely, sem idő nem áll rendelkezésre, úgyhogy közgyűlések tárgyává már csak olyan ügyet szabad tenni, amelyet a közvélemény előzőleg megismert és megtárgyalt. Ebből a szempontból már csak azért sem lehet egész apró részletügyeket közgyűlés elé vinni, mert a közvélemény kialakítására ilyen esetekben lehetőség sincs. Különösen az ún. világi elem számára, amely így a tényleges kormányzásból egyre inkább kevésbé veszi ki részét és az egyházi közigazgatási ügyek iránt egyre inkább közömbösséget tanúsít. Amíg ugyanis a lelkeszi munkaközösségek és az országos esperesi értekezlet, igen helyesen, kitűnő szervei a lelkeszi közvélemény kialakításának és amíg a lelkeszek tájékoztatása egyetemes egyházi központi szempontból, azután a püspöki körlevelek útján gyors és megbízható, addig a világi elem számára ilyen tájékoztató lehetőségek nincsenek. Közgyűléseken pedig végeredményben a döntés a világi elem kezében van, vagy legalább is, a magasabb foko-

zatokon a világi elem paritásban áll a lelkészi elemekkel. Hogy lehet azonban megfelelő döntést kívánni azoktól a közgyűlési tagoktól, akik nincsenek tájékoztatva és hogy lehet megfelelő döntést kívánni attól a közgyűléstől, amely csak felerészben, tehát a lelkészi elemek vonalán kapott megfelelő tájékoztatást. Ezzel szemben az a világi presbiter, aki komolyan veszi presbiteri tisztségét, igenis megkaphatja a szükséges tájékoztatást, mert rendszerint egyházközségi vagy egyházmegyei felügyelő lévén, állandó érintkezést tart fenn a lelkésszel vagy az esperessel és tájékoztatja magát, mielőtt véleményt nyilvánít.

A presbitérium nem akkor ideális, ha csupa ún. fejbőlöntő János van benne, aki mindenre rábólint, amit elébe terjesztenek. Természetesen a másik végletbe sem szabad esni és nem szabad a presbitériumokat finnyás, szállkás bírálóbizottságnak kifejleszteni, amelyek csak kifogásokat, nehézségeket hoznak elő és hátráltatják vagy bénítják az egyházkormányzati szükséges intézkedéseket. A presbitériumoknak minden fokon és így különösen az egyházegyetemi fokon munkaközösségeknek kell lenniök a szó legrealisabb értelmében.

A történelmi fejlődés az 1934-es zsinat óta és az a hatalmas anyag, amelyet új intézmények és osztályok formájában az 1953. évi törvényhozás az egyházegyetem jogintézményébe beszervezett, már idáig is azt eredményezték, hogy az egyetemes egyház tanácsa, tehát az egyetemes presbitérium leginkább, mint munkaközösség végezte működését. Az osztályok ügyvivőinek jelentései, az egyetemes számvevőszék ellenőrző munkáinak részletes jegyzőkönyvei, a Teológiai Akadémiának, a levéltárnak, könyvtárnak, Gyülekezeti Segélynek és általában minden országos evangélikus ügynek problémái mind az egyetemes presbitérium elé kerülnek és munkaközösségi alapon tárgyalatnak le, mert hiszen az illető osztály vagy intézmény vezetőjétől kapja, aki a maga osztályának közigazgatása során szerezte meg gyakorlati tapasztalatát.

Ennek a munkaközösségnek, amely amellett, mint hatóság, végső fokon is intézkedik például a Nyugdíjosztály igen fontos ügyeiben és a Diakóniai Osztály, valamint a Szeretetszolgálatnak az egész országot érintő ügyeiben, szabályrendeletét tulajdonképpen az 1934-es zsinat után az 1942 november 20-án tartott egyetemes közgyűlés létesítette. Ez a szabályozás teljesen az 1934. évi társadalmi és jogi állapotokat vetíti vissza, rögzítette és részletezte. Ezek szerint az egyetemes intézményeket még az egyesületi és alapítványi jogrendszer figyelembevételével ismerte csak és ilyen alapon szabályozta is.

1942 novemberétől 1952 júniusáig, amikor az 1952. évi I. tc. a magyarországi evangélikus egyház területi beosztásának újjárendezését szabályozó törvény hatálybalépett, nemcsak tíz év telt el, hanem a jogrendszer is, de főleg a mögötte levő és alapját képező társadalmi rendszer ment át hatalmas változáson. Az a jogi és társadalmi háttér, amelyet a szabályrendelet alkotásakor a törvényhozó figyelembe vett, eltűnt a történelem sodrában. A legelső feladat tehát az egyetemes presbitérium részéről az, hogy szabályrendeletét korszerűsíteni kell.

A második feladat, hogy az 1953. évi törvényhozás által létesített intézményeket szervesen építsük be az egyházegyetem közigazgatásába és ez ugyancsak az egyetemes presbitérium munkája lesz az eddigi gyakorlat figyelembevételével, hogy szabályrendeletek és jogegységi döntvények alapján az eddigi egyesületi vagy alapítványi önállósággal szabályozott testületeket bevonja az egyházkormányzat keretébe. Annál

is inkább szükséges ez, mert a helyzet ma az, hogy az egyetemes presbitérium úgy van szabályozva, mintha meg lenne a négy egyházkerület és az egyházegyetem intézményeinek, a Teológiai Akadémiának, a Gyülekezeti Segélynek még csak képviselője sincs az egyetemes presbitériumban, az egyetemes osztályok ügyvivői és az egyetemes számvevőszék elnöke is csak mint szakelőadók vesznek részt az üléseken.

Kétségtelen, elsősorban azoknak a jogintézményeknek szabályozását kell korszerűsíteni, amelyek élő intézmények, fontos intézmények és a gyakorlatban jól beválnak. Ezek közé tartozik elsősorban az egyetemes presbitérium, azután a Központi Alap.

Az alkotmány- és jogügyi bizottság előkészítői bizottságának az 1957. és 1958. évben feldolgozott anyagából bemutatom az alábbiakban azt a Szabályrendelet-tervezetet, amely az egyházegyetem tanácsának hatásköréről és működéséről alkotandó volna. Ez kifejezetten ún. tárgyalási alap és első szöveg, amelyet az 1942. november 20-i egyetemes közgyűlés 7. jegyzőkönyvi pontjában foglalt határozatával megállapított szabályrendelet és annak beosztása figyelembevételével szerkesztettem.

Tulajdonképpen elhagytam a jelenleg érvényben levő szabályrendeletből az elavult részeket, a megszűnt jogintézmények miatt szereplő fejezeteket, illetve szakaszokat, viszont a gerincét, a lényegét, sőt, ahol lehetett, a kifejezéseit is meghagytam. A lehetőség szerint beledolgoztam az új intézményeket és a kibővített hatáskör által megkívánt szabályozásokat. Természetesen ez a szabályrendelet-tervezet és az ennek megvitatása után elfogadandó szabályrendelet csak átmeneti, kiegészítő jellegű, addig, amíg az E. T. II. tc. jelenlegi közigazgatási törvényünk életben van.

A tervezetet, mint vitaindító szöveganyagot hozom nyilvánosságra és nagyon szeretném, ha lelkészi karunk és főleg, ha presbitereink és egyházjogászaink minél többen szólnának hozzá építő kritikával. Egyébként a tervezetet az alkotmány- és jogügyi bizottság sem tárgyalta még le és ha az anyag és a hozzászólások teljes képet adnak, az alkotmány- és jogügyi bizottság letárgyalása után kerül majd az egyetemes presbitérium elé és végeredményben az egyházegyetem közgyűlésének elbírálása alá.

Szabályrendelet-tervezet az Egyházegyetem Tanácsa hatásköréről és működéséről

I. CÍM

ELSŐ FEJEZET

Önállóan intézkedő hatáskör.

1. §. Önállóan és általában határoz az Egyházegyetem kormányzatának és közigazgatásának, az egyetemes intézményeknek, osztályoknak és háztartásnak az egyetemes közgyűlés hatáskörébe nem utalt kérdéseiben, valamint az egyházi törvények és szabályrendeletek végrehajtása tárgyában (E. T. II. 74., 76. §. b. pont, E. T. II. tc. 63. és 69. §.).

2. §. Önállóan intézkedik az egyházi törvények, valamint az egyetemes szabályrendeletek által meghatározottan megjelölt és külön is az Egyházegyetem Tanácsához utalt ügyekben. Így nevezetesen:

MÁSODIK FEJEZET

Kormányzati és közigazgatási ügyek.

3. §. Dönt az alsóbbfokú közigazgatási hatóságok között felmerült hatásköri kérdésekben, valamint az egyházkerületi tanácsok és közgyűlései között felmerült elvi eltérések esetén (E. T. II. tc. 7. §.).
4. §. Jogegységi határozatot hoz elvi természetű közigazgatási és jogszabály-értelmezési kérdések tekintetében és ha az egyházkerületi hatóságok joggyakorlata fellebbezési hatáskörükben nem egyöntetű.
5. §. A határozathozatalt az ellentétes joggyakorlat megjelölésével bármely egyháztag kérheti. Az egyháztanács saját hatáskörében dönti el, hogy szükség van-e jogegységi határozat hozatalára. A meghozott határozat a már jogerős döntéseket nem érinti. A hatóságok a kihirdetett jogegységi határozatot kötelesek alkalmazni (E. T. II. tc. 76. §.).
6. §. Intézkedik az egyetemes iroda útján a meghozott határozatnak az evangélikus sajtóban történő kihirdetése iránt.
7. §. Az anya-, leány-, fiókegyházközségek és szórványhelyek egymáshoz való viszonyát és az ennek alapján keletkező jogokat és köteleességeket az érdekeltek közt létesítendő egyezség meghiúsulása esetén harmadfokon megállapítja (E. T. II. tc. 14. §.).
8. §. Végérvényesen dönt az Egyetemes Nyugdíjosztály mint tanács határozatai ellen beadott fellebbezésekre (1953. évi VIII. tc. 54. §. 5. pont).
9. §. Tárnyalja az egyetemes bizottságok, intézmények és osztályok, valamint a Gyülekezeti Segély évi jelentéseit, azokról határozatot hoz és a hatáskörébe tartozó intézkedéseket megteszi. A jelentéseket érdemben való elintézés végett csak akkor terjeszti az egyetemes közgyűlés elé, ha azokban olyan indítvány vagy kérelem van, amely felett a döntés az ügy elvi vagy általános természeténél fogva az E. T. II. tc. 74. §. a. pontja szerint, vagy szabályrendeletek kifejezett rendelkezése értelmében az egyetemes közgyűlés hatáskörébe tartozik.
10. §. Az egyetemes bizottságok, osztályok és különféle intézmények jelentései tárgyában érdemben hozott határozatairól az Egyházegyetem Tanácsa az egyetemes közgyűlésnek évenként összefoglaló jelentést tesz.
11. §. A bizottságok, osztályok és intézmények fontosabb jelentéseit indokolt esetben csak kivonatossan az egyetemes közgyűlés jegyzőkönyvében közzé kell tenni.
12. §. Megállapítja évenként az országos közegeházi szükségleteket és azok fedezetéről az 1953. évi VII. tc. 12. §-a értelmében gondoskodik. Megállapítja az egyetemes iroda évi költségelőirányzatát és fedezetéről gondoskodik (1953. évi VII. tc. 7. §.).

13. §. Az egyetemes felügyelő hivatalának megüresedése esetén megállapítja, hogy az egyetemes felügyelői tisztség megüresedett és átveszi az egyetemes felügyelői hivatalt. Megállapítja, hogy ki az egyetemes felügyelő törvényes helyetteseként sorban következő, hivatalára nézve legidősebb egyházkerületi felügyelő, őt az egyetemes felügyelő teendői végzésére felhívja és neki az egyetemes felügyelői hivatalt átadja.
14. §. Az egyetemes felügyelői tisztségre a szavazást az E. A. 159—160. §-ai értelmében elrendeli. A szavazásra szóló felhívást és utasítást elkészíti, a szavazásra jogosultaknak elküldi és meghagyja, hogy szavazataikat a megjelölt határidőre az egyetemes iroda útján küldjék le.
15. §. A beérkező szavazatokat az Egyházegyetem Tanácsa által e célra kiküldött bizottság az E. A. 161. §-ának figyelembevételével jegyzékbe veszi, felbontja, érvényességüket vagy érvénytelenségüket megállapítja. A nem szavazó egyházakat és intézményeket külön jegyzékbe veszi. Ezt követően az Egyházegyetem Tanácsa a szavazás eredményét megállapítja.
16. §. Ha a szavazás általános többséget eredményezett, az eredményt — a külön csomagba zárt szavazólapok, a felvett jegyzőkönyvek és a tett intézkedések közlése mellett — az egyetemes közgyűlésnek bejelenteni, amely az általános többséget nyert egyént megválasztottnak jelenti ki, feleketi és az egyetemes felügyelői tisztségbe beiktatja.
17. §. Ha a szavazás nem eredményez általános többséget, az Egyházegyetem Tanácsa a két legtöbb szavazatot nyert jelöltre új szavazást rendel el és a 15. §-ban előírt eljárás befejeztével a szavazás eredményét — egyenlő szavazatszám esetében a szavazó egyházközösségek lélekszáma többségének figyelembevételével — megállapítja és az egyetemes közgyűlésnek jelentést tesz. Az egyetemes közgyűlés az Egyházegyetem Tanácsa eljárásának jóváhagyása után véglegesen megállapítja és kimondja a választás eredményét.
18. §. Nyilvántartja az egyetemes egyházi tisztségeket, tisztviselőket és bizottsági tagokat. Ennek alapján az elhalálozás, lemondás vagy más okból — mint pl. más kerületbe távozás, hivatali változás miatt megszűnt jogcím, fegyelmi ítélet stb. folytán — megállapítja a tisztség megüresedését és a szükségessé vált intézkedéseket megteszi.
19. §. A megüresedett és szakismereteket igénylő élethivatást jelentő egyetemes tisztségek betöltésénél, amilyenek az egyetemes jogtanácsos, egyetemes főtitkár, egyetemes osztályok ügyvivő-lelkészei, egyetemes jogi előadó, egyetemes pénztáros és ellenőr stb. javaslatot tesz.
20. §. Az egyetemes közgyűlés által megejtendő választásoknak az egyetemes közgyűlés tárgysorozatára való kitézése iránt az egyetemes közgyűlés tárgysorozatára való kitézése iránt az egyetemes közgyűlés elnökségének javaslatot tesz.
21. §. Előterjesztést tesz zsinat tartására, előkészíti azt és összehívására javaslatot tesz az egyetemes közgyűlés elé.
22. §. Végrehajtja a zsinati törvények hatálybalépte tárgyában hozott egyetemes közgyűlési határozatokat. Ezek végrehajtása során

ügyrendeket állapít meg és jogegységi törvényt magyarázó döntéseket hoz.

23. §. A jogérvényes határozatok végrehajtását figyelemmel kíséri és ha ezen a téren mulasztást észlel, felterjesztést intéz az egyetemes közgyűlés elnökségéhez.

HARMADIK FEJEZET

Tanügyek.

24. §. Felső fokban felügyeleti hatóságot gyakorol a lelkészképzés és a vallástanítás felett.
25. §. Jóváhagyja a vallástanítási bizottság és a Teológiai Akadémia tanügyi és egyéb szabályzatait.

NEGYEDIK FEJEZET

Pénzügyek.

26. §. Jóváhagyja az egyházkerületeknek kölcsön felvételére, ingatlan- vagyon elidegenítésére vagy szerzésére, új építkezésekre, meglévő épületek gyökeres átalakítására, vagyonállagának csere útján való megváltoztatására vonatkozó határozatát. (E. T. VII. tc. 10. §. és az 1953. évi VII. tc. 9. §.).
27. §. Határoz az egyházi törvények és más jogszabályok keretein belül az Egyházegyetem háztartásának és az országos közegyházi szükségleteknek nem elvi jelentőségű és nem általános természetű kérdéseiben. Evégből igénybeveheti az egyetemes pénzügyi bizottság előkészítő tevékenységét (E. T. VII. tc. 31. §.).
28. §. A Központi Alap legfelsőbb felügyeleti hatósága, szabályzatát megállapítja és a szükséges határozatokat meghozza.

ÖTÖDIK FEJEZET

Alapítványi ügyek.

29. §. Ahhoz, hogy az egyházi alapítvány jogi lételt nyerjen, szükséges, hogy az alapítványt az illetékes alapítványi hatóság, tehát egyházi részről az Egyházegyetem Tanácsa elfogadja. A megszünt alapítványok jogutódja vagyonzogi szempontból az Egyházegyetem. Az idevonatkozó ügyintézés az egyetemes iroda végzi az Egyházegyetem Tanácsa felügyelete mellett.

HATODIK FEJEZET

Törvénykezési ügyek.

30. §. Az egyházkerületek közigazgatási ügyekben tett felterjesztésének és az onnan érkezett fellebbezéseknek végérvényes elintézése (1941. évi egyetemes közgyűlési jegyzőkönyv 17. pont).

31. §. Megtámadhatja az egyházegyetemi választást. Ilyenkor köteles megbízottul nagykorú férfi egyháztagot kirendelni, aki az egész eljárás során az Egyházegyetem Tanácsát, mint panaszost képviseli és nevében minden perbeli cselekményre jogosult (E. T. VIII. tc. 116. §. 4. b. és 5. pont).
32. §. A rehabilitációs eljárást lefolytatja (1957. évi július 10-i egyetemes közgyűlési jegyzőkönyv 31. c. pont).
33. §. Az egyetemes törvényszék hatáskörébe tartozó ügyek adminisztrációját az egyetemes iroda az egyetemes jogi előadó irányításával végzi.

II. CÍM

Előkészítő hatáskör.

34. §. Közgyűlési tárgyalásra előkészíti az összes ügyeket. Tisztázza azok előzményeit, az eldöntésüknél számbajehető körülményeket, vonatkozásokat és jogszabályokat. Az ügyek természete szerint, evangéliumi alapon, egyházi szemponton, számszerű adatokon és megfelelő jogi alapokon nyugvó határozati javaslatot készít.
35. §. Az egyetemes közgyűlés hatáskörébe tartozó ügyekben önálló előterjesztéseket és indítványokat tehet.
36. §. Előkészítő bizottságokat küldhet ki, melyeket saját tagjain kívül másokkal is kiegészíthet (E. T. II. tc. 76. és 78. §-ai).
37. §. Az E. T. II. tc. 76. §-ának a. pontja szerint az egyetemes közgyűlés közvetlen előkészítő szerve kizárólag az Egyházegyetem Tanácsa, ennél fogva az egyetemes közgyűlésben mindig csak az Egyházegyetem Tanácsának, mint alkotmányjogi hatóságnak határozati javaslata vagy indítványa szolgál tárgyalási alapul, amelyet egyébként a bizottságok véleményének mérlegelésével készít elő.
38. §. Az egyetemes osztályok és bizottságok az Egyházegyetem Tanácsának jegyzőkönyv kapcsán terjesztik elő tárgyalásaik anyagát, előadói javaslataikat és tanácsi, illetve bizottsági határozataikat.
39. §. A jegyzőkönyveket az egyetemes egyház jegyzői, illetőleg akadályoztatásuk esetén az esetenként megbízottak készítik el.
40. §. A tárgyalandó ügy részére az elnökség az Egyházegyetem Tanácsa tagjai közül előadót rendelhet ki, aki az Egyházegyetem Tanácsa tagjai sorába nem tartozó, de esetenként külön megbízott szakelőadó által előkészített anyagot véleményes javaslattal terjeszti elő. E célból az Egyházegyetem Tanácsának tagjait szakképzettségüknek megfelelően lehetőleg arányosan kell foglalkoztatni.
41. §. Az Egyházegyetem Tanácsa a szükséghez képest tartja üléseit. Az egyetemes közgyűlést megelőzően köteles előkészítő ülést tartani.
42. §. Az Egyházegyetem Tanácsa határozatait közmegegyezéssel vagy pedig közönséges, illetőleg a legalább három presbiter írásbeli kérésére elrendelendő névszerinti szavazás alapján megállapítandó szótöbbséggel hozza.

III. CÍM

Szervezeti és eljárási szabályok

43. §. Az Egyházegyetem Tanácsának elnöksége az egyetemes közgyűlés elnöksége.
44. §. Tagjai: a) hivatalból: az egyetemes felügyelő, a püspökök, az egyházkerületek felügyelői, az egyetemes főjegyzők, az egyetemes jogtanácsos, az egyetemes főtítkár és tanácskozási joggal a Gyülekezeti Segély elnöksége, az osztályok ügyvivő-lelkészei, a Teológiai Akadémia dékánja, az egyetemes számvevőszék elnöke, az egyetemes pénztáros és az egyetemes jogi előadó;
b) választás útján: az egyetemes közgyűlés által megválasztott 12 presbiter.
45. §. A tagokat az egyetemes közgyűlés úgy választja, hogy azok közt az egyházi kormányzat mindegyik ágára vonatkozólag hozzáférők foglaljanak helyet.
46. §. A választott tagok közé minden kerületből 6 tagot kell választani. A tagok fele lelkészi, fele világi.
47. §. A választottak megbízatásának tartama 6 év.
48. §. Az esetleg megüresedő helyek betöltésére 12 póttagot kell választani.
49. §. Ha valamelyik megválasztott presbiter tagsága a 6 évi időszak letelte előtt megszűnik, a helyébe behívott, esetleg megválasztott tag megbízatása csak a hátralevő időre szól (E. T. II. tc. 75. és 52. §-ai).
50. §. Az Egyházegyetem Tanácsát az egyetemes közgyűlés elnöksége a szükséghez képest hívja össze.
51. §. Elnökei: az egyetemes felügyelő és a hivatalra idősebb püspök. Helyetteseik: a hivatalra mégve idősebb egyházkerületi felügyelő és püspök.
52. §. Jegyzői: az egyetemes jegyzők.
53. §. Azoknak a tagjainak, akik nem laknak az ülésezés helyén, az Egyházegyetem pénztárából fedezendő költségmegtérítést állapíthat meg (E. T. II. tc. 77. §.).
54. §. Az Egyházegyetem Tanácsának ülése nem nyilvános. Határozatképes, ha a tagoknak legalább fele jelen van.
55. §. Az Egyházegyetemi Tanács tagságát el kell vonni attól a választott tagtól, aki egymásután következő három ülést igazolás nélkül mulaszt.
56. §. A jegyzőkönyvet az elnökség és a jegyzők hitelesítik (E. T. II. tc. 79. §.).
57. §. Határozatát az érdekeltekhez kézbesíti jegyzőkönyvi kivonat formájában.
58. §. Amennyiben a határozat valamely egyházterület közgyűlési vagy egyháztanácsai határozatára vonatkozik, azt az egyházkerület püspökének kell kézbesíteni. A határozatot az egyházkerületi közgyűlésen vagy egyháztanácsai ülésen fel kell olvasni, kézbesítésnek azonban ilyen esetben is a püspök kezéhez teljesített kézbesítést kell számítani.
59. §. Működéséről az egyetemes felügyelői jelentés külön pontban beszámol.

Ez a szabályrendelet-tervezet azt a célt szolgálja, hogy a megalkotandó szabályrendelet ezt a jogintézményt új tartalommal töltsse meg és könnyebbé tegye a vele való kormányzást. Az ugyanis nyilvánvaló, hogy a közgyűlési kormányzási formát a magasabb egyházi közigazgatási egységeknél a mai élet irama lényegében túlhaladta. Az egyházmegyék évek óta pl. nem tartanak közgyűlést.

Minden jogintézmény lényege az, hogy a gyakorlati életben milyen mértékben tudja feladatát megvalósítani. Gyakran a legideálisabb céllal hozott törvények sem válnak be az életben, akármilyen komoly megfontolás és tárgyalás előzte meg őket. Máskor meg a szükségből ideiglenes megoldásként alkotott jogintézmények sokkal tovább élnek, állandóbbnak bizonyulnak és főleg életképesnek, mint azt kezdetük alkalmával várni lehetett.

Csodákat várni a jogszabályoktól nem lehet, de rendet igen és az időszerű kormányzás lehetőségének megteremtését is.

Az egyetemes presbitériumot egy negyed századdal ezelőtt alkotta meg zsinatunk és ez a jogintézmény ez alatt az iránylag rövid idő alatt olyan hullámveréseket állott ki, amelyek kevésbé életképes intézményt bizonyára elsöpörtek volna. Akármilyen fordulatokat vett az egyházi közigazgatás iránya, akármilyen személyi változások érték, sokszor egészen váratlanul, a legfőbb posztokat betöltőket, az egyetemes presbitérium volt az a fix pont, amelyre a törvényes és békés kibontakozás célját szolgáló tervet alapítani lehetett és amelyre támaszkodva még lehetett a válságokat oldani a törvényesség vonalán.

Jelenleg is az 1954. évben választott egyetemes presbitérium működik és időszerű volna, ha még működési idejének lejártá előtt, tehát az 1959. naptári esztendőben sok komoly feladatának megoldása mellett a saját köntösét, a működéséről szóló szabályrendeletét is újjáalkotná.

Dr. Göttche Ervin

Három nyborgi előadás

Az Evangélikus Élet ez évi január 25-i számában általános leírást rajzolhattunk az Európai Egyházak ez év elején tartott dániai konferenciájáról. Ott azt is olvashatjuk, hogy az elhangzott előadások közül a legjelentősebbnek tartjuk Burgelin P. párizsi filozófus, Szoucsek prágai teológiai tanár és Wickham angol kanonok előadásait. Ezeket az előadásokat jónak látjuk magyar nyelven is hozzáférhetővé tenni, mivel, mind tartalmuk, mind a felvetett problémák hosszabb időn keresztül várható aktualitása miatt értékeseknek találjuk a lelkeszi munkaközösségeinkben való megtárgyalásra, de egyéni tanulmányozásra is. Ezért közöljük őket folytatólagosan a Lelkipásztorban.

Az Európai Egyházak Konferenciájának a célja az volt, hogy lehetővé tegye európai egyházaink közös problémáinak a megismerését és testvéri megbeszélését. Ez volt a feladat már az 1957. évi liselundi konferencián is, mely az európai nem római katolikus egyházaknak első ilyen természetű próbálkozása volt, s egyben előkészítette és lehetővé

tette a nyborgi találkozót. Az ilyen konferenciáknak kétségtelenül ez az első legfőbb értékük, hogy egyházi emberek személyesen találkozhatnak, s így személyes összeköttetéseket, ismeretségeket teremthetnek. A nyborgi ilyen konferencián is húsz ország egyházi vezetőemberei töltöttek el három napot Kelet- és Nyugat-Európából egyaránt. A keresztyén együttlét szellemi atmoszféráját biztosította, hogy reggel és este istentiszteletek voltak, s még napközben is volt imaösszejövetel. A nyborgi Strand-Hotel nemhiába volt féléven belül két nemzetközi egyházi konferenciának a színhelye, mert azonkívül, hogy plenáris és bizottsági gyűlésekre, elszállásolásra és étkezésre megfelelő számú és méretű helyisége van, rendelkezik egy olyan teremmel is, amely mind az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának tavalyi ülésén, mind az Európai Egyházak januári konferenciáján istentiszteleti helynek volt berendezve oltárral, harmóniummal stb. Ez az állandóan táplált keresztyén szellem nem akadályozta azonban meg az egymástól eltérő, sőt egymással sokszor ellentétes felfogások felszínre hozását és megvitatását. A magyar delegáció köztudomás szerint erőteljesen kifejezésre juttatta aggodalmát az Európai Egyházak ilyen találkozásának a szabadságát fenyegető mozzanatok kapcsán. Nemcsak mi tartottuk ezt szükségesnek, de magán a konferencián még kevesen érezték azt, amit például az egyik angol egyházi lap (The Church of England Newspaper) január 23-i számában megír: „Senki sem tudja igazolni az ilyen konferenciák tartását csupán azért, hogy olyan embereket hozzanak össze, akiknek 75 százaléka rendszeresen találkozik a Világtanácson keresztül, vagy más módon.” A magyar delegáció, mely helyesli az Egyházak Világtanácsának a létét és támogatja annak munkáját, maga is azon a véleményen volt, hogy ha az Európai Egyházak Konferenciájának szoros kapcsolata lesz az Egyházak Világtanácsával, akkor mégis csak hiányzik valami abból a keresztyén szabadságból, amely az ilyen konferenciák jó munkájának a legfőbb feltétele, s amit persze az Egyházak Világtanácsa ígér biztosítani, de amit éppen azért, mert ő akarja biztosítani, mégsem tud megóvni. Mi lesz az európai egyházak közössége kiépülésének a jövője? Lesz-e érdemes folytatása a liselundi és a nyborgi találkozónak? Ezekre a kérdésekre nehéz ma válaszolni, szeretnénk azonban remélni, hogy a liselundi megmozdulásnak nem jelenti a végleges befejezését az ez évi nyborgi konferencia.

Akárhogy is lesz azonban, az a három előadás, amelyet szaklapunkban magyar fordításban csekély rövidítéssel közlünk, értékes emléke a nyborgi európai egyházi találkozónak.

Értékes és jellemző azért is, mert egymástól olyan távol élő protestáns személyiségektől származik, mint a párizsi filozófus, az anglikán kanonok és a cseh teológiai professzor. Jellegzetesek ezek az előadások arra az egyházi életre és társadalmi környezetre is, amelyekből az előadók valók. Mindhárom előadást a gondolkodás bátorsága, és őszintesége tüntet ki. Világos, hogy például Wickham kanonok előadása elsősorban az angol egyházi életre illik. Wickham maga fiatal korá ellenére (vagy éppen azért) Sheffield egyházi szociográfiáját több könyvben írta meg tapasztalati alapon. Ennélfogva megállapításai különösen is az angol iparvidék egyházi viszonyaira vonatkoznak. Ahogyan azonban a nyborgi konferencia húsz országból egybesereglett hallgatósága nagy tetszéssel hallgatta Wickham kanonok fejtegetéseit, úgy bizonyára lelkesztettvéreink is szívesen fordítanak időt előadásának elolvasására.

Mindhárom előadásból, de a többi Nyborgban elhangzott előadásból és megnyilatkozásból is kiolvashatjuk, hogy az anyaszentegyház korunkban egészen új viszonyok között él és egészen új feladatok előtt áll. Erről mi itt Magyarországon sokkal hamarabb irtunk és beszéltünk, mint más európai egyházakban tették.

Szoucsek professzor előadása jól képviseli a kelet-európai egyházak félelmisségét az egyetemes béke érdekében. De hogy milyen nehéz feladat ma még egyházi találkozókra a béke kérdését konkrétan képviselni, mutatja a prágai professzor értékes előadásának a befejezése: „Nem remélhetjük, hogy hosszasabban foglalkozhatunk a teológiai problémákkal vagy az egyház formájának a megváltoztatásával, sem hogy felvöljünk bármiféle határozatot az atomfegyverkezésre nézve (angol eredetiben: „We cannot be expected to deal at length with the theological problems or with the change in the form of the Church, nor to draw up any resolutions on atomic armament.”). A magyar egyházi delegáció mindenesetre nagyobb reménységgel és több bátorsággal képviselte a béke ügyét, s ebből a szempontból is értékelnünk kell Káldy Zoltán püspök-testvérünk bátor javaslatát a béke és a fegyverzés ügyében, s azt a körülményt, hogy az európai egyházak nyborgi konferenciája a magyar javaslatot egyhangúan elfogadta.

Dr. Vető Lajos

P. Burgelin (Párizs):

A konstantinusi korszak vége

Előadás az Európai Egyházak Konferenciáján, Nyborgban, 1959. január 7.

Az egyház története, mégpedig az egyház történetének egésze állandó küzdelem a „szellemi” és a „világi” között. Ami az ezzel kapcsolatos problémát oly nehézé teszi, az az, hogy mindkét oldalról felmerül a totalitás igénye. Minden cselekvés — és különösképpen minden politikai cselekvés — szellemileg is meghatározott valami, és igencsak az abban az esetben, hogyha kifejezetten doktrinákra vonatkozik. Másrészt a lelki is lehet politikai színezetű és jelentőségű, amennyiben a magatartásra hatással van. Egy bizonyos hit mindenkor *modus vivendi* foglal magában, mely az erkölcsi magatartásra, a szociális és gazdasági életre kihatással van. Egy bizonyos teológia gyakorlati hatásokkal bíró tan. Sem az egyes ember, sem pedig a népek soha nem élhetnek kizárólag vagy az egyik vagy a mások területéhez tartozóan.

A keresztyéneknek az egyház kezdete óta kétféle magatartás között kellett választani: vagy a világot a legkisebb mértékig korlátozni és magányosságba, vagy a mozgalmas városi élettől visszahúzódva meditálás és imádkozás céljából kis közösségekbe tömörülni; vagy a társadalom életében teljes mértékben részt venni, számolva azzal a veszéllyel, hogy a „világnak” erkölcsé, ideológiája és kultúrája megronthatja őket. Az egyház a maga egészében sohasem határozta el magát kizárólagosan az egyik vagy a másik útra. De a keresztyének legtöbbje lehetségesnek tartotta, hogy a világban keresztyén életet éljen, melynek etikai követelése a római birodalom területén politikailag azt jelentette, hogy megindultak a keresztyénüldözések, majd a Konstantinus és Theodosius által

megalapozott *modus vivendi* következett, mely az úgynevezett konstantinusi kor alapját képezi. Ennek a keresztyénségnek sokféle történelme van, melyet rövid, sematikus áttekintéssel akarunk bemutatni. Ez a keresztyénség lépésről lépésre hamisabb lett és megromlott. Korunknak bizonyos történései és szellemi folyamatai olyan lökéseket adtak neki, melyek talán halálos következményekkel járhatnak. Röviden szólva: a jelek szerint arra vagyunk hivatva, hogy új kort kezdjünk el életünkben, hogy új *modus vivendi*t találjunk, ha nem akarunk félreállni azzal a rezignált megjegyzéssel, hogy a világ a pusztulás felé halad és a továbbiakban ezzel nincs mit törődnünk.

I. A konstantinusi kor

Három évszázadon keresztül nézték az egyházat úgy, mint ami veszedelmet jelentett a római birodalomra, és a keresztyéneket kettős okból kifolyólag üldözték: egyrészt rossz polgárok voltak, akik vonakodtak a hivatalos kultuszban résztvenni, másrészt titkos, forradalmi közösségeket hoztak létre. 313-ban azonban Konstantinus császár kiadta a milánói edictumot és ezzel tökéletesen megváltoztatta az egyház helyzetét. Ettől az időtől kezdve tökéletes az egyház helyzete. Ettől az időponttól kezdve hivatalosan is összekapcsolódott a császári birodalommal és kiváltságos vallássá lett. Nemcsak jogilag ismerték el, hanem rendkívüli kedvezmények élvezőjévé is vált: az egyházi vagyon biztonsága, papok adómentessége, törvényekben biztosított előjogok, melyek szerint az egyházi emberek a polgári bírászkodás alól ki lettek véve – többek között ezeknek a jogoknak is birtokába jutott.

Amikor az egyház ilyen módon mintegy állammá vált az államban, a császárok elvárták, hogy ez ne ellenszolgálatás nélkül történjék. Azt kívánták, hogy az egyház segítse a birodalom rendjét. Egyházkerületeket kellett alkotnia, melyek a közigazgatási területekkel egybeestek, s melyekben a püspöknek döntőbírói funkciója volt. Arra kényszerült az egyház, hogy szakadások és eretnkségek legyőzése által erősödjék. Egyszóval: hatalmi helyzetet biztosítottak számára, melyben a római uralmat erősítette és tanácskozások megtartását engedélyezte, melyek a császár felügyelete alá tartoztak és amelyekbe ő maga is sokszor beleszólt. Az erős egyház előfeltétele lett az erős államnak.

Az egyháznak az államba történő beiktatásával, mely lényegében nem más, mint a népnek a hívők seregével való azonosítása, alapozódott meg a konstantinusi kor. Az állam a maga erejét a szervezetten növekedő egyház kezébe adta és ezzel megnyerte közreműködését a társadalom békéjének és rendjének megtartásában. Egyház és állam a köző tekintetében egyformán tevékenyekké lettek.

Ez az egybeesés olyan messzire nyúlik, hogy Rómának a barbárok által történő meghódítása az egyházon belül is előidézi azt a krízist, mely a híres *civitas Dei* elgondolását létrehozta. Augustinus tanítása szerint két birodalom van, a földi (*civitas terrena*), és a mennyei (*civitas Dei*). A kettőnek nem azonos az iránya, de a földön élő mennyei birodalom szükségképpen a földi birodalommal együtt cselekszik. Az egyház a földi békét és a földi szabadságot a maga hasznára fordítja, még akkor is, ha azok nem Istentől származnak. A földi birodalom jóléte az egyház jólétét is jelenti. Következésképpen kell – amikor a római birodalom össze-

omlik —, hogy az egyház feladata: új birodalom megsegítése legyen abban, hogy az a béke és a rend irányában alakuljon.

Így abban a pillanatban, amikor a barbár inváziók az egész nyugati civilizációt elpusztítják, egyedül az egyház őrzi meg Róma dicsőségét, kultúrájának nyomait, művészetét, jogelméletét és szellemét. A történeti nyugtalanságok és zavarágok ellenére az egyház egy új kultúrának az építését kezdi meg, s a zivatarok és hullámok ellenére megtart valamit a római birodalom egységéből. A római szék erős alapjairól fogja össze Európa országait, — Európáét, amely lassan Skandináviáig, Lengyelorszáig, a Duna-medencéig terjed —, az episkopatusok köteléke révén és szellemi centrumainak, a kolostoroknak Írországtól Germánián át terjedő szövetsége segítségével. Egyedül ezáltal éled újjá a kultúra és talál magára a keresztyénség, mely az Izlám támadásának azután ellen tud állni.

Ami a politikai egységet illeti, az továbbra is probléma marad. A Karolingok idején az egyházi és politikai felsőbbség jól megfér egymás mellett: ha a pápa az egyik oldalon világi birtokokat kap, úgy megkoronázza az új császári dinasztiát is. Természetes, hogy az új nyugati császári birodalom is csak egy ideig marad meg, azonban belőle származik az egész középkorra vonatkozóan a teológiai és politikai gondolkodásnak néhány leglényegesebb alkotórésze. A germán császárság a római császárságnak még csak gyenge mása. A francia és angol királyok magukat „saját birodalmuk császáranak” nevezik. Európa népekre marad szétosztva, melyek a független államalkotás útját járják. De az egyházi egység érintetlenül megmarad. A pápák, a konziliumok, a párizsi egyetem és az egyházi rendek azok a szervek, melyek ennek a szellemi egységnek erős és határozott formát adnak. És a kereszteshadjáratokban való részvétel érezhető bizonyítékává válik annak az erős nyugati frontnak, mely szembeszáll a közös ellenséggel.

A hit és erkölcs közössége ellenére azonban megmarad a világi és lelki vonatkozások közötti probléma. Gyakorlatilag az a helyzet, hogy az egyházi berendezkedés igen erősen össze van keveredve a világgal. Az bizonyos, hogy a fejedelmek általában hívő keresztyének, akik az egyházat becsülik, akik elismerik az egyház feladatának a tanítást és oktatást, valamint a szegényekről való gondoskodást, akik az egyháznak nagyvonalúan birtokokat bocsátanak rendelkezésére, s a maguk tanácsosait is a lelkészek, — a kultúra őrei — közül választják. Azonban ugyanakkor az egyház világi hatalmát akarják korlátok közé szorítani és nem szívesen látják azt, ha az egyház politikai döntéseikbe beleszól. A középkor általános politikai zűrzavarában a püspököknek sikerült a feudális monarchiába behatolni. Gyakran gazdag és hatalmas hűbérurak lettek. Miért ne bánjanak velük is úgy, mint más uraságokkal? Miért ne lehetne megkívánni tőlük a szokásos hűbéresi szolgáltatásokat? És mindenekelőtt, miért ne lehetne a püspöki hivatalviselő kinevezését gondosan figyelemmel kísérni? Ebben az összefüggésben fejlődik a politika egész alakulása, akár az egyházi hatalomnak azáltal történő felszívódásáról van szó, hogy csak „megbízható” embereket engednek szerepelni, akár arról, hogy püspökségeket örökölhető szuverén hatalmi területekké változtatnak át. Gazdagság és hatalom az egyház számára kísértéssé lesznek.

Tanulságos a két kardról szóló megkülönböztetés tana, de a tovább-

biakban, a pontos határt illetően nincs egységes álláspont. Lassan és nagyon ügyesen szerzik meg maguknak a pápák mindazt, ami véleményük szerint a felsőbbséghez és az univerzális bíráskodáshoz hozzá tartozik. Meghatározzák és megszerkesztik a kánonjog törvényeit. Ők határoznak a hit és erkölcs kérdéseiben. A pápa politikát illeti, az egyház a római tanítás értelmében mindkét hatalom felett rendelkezik. A jó rend fenntartása céljából az egyiket átadja a fejedelemnek. Ily módon hatalmát kétféleképpen gyakorolja: a hit és erkölcs kérdéseiben direkt módon uralkodik minden ember felett; a kormányzással kapcsolatos kérdésekben pedig indirekt módon. Hatalmát a királyok felkenése által nyilvánítja meg, mely által a királyok az egyházi hierarchia tagjaivá válnak. Gyakorolja a borzalmas következményekkel járó kiközösítést, az exkommunikációt és magának bitorolja azt a jogot, hogy királyokat tegyen le trónjukról. És mivel az erkölcs fogalmát beláthatatlanul széles területen lehet alkalmazni, az egyháznak végül is jogában állt, hogy mindenhol és mindenkor belenyúljon a dolgokba, intsen, parancsoljon vagy büntessen. A fejlődésnek ez az irányvonala a 13. század végén a római Aegidius munkájában csúcsonyul ki, De potestate ecclesiastica művében. valamint VIII. Bonifácus híres bullájában, az Unam sanctam kezdetűben.

A fejedelmek természetesen nem ismerték el a római tanítást. Páduai Marsilius és Szép Fülöp jogtudósai a természetjog, a római jog és az aristotelesi filozófia alapján egészen más elméletet dolgoztak ki. Az államhatalmak az egyháznak messze felette állnak és ezért a természetjoghoz igazodnak. Megilleti őket az, hogy teljes mértékben szuverének legyenek. A királyok abszolút jogi hatalmasságok. Természetesen, mint keresztyén királyok a hit és erkölcs kérdéseiben, mint magánemberek, függő viszonyban vannak az egyháztól, azonban a maguk hatalmasságában, a politikában, az egyházi hatalommal szemben autonómok. függetlenek és a pápák csak mint egyházi állambeli világi felsőbbség vehetnek részt a politika dolgaiban.

Feladatuk tehát az, hogy az egyház hatalmát korlátozzák. Rajta vannak, hogy az egyházi, püspöki és kolostori adók behajtásának jogát megszerezzék. Megkísérlik, hogy szabad — anglikán és gall — nemzeti egyházat alapítsanak, mely elég erős ahhoz, hogy Róma határozatait csak bizonyos fenntartással vagy csak bizonyos egyházi juttatás ellenében ismerje el. Végül még azt is megkísérelték, hogy a római pontifikátust magukkal szemben függő helyzetbe kényszerítsék és az egyházban itt-ott a szakadásokat segítsék elő, mely mind lehetővé tette, hogy saját maguk érdekének megfelelő pápát válasszanak.

Ebben az összefüggésben híres történelmi epizódok állanak szemünk előtt: IV. Henrik és VII. Gergely közötti viszály, Szép Fülöp és VIII. Bonifácus, XIV. Lajos és XI. Ince pápa közti ellentét. Az egész középkoron és újkoron keresztül készülődött az egyháztól független állam. Ez az állam ugyan keresztyén állam akar lenni, de csak annyiban, amennyiben az államban magában az egyház kultúra- és rendbiztosító tényező. Ez az állam számol az egyházzal, mint hatalommal. De egyetlen egy területen, mely egyedül az ő hatáskörébe tartozik, sem engedí, hogy az egyház ellenőrzést gyakoroljon.

Ha a fejlődésről teljes képet akarunk nyújtani, akkor a politikára kell még figyelemmel lennünk és a keresztyén századok mélyrelyúló antiklerikalizmusára kell utalnunk. Ha a népek az egyházzal szemben meg is

őrizték loyaltásukat, mégis nagyon vegyes érzelmekkel figyelték a pap-ságot. Papra ugyan szükség volt, de csak alig tisztelték őket. Az egyház-nak gyakran csupán annyi hatalma volt, mint egy háztulajdonosnak, aki-nek bért kell fizetni. A papok gyakran képzetlen emberek és féktelen életmódot folytatnak. Az egyházi törvénykezést nem lehet többé keresz-tül vinni; nem akadályozza meg sem a polgárháborút, sem az uzsorás-kodást, és a keresztyénség közepette lassan fejlődik a kapitalista uralom.

A középkori keresztyénség semmiféle tekintetben nem nyújtja ne-künk azt a szép rendet, melyet bizonyos rajongók benne olykor felfe-dezni véltek. A hit egységét a mindig újra jelentkező szakadások közep-te csak vérrel és karddal lehetett biztosítani. De ennek az egységnek is össze kellett törni abban a pillanatban, amikor az antik kultúra fel-fedezése és a filozófiai nominalizmus vagy a modern tudomány a kriti-kai gondolkodást elindította. A 16. század egyháza belső szakadások kö-vetkeztében súlyosan meggyengült. A konstantinusi kor még két évszáz-adon keresztül megőrizte homlokzatának csillogását. De a szekularizáció folyamata elindult és az egyháznak strukturális széthullása megkezdő-dött. Az egyháztól független állam kifejlődött és választóvizében már ott jelentkezett az antikeresztyén és atheista állam.

II. Az ember életmódjának megváltozása

Az ipari forradalom a falusi és városi civilizáció megváltozását is magával hozta. A gazdaság és kereskedelem roppant kiépítése révén kis autark területek megnyíltak az egész világon. Az ember többé nem csu-pán a megszokott természetes életfeltételek között él, hanem élete egyre inkább a gépek és műanyagok uralma alá kerül. Az élet- és munkamó-dok hirtelen változása, a szellemi horizontnak kitágulása, a közlekedési és hírközlési eszközök fejlődése és tökéletesedése révén sok embernél a gyökér elvesztését jelentette. Tömegeknek faluról városba vándorlása, a cserelehetőségek roppant gazdagsága az emberre nézve nem maradhatott mélyrenyúló pszichológiai és morális hatás nélkül. Minden új elrende-ződést kapott. Így a nyugati ember teremtő lehetősége technikai és szel-lemi téren egyaránt új korhoz vezetett. Ebből csak két következtetést szeretnék levonni:

1. A gondolat, hogy a közjó végeredményben minden egyes ember jólétének előmozdításában közrehat. A civilizáció lényegében abban áll, hogy a szükségleteket halmozza. Következésképpen igazságtalannak lát-szik, hogyha számunkra nem áll minden rendelkezésünkre, amit csak bírhatnánk. Táplálkozásunkat, ruházkozásunkat és szabadságunkat egyre jobban tökéletesítettük. Azt a szükségletet is megteremtettük, hogy so-káig éljünk és hogy nagyon gyorsan mozogjunk, hogy minden dolog felől közvetlenül legyünk értesülve. Alapelveknek fogadtuk el azt, hogy az élet-színvonal emelkedése abszolút jó és hogy a szegénység az emberek szá-mára szerencsétlenség és nyomorúság. A gazdagságnak olyan elsőbbségi helyet adtunk, hogy a legáltalánosabb világnézetek az emberiség törté-nelmének kulcsát is ebben látják.

2. A technika fejlődése ahhoz a felfogáshoz vezetett, hogy az ember most már abban a helyzetben van, hogy életfeltételeit megértse és úrrá legyen felettük; hogy mindent meg tud csinálni, amit csak akar; hogy a természet rendje — mythosz. Ez azonban két irányba vezeti gondolataink-at. Lehetetlenség az embereknek a kezébe ilyen veszedelmes szabadsá-

got adni. Valami eszközt kell találni, hogy csak azt akarja, ami számára jó. Az életfeltételekhez kellene igazítani őt, melyekbe bele állítódott. Az alkalmazkodásnak ez a gondolata, a nevelés a pszichológiai és szociológiai próbálkozásoknak és kísérleteknek széles területét foglalkoztatja ma. Mivel mindent tudományosan és statisztikusan fognak fel, minden jelentős; mindenekelőtt gazdasági, aztán politikai szempontból fontos. hogy az egyes embert normalizálják és osztályozzák. Vagy, egy más szempontból nézve a dolgot, azt lehet mondani, hogy az ember értékes munkaeszköz csupán, melyet egy kicsit még finomítani és javítani kell. Hogyha a boldogság és jólét éppen ebben a kívánatos alkalmazkodásban áll, akkor a közösség és az egyén számára ez fontos dolog.

Ugyanakkor azonban nem akarjuk elismerni azt, hogy az emberi lehetőségek határát elértük. Gyógyászati, pszichológiai és egyéb módszerekkel még fokozottabb munkaképességet akarunk adni az embernek, lehetővé akarjuk számára tenni, hogy mindig a már elért és elvégzett teljesítmények fölé emelkedjék. A modern világ a határok közé nem szorított előrehaladás világa. Az Isten teremtett világa, ahogy az kezdetben volt, az ember alkotásaihoz mérten csak nagyon középszerű dolognak látszik. És Nietzsche óta kezdtünk el arra a felismerésre jutni, hogy az ember célja az, hogy istenné váljék.

III. A kulturális változás

Életmódunk és érzésvilágunk megváltozása szoros kapcsolatban van a kulturális fejlődéssel és átalakulással.

Mindenekelőtt a renaissanceval indult meg a környező világ megváltozása és a kultúra szekularizációja. Ha a művészeteket nézzük, akkor szerepük, funkciójuk megváltozását látjuk. A vallásos jellegű építkezések mellett, városi palotákat és kastélyokat építettek, melyek luxusigényről és nagy jólétről tanúskodtak, elsősorban az arisztokrácia, majd a burzsoázia köreiből is. Ebben az időben kapott lábra a mythosz-, portré- és tájképfestészet. A profán a szentséges helyére lépett. Nemcsak olyan képpen, hogy a tisztán esztétikai és szimbolikus helyét foglalta el, hanem a művészet maga változott meg teljes mértékben, lényegében és tartalmában. Emberi vágyak kifejező eszközévé lett, teremtő hatalmának tiszta kifejeződésévé.

Azonban mindenekelőtt a könyvnyomtatás művészetének feltalálása révén a kultúra kiszélesítése, elterjedése vált a szellemi téren lehetővé. Ezzel együtt jelentkezett az iskolai oktatás általános problémája, mely eddig kizárólag az egyház kezében volt. Ettől az időtől kezdődően a laikusok egyre fokozottabb mértékben vesznek részt a kulturális fejlődésben és megszabadulnak a mindenható klerikális gyámságtól. A könyv és katedrális ellentétében írja Victor Hugo azt, hogy „ez meg fogja ölni azt”. Az irodalom a szabadság és egyenlőség hatalmává válik. Az embereknek egyre inkább az lett a benyomásuk, hogy őket eddig gyermekeknek nézték és hogy megakadályozzák őket abban, hogy az ember és az egész világ gazdagságát lássák.

Ez az új kultúra különösen erősen hangsúlyozza az észet. A matematika által csak finomodott abszolút ész megalkotja az abszolút filozófiát és mindenekelőtt a természettudományokat. Ez azt jelenti, hogy a valóság most ésszerűen és kísérleti módszerekkel határozható már meg, és a természettudomány igazsága mint minden igazság tulajdonképpeni típusa

áll elénk, mivel ez logikus összefüggések során és eredményeinek hatásával válik bizonyossá. Innen ered az az egyedülálló ellentét tudósok és teológusok között, melynek leghíresebb epizódja a Galilei-per volt. E fejtegetéseknél a tudósok egyöntetűen a modern fizika ismereteinek oldalán állnak, miközben a teológusok megkísérlik azt, hogy ezeknek az ismereteknek az elterjedését egy másik igazság nevében meggátolják. Mivel Isten az égben van és az ember pedig a földön, az nem járható út, hogy a föld egy a sok égi csillag között és hogy sajátos pályáján kering a Nap körül.

Az egyház embereinek ez az atyai gondoskodása, mellyel a hívők tömegét mindenféle botránkozástól és megütközéstől akarta megvédeni, sajnálatos következményekhez vezetett. Az egyház rendőri és egyéb rendszabályokkal, miközben tulajdonképpeni feladatának — hogy teológiáját a történelmi események fényében ismételten újra átgondolja — hátat fordított, reakciós és sötét hatalommá vált. Miközben vonakodott, hogy az igazság különböző rendszerei között a szükséges elhatározást megtegye, a tudományt lelki és anyagi, materiális változásban történő megszabadulás egyik hatalmává tette. Ezért vesztette el egymásután kulturális pozícióit. A Galileivel történt epizód még egyszer megismétlődött, amikor Darwinnak az emberi örökléssel kapcsolatos tanítása megjelent és főképpen akkor, amikor Straussnak és Renannak a Szentírás értékelésében alkalmazott történetkritikai módszerei ismeretessé lettek. Talán még ma is megtalálhatjuk a hidegvérűségnek és nyugodt megfontolásnak ugyanezt a hiányát és ugyanezt a bizalmatlanságot az emberről szóló természettudományos ismeretekkel szemben, anélkül, hogy ugyanakkor a legújabb ismeretek ellen törne.

Az újkor karakterisztikuma tehát a kultúra szekularizációja, az igyekezet, hogy a gondolkodást a tudományos racionalizmus törvényeihez igazítsák. A kapcsolat a teológia és kultúra között megszakadt. A specialisták és professzorok tudományává lett teológia megszűnt életadó üttérnek lenni és a nagy hullámok szélére került, melyek az emberiséget új utakra sodorták.

IV. A politikai átalakulás

Szükséges volt, hogy a modern világ ezen felfogását, hacsak röviden is, megmutassuk, mielőtt a politikához nyúlnánk, minthogy a politikában találnak a népek erkölcei, érzései, gondolatai egy adott pillanatban kifejezést. A politika területén a népek akarata mutatkozik meg. Addig, ameddig az életfeltételeket mint természetes dolgokat vették tudomásul az ember nem gondolt arra, hogy megváltoztassa azokat, és a népek a kormányzástól csupán a törvények és berendezés megfelelő alkalmazását várta. Természetes, hogy a tökéletes és igazságos állam kérdése mindig probléma volt. Azonban csak néhány álmodozó próbálkozott ennek az ideálnak a megvalósításával, Platon példája nyomán, utópisztikus gondolatokkal foglalkozni.

Azonban, mint már láttuk, az ember, abban a mértékben, ahogy erejének egyre inkább tudatába jut, egyre inkább válik igényesebbé is. És egy pillanatban az addig lehetetlennek vélt lehetségessé válik. Az értelem megmutatja, hogy minden berendezkedésünk a történelemnek a produktuma és hogy a történelem az általa alkotottat ismét összetörheti. És kísérletet tesznek. Új országokban új államokat alkotnak. Az amerikai

telepek példája mutatja, hogy emberi közösségek, melyeket semmiféle tradíció nem fűz össze, hogyan jöhetnek létre. Utópia mégis valósággá válhat? És amikor annak az időnek filozófiai gondolkodása, a szabadkőművesség és az amerikai példa nyomán elinduló francia forradalom tört, először élte át az ember azt, hogy egy régi nép a tradíció bilincseit hogyan rázza le magáról és hogyan indul el egy új rézsímnak az építésével, az első köztársaság megalapításával, egy a szabadságra és egyenlőségre épített Róma létrehozásához. Mindnyájan tudjuk, hogy mi lett a sorsa ennek a racionális burzsoa-álmoknak, de a demokratikus elvek általános elterjedése Európában az utolsó évszázad alatt ebből a történelmi vállalkozásból indult el és korunk szociális mozgalmái állandóan erre az örökségre hivatkoznak. Az igyekezet, hogy a forradalom eredményeit megmentsék és véghez vigyék, olyan mértékben lett egyre erősebb, amilyen mértékben az emberről és a világ történetéről szóló tudásunk mélyebb lett.

Időzzünk egy kissé az egyházpolitikánál. 1789 forradalmárai nem a konstantinusi korból kerültek ki. Két út állt előttük. Vagy vállalják a király politikáját és még erősítik is azt azáltal, hogy a francia egyházat államegyházzá teszik. Ezt kétszer kísérelték meg. Mindenekelőtt akkor, amikor az alkotmányozó gyűlés megkísérelte, hogy a francia papság polgári rendezését végrehajtsa, miután az egyházi vagyont bekebelezte. Ez a kísérlet Róma vétóján szenvedett hajótörést. Ugyanezt a kísérletet megegyezően Bonaparte próbálta meg, midőn egy konkordátumról tárgyalt és a katolikus egyházat egy további századig mint a „francia népesség többségének vallását” ismerte el.

Időközben azonban a problémát kezdték egészen másképpen nézni. A nagy filozófusok már régóta támadták az egyházat dogmáinak átláthatatlansága és türelmetlensége miatt. Amikor azonban az egyház intézménye a földre került, a forradalmárok nem tudták elképzelni, hogy egy nép élhet vallás nélkül. Valami polgári vallást kellett tehát alkotni, melyet lelkiismereti nehézségek nélkül mindenki elfogadhat és amely biztosítja a nemzet lelki összetartozását is. Amikor a különböző kísérletek meghiúsultak, melyek megpróbálták egy magasabb lény vagy ész kultuszát ápolni, akkor ezekben a törekvésekben fontos jelet kellett látni. Elsősorban és mindenekelőtt azért, mert a politikai egység ebben — egy más név alatt — vallásos valósággá lett és a politikai ideológia hajlott arra, hogy dogmává formálódjék. Továbbá pedig azért, mivel a 19. század sok szociális reformerének a főkövetelése volt az, hogy egy pozitív, modern és időszerű vallást alkossanak a teljes mértékben a régi rézsímben gyökerező tradicionális vallás helyett. A nemzeti szocialista rendszer is megpróbált létrehozni egy népvallást inkább érzelmi és tradicionális, mint racionális alapokon.

A középpontban az az újszerű tény állt, hogy mostantól kezdve kétségbe vonták azt, hogy a keresztyén egyház a szociális rend alapja lenne. Ebben az értelemben a konstantinusi korszaknak vége lett.

Ily módon a kérdés még csak súlyosbodik, mivel a szekularizációval szemben, mely az egyháznak nemcsak a konstantinusi korból származó előjogait, hanem hatalmas befolyását is megszűnéssel fenyegeti, az egyház gyakran védekezett. Tanítással és a műveltség terjesztésével foglalkozott és a régi tradíciók tekintélyére támaszkodott, főképpen pedig világi hatalmára, mely azonban lassanként széttöredezett; de védekezése közben

gyaon gyakran csupán az esetlen ellenfél szerepét játszotta és konzervatív és reakciós nézetekhez ragaszkodott. Csak a leghíresebb megnyilatkozásokra kell gondolni, IX. Pius pápa enciklikájára, a Quanta cura-ra és magyarázatára; vagy a szociális törvényhozással szemben elfoglalt álláspontjára, vagy amikor ellenezte a gyermekek munkával való megterhelésének korlátozását, vagy a liberalizmus és a türelmesség elítélésére...

Van valamiféle egyházi atyáskodás, paternalizmus, mely a hívóktól megtagadja a nagykorúságot és mint tudatlan gyermekekkel bánik velük, és valami túlhajtott elővigyázatosság, mely a hagyományos erkölcsök és szokások megváltozásában rosszat lát. Ezért úgy látszik, hogy a keresztyénség valami politikai dolog, mely minden modern követelésnek ellentáll, még akkor is, ha a morális lelkiismeret helyesli azt. Ezért látszik ópiumnak a nép számára, ahogyan ezt Marx Károly mondotta. Így az egyház a modern világ politikai atmoszférájában ellenséggé válik, mely ellen harcolni kell. Ez a helyzet állott elő Franciaországban is, ahol a katolikus egyház a 19. század második felében III. Napóleon politikai elgondolásával és a monarchisztikus pártokkal összeütközésbe került. Az állam mindinkább kevésbé túri el, hogy az egyház állami ügyekbe avatkozzék, még akkor se, ha erkölcsi kérdésekről van szó, mint például a házasság felbontása vagy a születésszabályozás problémája.

Az állam mindenfelé azon igyekszik, hogy biztosítsa magának azokat a feladatokat, melyek az egyháznak voltak fenntartva, vagy legalább a felügyelete alá igyekezett vonni ezeket. Amellett a jótékonyság terén orvosi és szociális tudományra, a nevelés kérdéseiben pedig a tudományos valóságra és liberalizmusra hivatkozik.

Ennek a helyzetnek különlegessége és nehézsége szerintem a következő okokra vezethető vissza. Amilyen mértékben fejlődött és szélesedett a politikai öntudat, olyan mértékben vett magára a politikai ellenzék tudatosan merev elvi magatartást. S bár korábban a pápa és a császár között személyes ellentéteknek is megvolt a maguk elvi alapja, mivel azonban a kettő között mégis volt valami a hit és szellem egységéből, ezeknek a konfliktusoknak korántsem volt olyan jelentőségük, mint a maiaknak.

Mint keresztyének a legnagyobb zavarban vagyunk. A vélemények gyakorlatilag vagy elvileg, az egyházzal szemben többé vagy kevésbé ellenségesek vagy barátságosak lehetnek, azonban mindegyik teljes mértékben humanista. Többé vagy kevésbé nyíltan, próbálkozások, ügyeskedések vagy erőszak révén megkísérli, hogy az egyházat a maga számára hasznossá tegye, amennyiben ez hatalmat képvisel, vagy jobban mondva a közvéleménynek része. Bizonyos értelemben elkerülhetetlen a közvéleményhez való „alkalmazkodás”. Megtestesülésében az egyház társadalmi testület, melynek megvannak a saját elvei s melyekből következtetéseket vonhat le. Némely esetben a nép véleményét nyíltan, elfogadhatónak minősíti és maga is politikai pártot alakít. Olykor egészen tudatosan lemond erről, azonban felhívásai és megnyilatkozásai, prédikálása és azon törekvése révén, hogy általánosan érthetően és „életközel” beszéljen, ismételten abba a veszélybe jut, hogy ideológiává legyen, és a világnak — melyben él — fogalmait és kategóriáit minden további nélkül átvegye. Másoknál ezt egészen tisztán látjuk, magunknál azonban gyakran elsiklunk efelett, minthogy „lelki család”-ban látjuk magunkat, akiknek összességét népünk egysége jelenti.

Politikai ideológiák behatolása nyilvánvalóan veszedelmes, mert azok az egyházban eretnekséghez és szakadáshoz vezetnek. A kísértés igen nagy, minthogy semmi sem magától értetődőbb, minthogy mellünket verjük, ha a pártok megkérdéznak bennünket: „Mit tettek az emberek életfeltételeik megjavításáért?” A politika egy formája a tevékenységnek és minden ténykedés politikát követel. És a tevékenység kétség nélkül feladataink körébe tartozik. Ennek különböző területei, különböző irányai és különféle eszközei lehetnek. Óriási veszély van abban, hogy hivatkozással a keresztyénre, mint abszolútra, ebbe a folyamamba belesodródjunk.

Ezért ma az egyik legsürgetőbb feladatnak látszik az egyház egysége. Ha nem sikerül, mindenekelőtt egyházunkban és azután Krisztus egyházának minden közösségében, a szükséges és közös feladatok dolgában egyetértésre jutnunk, abba a veszedelembe rohanunk, hogy elegendő kritika hiányában előítéleteink rabjává leszünk.

V. A filozófia és a történelem

Ha kortársaink számára a politika problémája a legfontosabb és ha ez a minden transcendenstől lemondó ember számára az üdvösséget jelenti, akkor nyilván azért történik ez, mivel minden olyan ismeretet is magában foglal, melyet már — úgy gondoljuk — felfedeztünk. Az immanencia vallásában a közvetítő, ami az embert rendeltetése felé vezeti, a történelem. A történelem a végérvényes igazolása mindannak, ami van és aminek lennie kell. Úgy állítja fel a problémát, ahogyan azt fel kell állítani. A morálisnak äquivalense és azt a helyet foglalja el, melyet más társadalmakban a mythosz foglalt el.

A történelem a hatalom történelme, mely az emberiséget oda vezette, ahol vagyunk. Azonban miközben az emberiség eddig a történelmet önmagán keresztül engedte folyni, anélkül, hogy azt megértette volna, ma igényt formálunk ahhoz, hogy megértsük azt. Elemző erőnkkel a történelmet egy bizonyos fokig engedelmessegre kényszerítjük, vagy legalábbis jobban megértjük, hogy milyen rendeltetés felé vezet bennünket. És történelemszemléletünk kifejezetten optimista.

Nyugati történelmünk a felszabadítás történelme. Elsősorban is a szellem felszabadulásáról van benne szó minden archaikus forma alól. A valóságot mythosztalaníthatjuk és objektíve ragadhatjuk meg. Így eljutottunk a tudományhoz s egyidejűleg megismertük az emberi végeséget és teremtő szellemének erejét. A transcendenstől való megszabadulás révén az ember a morális előítéletektől is megszabadult. Feladatává az vált, hogy egy adott helyzetben megtegye azt, ami lehetséges. És ez azt jelenti ma számunkra, hogy be kell fejezni azt az ipari forradalmat, mely az embert a technika ereje által éhségtől, nyomorúságtól, betegségtől és mindenekelőtt a függőség helyzetétől megszabadítja. Ily módon az ember eltávolodik a természettől, annak rendetlenségétől és vak erőszakától, hogy az ember uralmát teremse meg.

A történelem vége az egész emberiség egyesülése lesz, az erőszaknak végérvényes legyőzése. Ez a remény vezérli ma többé vagy kevésbé a földgolyót és ezt a reményt lehet megtalálni az egymásnak minden látszat szerint ellentmondó világnézetekben is.

Ha a konstantinusi időről szólunk, akkor ezzel, az egyház különleges helyzetére való figyelemmel, a történelemfilozófia területére lépünk. Ez azt

jelenti, hogy a Nyugat — miközben több mint tizenöt évszázadon keresztül a keresztyén egyházat a népek szellemi fegyverévé tette és megkísérelte, hogy a politika erőszakát a szeretettel összhangba hozza —, most tudomásul veszi, hogy az egyház ideje végérvényesen elmúlt, éppen úgy, mint a római birodalom, s hogy csak látszat-léte van még. Az ember mostantól kezdve tudja azt, hogy hova megy és hogy rendelkezésére áll minden eszköz, hogy céljához el is jusson. Ezért látja az egyház magát — ha ennek a világnak nyelvén akar beszélni — arra kényszerítve, hogy annyi, de annyi ponton ismerjen be hajótörést, sőt a maga múlttá válását, azaz saját kárhoztatását is elismerje.

Alapjában véve azonban megmarad az a történelmi optimizmus, mely magabiztos és igényt tart arra, hogy múltat és jövődőt magyarázzon, nem minden bizonyosság nélkül.

A fejlődés, mely az egyházat a szerény kezdetétől a maga kivívott rendkívüli helyzetéig elvezette, véget ért. Talán eljött annak a nagy pillanata, hogy megreformálódjék. Vajon nem kellene az egyháznak kezdeti állapotára visszatekinteni, arra az időre, amikor a hatalmas pogány római birodalom közepette csak mint kicsiny zsidó eretnokség indult el élni? Az egyház értett hozzá, hogy a félelemmel teli világ számára bizonyosságot hozzon, mely nem világi megfontolásokon, sem nem erős hagyományokon nyugodott, hanem csakis azon az egyedülálló eseményen, amelyből megszületett.

Az egyház ma is pogány világban él, mely felől többé nem lehetnek olyan illúziói, mintha az „keresztyén”-né tett világ lenne. A roppant különbség főképpen abban áll, hogy a mai pogány világ többé nem keresztyéni világ, hogy húsz évszázad a világot jóformán immunissá tette, hogy a keresztyén kinyilatkoztatás a világ számára valami olyasmi, amit az ember túlságosan sokszor hallott már, amit kipróbáltak és amittől az emberek elfordultak. Úgy látszik, hogy az újrakezdés nehezebb, mint az első kezdés. Az új élettelen formulává lett, a kulturális és társadalmi feltételek pedig egészen mások.

Az bizonyos, hogy az egyháznak senkitől mástól, mint csak Urától kell tanulnia. Nem áll módjában az, hogy új evangéliumot találjon ki. A kegyetlen leckéket azonban, melyeket a világ ad fel, át kell gondolnia; hogy mennyi kudarcának az oka a hűtlenség, és hogy amit a világ eddig arcába vágott, abból mennyi volt jogos és mennyi a jogtalan.

Durva vonalakkal olyképpen lehetne ábrázolni ezt a helyzetet, hogy az egyház többször inkább jutott arra az elhatározásra, hogy új alapelveket keressen, mintsem, hogy magát az embernek szentelje. Talán formulává engedte válni azt, aminek mint élő valóságnak kellett volna megmaradnia. Ki nem alakult pszichológiára és alapelvekre támaszkodott, anélkül, hogy megkísérelte volna, hogy azokat megalapozza. És a felebaráti szeretet gyakorlati megvalósulása azáltal hamisodott meg oly sokszor, hogy az ellenkező hatásokra törekedtek. Miért nekünk ma az emberrel való törődést a humanistáktól megtanulnunk, amikor az minden felebaráti szeretet előfeltétele?

Az egyház hatalmi törekvéseit és kultúrigényét nem tarthatja fenn. Az egyház lényege szerint az ember, minden ember szolgálatára rendeltetett. És ezt nemcsak azáltal mutathatja meg, hogy eretnokségek ellen fordul, hanem hogy ezt cselekedeteivel is bizonyítja.

Fordította: Csengődy László

Egy új magyar film margójára

Történelmet legnehezebb a tegnapról írni. Túl közel van hozzánk. Még arra sem nagyon volt idő, hogy elraktározódjanak bennünk az élmények, nemhogy arra, hogy azokat megemésszük, értékeljük, és minden esemény az őt megillető megítélést kapja. Még nehezebb azt a történelmet bemutatni, amelynek mi is szenvedő, vagy aktív részesei voltunk. Nincs meg a történelmi távlat ahhoz, hogy tárgyilagosak legyünk.

Mindezek a kifogások — vagy ha úgy tetszik: tények — nem mentenek fel az alól a felelősség alól, amellyel a tegnap történelméért tartozunk egymásnak. Nem fontos, hogy pártatlan történelemszemlélői legyünk a tegnappak. Legyünk pártosak, de őszinték és lelkiismeretesek. Nem várhatunk arra, hogy az utókor tisztázzon és értékelni fogja a tegnap eseményeit, mert ezt majd csak a maga számára fogja elvégezni. És azt is vajon hogyan fogja véghezvinni a mi színvállásunk nélkül? Mert színt kell vallanunk. Nem a tegnap történelmének a megírása, bemutatása a mi feladatunk, hanem színvállás arról, mi volt abban jó és helyes, és mi volt benne rossz. Mégpedig nem kívülálló módjára kell ezt megtennünk, hanem úgy, mint akik maguk is tevőlegesen részt vettek a tegnap formálásában, a jó és helyesben épp úgy, mint a rosszban. Enélkül ma is és holnap is a levegőben lógunk és nincs talaj a lábunk alatt.

Azt hiszem, azt ma már senki előtt nem kell bizonygatni, hogy egyházunk történelme, múltja, jelene és jövője mennyire szorosan összefügg magyar népünk történelmével, múltjával, jelenével és jövőjével. Azt sem kell bizonygatni, hogy az egyház Ura a világ történelmének is formáló Ura. Ami jó a világban történik, az az emberekért történik, és azt az egyház is csak jónak láthatja. És ami rossz a világban történik, az az emberek ellen történik és azt az egyháznak is el kell ítélnie, sőt küzdenie kell ellene. Ilyen szempontból nem adiaforon (de még csak nem is politika!) az egyháznak a világ dolgaival foglalkoznia, sőt — Uram bocsá' — a Lelkipásztorban ilyesmiről írnia. Sőt: hitem szerint komoly teológiai alap szükséges ehhez a látáshoz. Enélkül csak a rosszat tudjuk pártolni.

Ezt lehet tagadni, mint ahogyan 1956-ban és utána sokan meg is próbálták egyházunkban (közben persze nem vették észre, mennyire járszalagjára kerültek azoknak az eseményeknek, amik 1956 októberében és novemberében hazánkban történtek, hiszen azon események nélkül talán soha nem merik megtenni azt, amit tettek) de a tény akkor is tény marad. Ez ma már azok előtt is világos, akik 1956-ban — tegnap — nem így látták.

En elismerem, hogy 1956 októberében, novemberében nem látott mindenki tisztán. A jószándékot megtéveszthette az események lázas össze-visszasága. Ezt táplálhatta sok megkeseredés és hiba is — az egyházban is. De a józanul gondolkodók hamar rájöt-

tek — az egyházban is —, hogy nem lesz jó vége, mert ami itt történik, az nem „szabadságharc”, hanem ellenforradalom. Ma már egyházunkban is mind többen így látják a „tegnap” eseményeit, és reméljük, hogy őszintén látják így.

Mondhatja valaki, hogy miért kell két és fél év múlva erről újból beszélni. Nem zártuk még mindig le ezt a kérdést? Nem, mert most van a színvallás ideje. A mi mai szavaink, gondolataink, cselekedeteink mutatják meg, hogyan vallunk 1956 októberéről és novemberéről.

Ezek a gondolatok jutottak eszembe a „Tegnap” című magyar film megnézése után. A film az 1956-os eseményekkel foglalkozik. Nem propaganda-film, hanem nagyon őszinte színvallás. Színvallás arról, hogy milyen hibák voltak 1956-ig, és arról, hogy hová fajult el külső befolyásra, a tömeg demagógiájára ezeknek a hibáknak a „kijavítása”. Őszinte film ez. Nem kendőz és nem akar hamis képet adni. Nem az ellenforradalom közepét — Budapestet — mutatja be, hanem egy kis vidéki városkát és egy falusi termelőszövetkezetet. De itt is hűen és reálisan mutatja az események eredőit és azoknak következményeit. Emberek és indulatok csapnak össze, sokakról lehull az álarc és színt vallanak. Emberek, akik pedig jogosan lehetnének sértődöttségükben visszahúzódottak, vagy éppen a másik oldalon, hitet tesznek emberségükről, hazafiságukról. Ez a film egyik döntő mondanivalója.

A másik pedig: igazság az, amit ez a film bemutat. Ugyanis ami itt 1956 októberében történt, az a magyar nép ellen történt. Az öreg Csendes ezt mindjárt látta. Látta a kaszárnya alezredes-parancsnoka is. Akik először nem látták, mint pl. a termelőszövetkezet egyes tagjai, az ifjú Csendes és falubeli katonabajtársa, azok előbb vagy utóbb saját bőrükön tapasztalták, hogy ez a harc nem az ő érdekükért folyik. Sőt, a megtévedt kiskatona, aki későn jött rá az igazságra, életével fizetett ezért a tévedéséért.

Színvallás volt ez a film. Színt vallott vele az író, a rendező, a szereplők, de a nézők is.

J. G.

Az igehirdető műhelye

E számunk igehirdetéseit Káldy Zoltán
püspök írta

QUASIMODO GENITI

Jn. 20, 19–23.

EXEGETISZ

19. v. A „zárt” ajtókra való utalással az evangelista azt akarja hangsúlyossá tenni, hogy milyen csodálatos módon jelent meg Jézus. „Tanítványok” nemcsak a 10-re, hanem egy tágabb tanítványi körre vonatkozik. A tanítványok „féltek”, nyilván azért, mert attól tartottak, hogy reájuk is az a sors vár, mint Jézusra. Jézus *békesség* köszöntéssel lép a tanítványok közé. A „békesség” nem egyszerűen valami belső lelki nyugalmat jelent, hanem Isten népének a végső (messiási) békességét, a teljes szabadulást, az üdvösséget. Azért helytelenül érti a békességet az, aki igehirdetésében ilyeneket mond: „Fontos a lélek békéje. Ha ez megvan, akkor zúghat a vihar. Bent békesség van!” Az ilyen és ehhez hasonló megállapítás leszűkíti a békesség fogalmát. Jézus sokkal többet hozott erre a világra, mint a „lélek békéjét”. Hozta ugyanis az egész embernek a bűnnek, halálnak és ördögnek hatalmából való kiszabadítását, az üdvösséget, azt a boldog állapotot, *amelyben „kint is és bent is” béke van.* Ez a béke a feltámadott Jézus ajándéka. A feltámadással pedig megkezdődött az utolsó idő, melyben Jézus békéje nemcsak a szívekbe szorul bele, hanem *az Ő békéje föléje-szélesedik* a tanítványok nyugtalanságának és félelmének. — 20. v. „Megmutatta kezeit és oldalát.” A tanítványoknak ne legyen kétsége afelől, hogy az a Jézus van közöttük, aki meghalt a kereszten. Egyben ez a jelenet megmutatja a *feltámadott test* titokzatosságát. A feltámadott test ugyanaz, mint amely a sírba volt fektetve, *mégis egészen más, mint amely a sírban feküdt.* A sebek rajta vannak, de a becsukott ajtók sem jelentenek korlátot számára. — 21. v. Jézus *küldetést* bíz tanítványaira. A tanítvány nem „élheti fel” a kapott békességet, hanem annak „szerző”-jének kell lennie. — 22. v. A küldetés elvégzéséhez *Szentlelket* ad Jézus. János evangéliuma szerint Jézus a *mennybemenetel* utáni időre ígérte a Szentlélek elküldését és itt mégis arról olvasunk, hogy *húsvétvasárnapján* kapják azt a tanítványok. Itt nem szabad úgy értenünk a dolgot, mintha húsvétvasárnapján valami „kisebb-értékű” Lelket kaptak volna a tanítványok, mint pünkösdkor. Egyszerűen arról van szó, hogy János evangelista húsvétot és pünkösdot *egybefonódva* látta. Együtt látta a kettőt! A Szentlélek ajándékozásával „új szívet és új lelket” ad Jézus a tanítványoknak. — 23. v. A Lélek ajándékozásával Jézus a bűn megbocsátásának és megtartásának *hatalmát* adja a tanítványoknak. Az általuk végzett oldozás és kötözés Isten előtt is érvényes. Ezt a munkát végeredményben *maga Jézus* végzi

a Lélek által. A Lélek ad „szemet” a tanítványoknak arra is, hogy a bűn megbocsátásánál és megtartásánál ne valami humánus érzés vagy harag vezesse őket, hanem a Lélek.

IGEHIRDETÉS

Az ajándékozó Úr

1. A feltámadott Krisztus húsvétvasárnapján úgy lépett tanítványai közé, mint *ajándékozó Úr*. Kezdhette volna a találkozást úgy, felelősségre vonja őket hitetlenségükért vagy megfeddi őket félelmükért, de ő megajándékozással kezdte. Quasimodo geniti vasárnapján nem feledkezhetünk el arról, hogy Jézus Krisztus keresztségünkben jött elénk ugyanezzel a szeretettel. Ott tette nyilvánvalóvá, hogy „ő előbb szeretett minket”.

2. A félelemben élő tanítványoknak a Feltámadott mindenek előtt *békességet* ad. Ez a békesség azonban sokkal több, mint amit „szívbeli békességnek” szoktunk nevezni. Mindenesetre az is benne foglaltatik. *De az a békesség egyenlő az üdvösséggel*. Az a boldog állapot ez, amelyben az ember megszabadul bűnnek, halálnak, ördögnek hatalmából. És ha ez a megszabadulás nem is lehet tökéletes ebben az életben, mégis aki hit által elfogadja Jézustól a „békesség” ajándékát, az nemcsak „lelki nyugalmat” kap, hanem egy olyan világba kerül bele, amelyben naponkénti bűnök és kísértések ellenére is *ízleli az üdvösség ajándékát*. Hite által már most bírja az üdvösség békességét. Vagyis valamiképpen benne él a mennyek országában, mely a Feltámadott szaván keresztül megérkezett hozzá. Ennek nyomán a világra — amelyben él, dolgozik, családot alapít, otthont teremt — nemcsak azzal az egyoldalú látással néz, hogy az „bűnös világ”, amelytől el kell fordulnia, hanem úgy néz rá, mint amelyben annak bűnös volta ellenére is *elkezdődött számára a szabadulás, a békesség, az üdvösség*. Ez a békesség föléje szélesedhetik egy családi otthonnak, egy gyülekezetnek, népeknek és világrészeknek. Áttörhet minden emberi akadályon, behatolhat áttörhetetlennek hitt falakon, éppen úgy, ahogy Jézus váratlanul, csodálatos módon megjelent a „bezárt ajtókon” keresztül.

3. A békesség mellé *örömet* is ad a Feltámadott Úr. Ez az öröm is összefügg a végső nagy megszabadulással, az üdvösséggel. A tanítványok öröme első sorban nem abból fakadt — mint azt az első pillanatban gondolni lehetne —, hogy *látták az Urat*, hanem abból, hogy az *Urat látták*, azt az *Urat, aki legyőzte a halált*, akit nem tudott fogva tartani Ari-máthiai József sírboltja és a halál kötelei. Ez az Úr a gyülekezetet Ura! Ha a gyülekezetet bárhol a világon valami bénító lehangoltság, ernyesztő szomorúság vagy reménytelenség üli meg, az mindig abból fakad, hogy a gyülekezet nem ismeri fel Jézusban az *Urat*, hanem csak valami vallás-alapítónak látja. A gyülekezeteknek nagyon ki kellene nyitniuk a szemüket az Úr látására. Ennek nyomán sokkal több igazi öröm volna gyülekezeteinkben. Így tűnne ki jobban, hogy a gyülekezetek nem a „sápadt-arcú Galileai” tanítványai, hanem a *halálon is győzedelmeskedő Uréi*.

4. A feltámadott Úr harmadik ajándéka a *küldetés*. Azon az alapon küldi Jézus tanítványait, amelyen Őt küldötte az Atya. Jézust pedig azért küldte az Atya, hogy véghezvigye a *megváltás művét*. A tanítványokat tehát azért küldi Jézus, hogy amit ő véghezvitt és ennek nyomán tanítványainak adott, *azt továbbvigyék*. Arról van szó, hogy a tanítvá-

nyok szolgálatán, evangélium-hirdetésén keresztül belefolyjon, *újra és újra aktualizálódjék a világban a váltság*. Ezzel a küldéssel Jézus tanítványainak figyelmét önmagukról *másokra* irányítja. A *másik emberre*. Azt akarja ugyanis, hogy a békeesség és öröm ajándéka sokaké legyen.

5. A küldetéshez *Szentlelket* ad a Feltámadott. A Szentlélek első-sorban a tanítványokban munkálkodik. Régi szívvel nem lehet a küldetést végezni. Új szív kell hozzá. Ezt teremti a Szentlélek. Olyan szívet, amely megszabadul az önmaga-körül-forgásból, az önzésből, mindenféle megkötöttségből, ellenben megtelik a másik ember iránti szeretettel, felelősséggel. Olyan felelősséggel, amely munkálja a másik ember szívbeli örömét és békeességét is, de e világban való békéjét és e világban való boldog életét is.

6. Végül *felhatalmazást* ad Jézus a küldötteknek: oldozzanak és kötözzenek. Hirdessék Isten bűnbocsátó kegyelmét a bűnbánó és az evangéliumot hittel elfogadó embereknek és hirdessék Isten ítéletét a bűneikhez ragaszkodó, azokba belekövesedett, az evangéliumot megvető embereknek. Ezzel a felhatalmazással igen felelősségteljes szolgálatot adott a feltámadott Úr. Csak Isten Szentlelke adhat bölcsességet és világgosságot ahhoz, hogy ezt jól gyakorolhassuk. Mindenütt, ahol Isten ígéjét tisztán és igazán tanítják, az igehirdetők ajkán keresztül ez az oldozás és kötözés folyik. És mindenhol, ahol a gyülekezet tagjai ígét hallgattak, vagy *feloldozva vagy megkötözve távoznak* a gyülekezet tagjai. Ezért olyan nagy felelősség küldöttek lenni és ezért olyan nagy felelősség ígét hallgatni. Segítsen mindkettőben bennünket a Szentlélek Úristen.

MISERICORDIAS DOMINI

Jn, 21, 15–17.

EXEGETISZ

Az evangélista az egész 21 fejezetben állandóan Simon Péterről vagy Péterről beszél, de Jézus (szemben 1, 42-vel) szándékosan elkerüli ezt a megszólítást, számára egyelőre *csak* Simon, Jóna fia. „*Jobban szeretsz-e engem mint ezek?*” Jézusnak ez a kérdése utalás Péter elbizakodottságára („Az életemet adom érted”). Péter feleletében megalázkodik, lemond személyének a többiek fölé helyezésétől és csak arra apellál, aki *szívének egyedüli ismerője*: Jézusra. Jézus is lemond arról, hogy a továbbiakban is így kérdezzen: „*jobban szeretsz-e?*”, de Péter szeretete felől még kétszer tudakozódik. Ezzel – anélkül, hogy egy szót is szólna Péter háromszori tagadásáról – utal arra. Péter is jól tudja ezt. Ezért szomrodik meg. Péter nem tud mást tenni, mint azt, *hogy mindent Urára bíz és teljesen feladva önmagát, kiszolgáltatta magát Jézusnak*. Jézus Péter háromszoros vallomása után Péterre bízta a bárányok „legeltetését” és „örzését”. Az első esetben a bárányokról való *gondoskodásról*, a második esetben a bárányok *oltalmazásáról, védéséről, vezetéséről van szó*. A „bárányok” megjelölésére a görög szöveg kétféle szót is használ (arpion és probation), de mindig olyan bárányokról van szó, akik nagyon rászorulnak arra, hogy gondoskodjanak róluk, vigyázzanak rájuk. A szövegben nincs szó *Péter primátusságáról*. Amivel Pétert megbízta

a Pásztor, azzal megbízta a többi tanítványt is (Jn. 10!). Ellenben arról van szó, hogy Péter árulása következtében kiesett arról a helyről, ahová elhívásakor Jézus állította. A mostani megbízás csak azt jelenti, hogy Péter odakerült vissza, ahová eredetileg is elhivatott. Több exegeta jelentőséget tulajdonít annak, hogy Jézus kérdéseiben és Péter feleleteiben más-más görög szót használ a „szeret” igére. Az egyik ige az *agapan*, amely a cselekvő szeretet megjelölésére szolgál, amikor odaáldozzuk magunkat valakiért. A másik ige a *filein*, amely inkább érzelmi ragaszkodást fejez ki. Jézus az első és második esetben az *agapan* igével kérdezősködik Péter szeretete fölül, de Péter csak a *filein* igével mer felelni. Harmadszor maga Jézus is a *filein* igével kérdezi már Pétert (jelezve, hogy egyáltalán ez a szeretet is megvan-e Péterben). Erre ismeri fel Péter, hogy joga van Jézusnak még ezt is megkérdőjelezni az ő esetében. Talán mégsem egészen helyes az *agapan* és *filein* igéket így szembeállítani, vagy a jelentéskülönbségnek ilyen nagy hangsúlyt adni (bár mennyire megkapó is ez a szóhasználat!). János evangélista evangéliumának egyéb helyein egyáltalában nem vigyáz arra, hogy a két szót ilyen megkülönböztetéssel használja. (Hasonlítsuk össze a következő helyeket 11, 3 és 11, 5; 3, 35 és 5, 20; 19, 26 és 20, 2). Legfeljebb arról lehet szó, hogy a 21. fejezet írói (azt ugyanis János tanítványi köre írta!) Jánosnál jobban hangsúlyt tettek a két szó különbségére. Az ige hirdetésben azonban mi ne vesszünk bele ebbe a szómagyarázásba!

IGEHIRDETÉS

Jézus, a Lelkipásztor

1. A mai igében úgy áll előttünk a feltámadott Úr, mint Pásztor, aki szeretetének teljességével részesíti pásztori szolgálatba az őt eláruló Pétert. Jézus valóban, a szó igazi értelmében Lelkipásztor. Elsősorban gondja van arra, hogy Péterrel *egyenileg* is törődjék. Elintézhette volna Péter dolgát azzal, hogy a húsvét vasárnapján vele is találkozott és neki is szólt a „békesség néktek”. De nem ezt teszi. Van *külön szava* Péterhez. De azt is megfigyelhetjük, hogy Péterrel való beszélgetését nem az árulás bűnének a felhánytorgatásával kezdi, hanem szeretetének melegével közeledik hozzá. És amikor mégis utal bűnére a háromszori kérdéssel, akkor is mennyi tapintattal teszi! Mégis úgy vezeti az egész beszélgetést, hogy Péter számára nincs más kiút, mint kiszolgáltatni magát Mesterének. Ezen a vasárnapon adjon hálát a gyülekezet Jézus Krisztusért, a Pásztorért. Azért a Pásztorért, akinek nemcsak az egész nyáj drága, hanem az egyes bárányok is, a maguk egyéni bajával, küzdésével, kísértésével és elbukásával. Ezért egyetlen gyülekezeti tag sem gondolhatja azt, hogy ő olyan jelentéktelen a gyülekezetben, mint a szélről sodort falevél. Jézusnak mindenkire gondja van.

2. Jézus ezt a pásztori szolgálatot ma nem közvetlenül végzi, hanem úgy, hogy azt *rábízza* azokra, akik *megvallják* Iránta való szeretetüket. Tehát nemcsak lelkészekre, hanem gyülekezeti tagokra is. Az ő szavukon, gondoskodásukon, szeretetükön keresztül a feltámadott Úr pásztorkolja az Ő nyáját. De a feltámadott Úr iránti szeretet nélkül nem lehet senki sem az Ő pásztori szeretetének továbbadója. Ennek a szolgálatnak a végzéséhez nem elég az ún. egyházszeretet, valamiféle ügybuzgóság, lelkesedés, hanem az a szeretet szükséges, amely *Jézus Krisztusra irányul*. Őt kell szeretnünk. Ez a szeretet pedig ott gyullad fel, ahol embe-

rek felismerik bűneiket és *elfogadják bűneik bocsánatát*. Azért van olyan kevés Jézus iránti szeretet a gyülekezetekben, mert kevesen vették komolyan bűneik bocsánatát. Nagyon kell vigyázniuk a gyülekezeti tagoknak arra, hogy ne akarják pótolni a Jézus Krisztus iránti szeretetet, áldozattal, egyházi hagyományokhoz való ragaszkodással, evangélikus mivoltukra és őseikre való hivatkozással.

3. *A Jézus Krisztus iránti szeretetet azonban a gyülekezetben és a gyülekezeteken kívül kell megmutatni*. Amikor Péter megvallotta Jézus iránti szeretetét, akkor Jézus azt mondta neki, hogy „legeltesd az én bárányaimat” és „örizd az én bárányaimat”. A szeretetnek mindig cselekedetekben kell nyilvánvalóvá lenni. Jézus Krisztust mindig csak a *másik emberen keresztül lehet szeretni*. Az a szeretet, amely abból áll, hogy naponként mondogatjuk „szeretlek Téged Uram”, de nem követi ezt a vallomást a másik emberen való segítség, annak felkarolása nem igazi szeretet. Igen, elsősorban a gyülekezetben kell ezt a szeretetet gyakorolnunk. Ott vannak az elesettek, a hitben hajótöröttek, valami oknál fogva elkedvetlenedettek, nehéz kísértések között vergődők, özvegyek, árvák. Őket kell pásztorolnunk, vigasztalnunk, segítenünk. A szeretet körét azonban soha sem vonhatjuk nyomorúságosan szűkre. A szeretet cselekedeteit élnünk kell a körülöttünk levő világban, népünk között. És ne tekintsük ezt másodlagos szolgálatnak. Nincs külön egyházi és világi szolgálatunk. Minden szolgálatunk egyházi szolgálat.

4. *A pásztori szolgálat végzése magától értetődően elsősorban az evangélium hirdetése által történik*. De ezt az evangéliumot úgy kell hirdetnünk, hogy abból valóban segítséget kapjanak az emberek minden kérdésükben. Az evangélium hirdetése mellett azonban még sok más is el kell végeznünk gyülekezetünkben és gyülekezetünkön kívül. Mindent, ami védi, őrzi a nyáját. Akkor amikor a béke fenntartásáért fáradozunk, éppen a nyáj „őrzésén” fáradozunk. Segítsen meg bennünket a gyülekezet Pásztora, hogy munkánkon keresztül Ő maga mehessen utána a nyájnak, hirdessen néki bűnbocsánatot és vegye fel naponként minden ügyes-bajos dolgát.

JUBILATE

Jn. 12, 24–26.

EXEGEZIS

24. v. Az előző fejezetekben Jézus állandóan utal arra, hogy még nem jött el az Ő „*órája*” (7, 6. 30; 8, 20. 59.). Most azonban a 23. v. szerint kinyilatkoztatja, hogy ez az óra eljött. Ez az óra az Ő „*megdicsőíttetésének*” órája. Ehhez a megdicsőíttetéshez azonban *két felemeltetés* szükséges éspedig a *keresztre* (Jn. 3, 14.), majd a *mennybe* (Jn. 12, 32.). Vagyis Jézus a *halálon* keresztül megy dicsőségbe. Jézus magát *búzaszemhez* hasonlítja, amely behull a földbe, ott „*elhal*”, de ennek nyomán megjelenik a kalász: gyümölcs, sok gyümölcs (Jn. 15.). A „*gyümölcs*”, amely az ő halála nyomán jelenik meg, elsősorban a *világ megmentését* jelenti („*Úgy szerette Isten a világot...*”), de jelenti az egyes *Krisztusban hívő embereket* is („...*hogyha önlelkét áldozatul adja, magot lát... Ézs. 53.*), aztán a *gyülekezeteket és általában az egyházat* (nem

marad egymaga!), legfőképpen azonban az örökélet ajándékát. Mind-egyik esetben arról van szó, hogy Jézus halálából nő ki az élet. Éppen halálán keresztül „osztódik” élete. A benne hívők az Ő életében részesednek „idelent” és „odafent”. — 25. v. Vannak írásmagyarázók, akik ezt a verset Jézusra vonatkoztatják. Ez azt jelentené, hogy ha Ő „szeretné életét”, akkor elvesztené azt. Az Ő számára is csak úgy lehetséges az „örökélet”, ha gyűlöli életét. Ez az értelmezés azonban kicsit nehézkes. Még akkor is, ha tudjuk, hogy valóságos ember volt, aki megkíséztetett. Nehezen alkalmazható rá, hogy „gyűlölnie kell életét”. Inkább a tanítványokra vonatkozik ez a vers. Aki tanítvány akar lenni, annak késznek kell lennie Jézus útján járni. *Osztoznia kell sorsában.* „Gyűlölni a maga életét” — azt jelenti, hogy ellene mondani saját önző énjének, akaratának, céljainak, az életet kiélni ékaró vágyának. Szabaddá lenni saját önző „önmagától”. Saját „szerencséjének” és „életérdekeinek” ellene cselekedni. *Aldozatot vállalni.* — 26. v. A tanítvány Mesterének nemcsak földi sorsában osztozik, hanem *dicsőségében is.* Krisztus tanítványa ott lesz, ahol a Mester van. Ő pedig az Atyánál van. Vele való közösségben. Krisztus a tanítvány számára is helyet készít (Jn. 16.). Ezzel a „hellyel”, „becsüli” meg az Atya azokat, akik „szolgálnak” Krisztusnak. Krisztusnak szolgálni pedig azt jelenti, mint saját akaratunkat Jézus akaratának alávetni. Az Ő akaratát tenni a saját akaratunknak.

IGEHIRDETÉS

Szétosztott élet

1. Csak csodálattal állhatunk meg mindig egy ringó búzatabla előtt. Ősszel vagy koratavasszal belekerült a búza a földbe, aztán kinőtt a vetés, majd szárbaszökkent és most búzaszemekkel teli kalászkok hajtogatják a fejüket. Az elvetett magok „elhaltak”, de a bennük levő „élet” továbbplántálódott a kalászkokban rejlő sok-sok búzaszemben. Ezek a búzaszemek az elhalt búzaszemekből nőttek ki, de sokszorosan.

Jézus Krisztus önmagát ilyen földbe hulló, ott elhaló, de sok gyümölcsöt termő búzaszemhez hasonlítja. Ő is, mint a földbe került búzaszem, halálba ment. A golgotai kereszten viselt sok szenvedés után, Arimathiai József sírjában valóságosan is behullt Isten szántóföldjébe, hogy aztán feltámadása és mennybemenetele nyomán sok gyümölcsöt teremjen.

2. Azért vállalta Jézus a „búzaszem útját”, mert meg akarta menteni a világot. Nem akart „egymaga” maradni, hanem azt akarta, hogy élete sokaké legyen. Nem akarta egyedül „élvezni” az örökélet dicsőségét, hanem azt akarta, hogy sokan legyenek ott vele. Halálán keresztül ezért osztotta és osztja szét az Ő életét.

Halálának gyümölcsei az egyes hívő keresztyének, a gyülekezetek, maga a keresztyén Anyaszentegyház. Amikor gyülekezetünkben élünk, soha se felejtjük el, hogy a mi gyülekezetünk is Jézus magvetéséből, halálából nőtt ki. Abból, hogy „odaadta életét sokakért”. Ezért nemcsak emlékezni kell a gyülekezetben mindig Jézus halálára, hanem annak hittel való megragadása által élnie is kell abból a gyülekezetnek.

Ugyanakkor a gyülekezetnek tudnia kell azt is, hogy Jézus földbe hullása, nemcsak valami szűk kis körért, hanem az egész világért történt. Az egész világ megmentéséért. Ő az egész világ Megváltója. Ezért a gyü-

lekezet tagjai, a gyülekezet talajáról soha sem nézhetnek úgy a külső világra, a maguk környezetére, mint valami „elátkozott világra”, hanem úgy, mint amelyért az áldott Búzaszem a földre hullott és elhalt. És ebben a világban élő embereket sem nézhetik úgy a gyülekezet tagjai, mint „vadidegeneket”, hanem csak úgy, mint akikért a Búzaszem éppen úgy odaadta életét, mint őérettük, még akkor is, ha azok azt még hittel nem is fogadták el. Mind a gyülekezetben, mind a gyülekezeten kívül a „világban” olyan talajon járunk, amelybe belevetett Isten Egy-szülöttje.

3. Jézus Krisztus halála és feltámadása után mint Élő, az Ő haláláról és feltámadásáról szóló evangélium hirdetése által, szétosztogatja az Ő életét azoknak, akik ezt az evangéliumot hittel elfogadják. *Akik az evangéliumból élnek, azok az Ő életéből részesednek.* Amint a kalászkokban rejlő búzaszemek „élete” is az elvetett búzából nő ki, így a gyülekezeti tagok élete is Jézus Krisztus halálából és életéből nő ki. Ennek következtében az Anyaszentegyháznak, ezen belül az egyes gyülekezeteknek és még tovább az egyes keresztyéneknek Jézus Krisztus életét kell magukba foglalniuk és hordozniuk. Azt az életet kell hordozniuk, amelynek legjellemzőbbje mégiscsak a másik ember iránti szeretet volt egészen a „földbehullásig” vagyis a keresztfának haláláig. Hordozniuk kell a gyülekezeteknek Jézus Krisztus életét nemcsak a szeretet, hanem az alázat, a szépség, az öröm, a békesség és szelídség ajándékaiban is. Nem felejthetik el a gyülekezetek, hogy Jézus Krisztus ma nem valamilyen képpen a „levegőben” él a világban és a világ felé, hanem a gyülekezetekben. Jézus Krisztus ma a gyülekezetekben jelenik meg az emberek között. Ezért felelősség is élni „Jézus Krisztus életét” a gyülekezetben.

4. Ahhoz, hogy Jézus Krisztus élete nyilvánvaló legyen a gyülekezetben, az szükséges, hogy a *gyülekezet tagjai éppen úgy halálra adják a maguk életét, mint azt Jézus tette.* Csak aki „gyűlöli a maga életét” — mondja Jézus —, „az tartja meg az örökéletre”. Vagyis ahhoz, hogy Jézus élete elhatalmasodjon bennünk, az kell, hogy a *magunk világa* halálba kerüljön. Halálba kerüljön a magunk önző énje, amely csak a maga hasznát keresi, csak a maga kívánságaival és céljaival számol. Halálba kerüljön az az én, amely még Istent is a maga szolgálatába akarja befogni és önző érdekeinek kiszolgálójává akarja tenni. Bármennyire nehéz elviselni sokszor az igazságot, meg kell mondanunk, hogy halálba kell adnunk azt az én-t is, amely a külső világgal szemben való megkeseredettségben él most a mi hazánkban, állandó rosszindulatú kritizálása a magyar életnek és a múlt visszakívánásában. Önmagunktól e tekintetben is szabaddá kell lennünk, ha azt akarjuk, hogy Jézus élete legyen úrrá bennünk és közöttünk.

5. Aki vállalja Jézus Krisztusnak a sorsát, önmagának halálra adását, *annak része lesz Jézus dicsőségében is.* Az Atya megbecsüli azt, aki vállalja Jézus útjának végigjárását, tehát azt az utat, melyen a magunk akarását mindig aláhelyezzük Isten akaratának. Annak a bizonyossága, hogy Jézus Krisztus halála és feltámadása által miénk lesz az örök öröm is, ad erőt útközben az út járására. Utunkra fény esik, miközben hazafelé tartunk kísértések között. Bárcsak mindvégig megállhatnánk, hogy kegyelemből mi is ott lehessünk, ahol Jézus van: az Atyánál.

CANTATE

Jn. 5, 25–29.

EXEGETISZ

25. v. „*Eljön az óra*” – a messiási várakozással összefüggésben az utolsó időben bekövetkező időpontot jelöli meg, amelyben az ember sorsa eldől. Visszavonhatatlanul! – „*és az most van*” – Jézusnak ez a mondata azt jelenti, hogy amikor ő megszólal, akkor az a bizonyos, az idők végére gondolt sorsdöntő óra, az Őt hallgatók számára máris *eljött*. Vagyis amikor Jézus beszél, a jövődő jelenné lesz éspedig olyan értelemben, hogy szavának meghallása vagy meg-nem-hallása eldönti az ember sorsát. A „*halottak*” kifejezés ebben a versben nem a testi, hanem az ún. „*lelki*” halottakat jelöli meg. Azokat, akiket a bűn távol tart az Istennel való közösségtől. Külső látszatra ugyan élnek, de a valóságban halottak. – „*akik meghallják, élni fognak*” – A halottak közül mindazok, akik meghallják Jézus szavát már most örökéletben részesülnek. De hogyan hallhatják meg a „*lelki halottak*” az evangéliumot, hiszen ahol a halál uralkodik, ott zártak a fülek. Úgy, hogy Isten szava, amely Jézuson keresztül érkezik meg a „*halottakhoz*”, az nem akár-milyen szó, hanem teremtő ige, amely a halálban is képes életet teremteni. Akik így meghallják az Isten ígését, azok részt kapnak Jézus Krisztus életéből. Ettől fogva „*élnek*” valóban. – 26. v. Bár az Atya maga az „*élet forrása*”, mégis tud Jézus is teljes hatalommal életet ajándékozni. Elevenítő hatalma az Atyával való egységből származik. – 27. v. Jézus nemcsak életet ad, hanem ítéletet is végez. Ez az ítélettartás bár láthatatlanul, de most is állandóan folyik. Ahol Isten szava hangzik ott nemcsak „*életajándékozás*”, hanem megítéltetés is történik. – 28. v. „*Eljön az óra*” – arra az időre vonatkozik ebben az esetben, amikor a sírokban fekvő halottak előhívatnak. Ugyanaz a szó, amely most „*lelki halottakat*” támaszt fel, feltámasztja a testi halottakat is. Olyan hatalmas ez a szó, hogy képes még a porrá-lelt embereket is feltámasztani. – 29. v. Egyesek feltámadnak majd az „*életre*”, mások az ítéletre, vagyis a kárhozatra. Itt tehát a végítéletről van szó. Amikor Krisztus beül az Ő ítélő székébe és Eléje gyűjtetnek „*mind a népek*”. Fontos hangsúlyoznunk, hogy János evangéliuma szerint sem pótolhatja a végső ítéletet az az ítélet, amely láthatatlanul állandóan folyik. Ebben az életben ugyanis Jézus Krisztus szavának meghallása után is a *simul iustus simul peccator* állapotában vagyunk, akik majd csak a végső ítélet nyomán nyerhetjük el kegyelemből a fehér ruhát. Figyelnünk kell még arra, hogy a 25. v. szerint azok nyernek „*életet*”, akik meghallják Isten szavát, vagyis akik *hisznek*, a 29. v. szerint pedig a „*cselekedetek*” alapján történik a végső ítélet. A kettőt nem szabad egymástól elválasztanunk. Összetartoznak, mint a nap a meleggel. A hit ugyanis a cselekedetekben, az új életben válik valósággá.

IGEHIRDETÉS

Krisztus elevenít és ítél

1. Textusunkban az a Krisztus áll a középpontban, aki *elevenít és ítél*. Hatalma van az élet ajándékozására és hatalma van az „*ítélet-tételre*” is. Azért adhat életet, mert Istennel való egységben, magának is olyan élete van, amely felette áll nemcsak a halál hatalmának, hanem

minden múlandóságnak is. Tehát „önmagában való élete” van, vagyis olyan, amelyet semmi sem korlátozhat és amely nincs semmiféle feltételnek alávetve. Ez az elevenítő Úr egyben ítélő Úr is. Az Atya kezébe adta az ítélő pálcát.

2. Jézus életet adó és elvettetést kimondó munkáját *igéjén* keresztül végzi. Igéjében az Ő életet teremtő ereje és a bűnt kárhozható szentsége közeledik az emberhez. Amikor Krisztus igéje ma felhangzik az igehirdetők ajkán, akkor szavukon keresztül maga az élet-adó és a bűnt megítélő Úr közeledik és szembesül a gyülekezettel. Ezért olyan nagy ajándék az ige és ezért olyan nagy esemény, amikor az „Úr szája szól”, vagyis hirdetik Krisztus életet munkáló és „ítélettételt” eszközöző szava.

3. De nemcsak azért nagy esemény, amikor felhangzik Jézus szava, mert a bűnös ember szembesül Urával, hanem azért is, mert minden *ilyen alkalom egyszeri és visszavonhatatlan esemény*. Ez két irányban is igaz. Először is olyan értelemben, hogy egyetlen igehallgató sem számolhat azzal, hogy Isten neki még igen sok alkalmat ad majd az igehirdetések meghallgatására. Minden igehirdetésre úgy kell figyelni, mint visszahozhatatlan alkalomra. De azért is „egyszeri” minden igehirdetés, mert *ugyanolyan helyzet elé állítja* az igehallgatókat, mint az *utolsó ítélet*. Tulajdonképpen előrehozza az utolsó napot, mert amikor az ige hangzik, eldülhet a sorsunk életre vagy halálra. Hiszen az üdvösségünk és a kárhozatunk most dől el, az ige meghallása vagy elutasítása nyomán. Ezért hangsúlyozza Jézus textusunkban a „most”-ot! „Eljön az óra — és az *most* van —, amikor a halottak meghallják az Isten Fianak szavát”.

4. Jézusnak ez a „most”-ban hangzó szava hangzik a „lelki halottak”-hoz. Azokhoz, akiknek nincs közösségük az Élet Fejedelmével, akikben nincs Belőle való élet, akik nem hisznek Benne, akikből minden eleveenség ellenére hiányzik az igazi élet. De szól azoknak is, akik hívőknek vagy „vallásosak”-nak *látszanak*, de valójában hitetlenek. Egész vallásoskodásuk begyakorolt szavakból, mozdulatokból és csinált „egyháziaskodásból” áll. Egyháziaskodásuk mögött üresség, takargatott bűnök, önzés, szeretetlenség és az elintézetlen kérdések tömege áll. Halottak, mert ugyan mondogatják, hogy „Uram, Uram”, de elfeledkeznek a felebarátaik szükségéről és annak valóságos kérdéseivel nem törődnek. Halottak, mert azt hiszik, hogy az az igazi egyházszertet, ha minden áron ragaszkodnak valami görcsös kapaszkodással a múlt tradícióihoz, szokásaihoz és ha azonnal „romlást” kiáltanak, amikor a ma egyháza új utat keres az evangélium továbbadására. Halottak, mert féltik az evangélium „tisztá” hirdetését „idegen dolgokkal” való keveréstől, de ők maguk éppen nem élnek ebből a „tisztá” evangéliumból. Halottak, mert ugyan sokat emlegetik Luther wormszi kiállítását és például ajánlgatják a ma egyháza számára, de maguk gyáván megfutnak azok elől a nagy kérdések elől, amelyeket Isten ad eléjük az egyház szolgálatát illetően a mi időnkben. Halottak, mert ugyan bátoriságot emlegetnek, de nem mernek feltétel nélkül Isten igéjére hagyatkozni, hanem emberi fogódzókat keresnek és az Isten igéjében való bizalom helyett, még mindig valami „környezetváltozásra” várnak. Halottak, mert valami halotti merevséggel ragaszkodnak az egyház múltbeli módszereihez és nem merik átgondolni új helyzetben az egyház új munkáját.

Ezeket a halottakat is *meg akarja Jézus eleveníteni*. A halottakhoz

is közeledik teremtő igéjével. De itt is áll a „most” sürgető parancsa. Aki ragaszkodik a „halálhoz”, az a sírhoz köti magát. Aki meghallja Jézus szavát, az bekapcsolatik az Élet áramkörébe és Jézus élete teljesedik ki benne.

5. Az Élet beszédét pedig azért jó befogadni, mert Jézus Krisztus ítélő Úr is, aki az utolsó napon maga elé gyűjti az embereket és visszavonhatatlanul eldönti sorsukat. Leméri majd, hogy a hirdetett ige milyen gyümölcsöt termett az ígét hallgatók táborában. Mert ezen az utolsó napon *gyümölcsöt, sok gyümölcsöt keres*. Teremtő szava elől ekkor sem lehet elmenekülni. A feltámadás nyomán a bírói szék elé kell állni. Segítse meg Isten az Ő Szentlélekével a gyülekezet tagjait, hogy mehesenek majd „az élet feltámadására” és övék lehessen a teljes, tökéletes élet.

ROGATE

Mt. 7, 7–11.

EXEGETISZ

Az egész szakasz összefüggésben van a Mi Atyánkkal, csak míg a Mi Atyánkban (Mt. 6, 9–13) a Jézus szerinti imádság tartalmáról van szó, addig itt az *imádkozásra való felhívás* történik. — 7. v. „*Kérjétek... keressetek... zörgessetek.*” Mind a három kifejezés Isten felé mutat, az Ő Úr voltára utal és az Ő színe elé állít. A „*keressetek*” felhívással Jézus nyilvánvalóan azt célozza, hogy az imádkozók keressék Isten országát és annak igazságát (Mt. 6, 33.), az örök életet (Rm. 2, 7.) és általában az „*odafent-valókat*” (Kol. 3, 1.). A „*zörgessetek*” parancsa különösen Isten szent fensége elé állít. A kopogtatás ebben az összefüggésben a tisztelet kifejezése. Arra utal, hogy nem léphetek úgy Isten elé, ahogy belépek a saját szobámba, hanem csak azután, ha kopogtatásom nyomán onnét belülről hallom a „*szabad*” hívó szavát. Ilyen értelemben az imádkozás *kopogtatás* és egyúttal *csendes várakozás* az Isten „igen”-jére. A három felhívás egymás mellett *buzdítás a kitartó és nagyon komoly imádkozásra*. — „*adatik... találtak... megnyitattik*” (a 8. versben is!). Ezek a szavak észrevétlenül arra a Jézus Krisztusra mutatnak, aki szenvedése, halála és feltámadása által váltságot szerzett, aki Ajtóvá lett számunkra, mert Rajta keresztül, vagyis a Benne való hit által léphetünk oda Isten színe elé, mint Atyánk elé. Ezek a kifejezések (adatik... stb.) egyben Jézus Krisztusnak *határtalan ígéretét* is magukba foglalják: Isten mindig meghallgat és soha sem utasít vissza! Ezzel Jézus *erősít* is az imádság meghallgatásának hitében. Magától értetődően ez nem jelenti azt, hogy beleülhetek Isten trónjába és magam rendelkezhetek Istennel, mert Ő szuverén Úr. Hanem azt, hogy a helyesen mondott, vagyis az Ő akarata szerinti imádságot hallgatja meg. — 9–10. v. Az imádság meghallgatásának hitét akarja Jézus erősíteni a hétköznapi életből vett példával. Ha egy apa — aki pedig bűnös ember — nem utasítja vissza fiát, amikor az az élethez szükséges dolgokat kér tőle, mennyivel inkább ad ajándékot Isten, aki Jézus Krisztusban Atyánk lett. A hasonlatban a szépség a *kisebbről a nagyobbra* (bűnös földi apáról a szerető Atyára) való utalásban van. — 11. v. „*ad a ti mennyei Atyátok jókat*”. Lukács evangéliumában a „jó” a Szentlélekre vonatkozik. De mi

érthetjük rajta mindazt, amit a „Mi Atyánk” magában foglal. Sőt, mindazt, amire szükségünk van Isten szerint (Mt. 6, 8.). Isten hall minden imádságot, de akarata szerint teljesíti. Akarata pedig kivétel nélkül jó.

IGEHIRDETÉS

Jézus felhív az imádkozásra

1. A keresztyén élet egyik legnagyobb ajándéka az imádság. Azért olyan nagy ajándék, mert rajta keresztül a bűnös ember odaléphet a szent Isten elé, mint szerető gyermek szerető Atyjához. Mindez pedig azért lehetséges, mert Jézus Krisztus váltságáhalála által szétszakította a „kárpitot”, amely elválasztotta a bűnös embert Istentől. Jézus Krisztus maga lett ajtóvá az Atyához. Amilyen nagy az imádság ajándéka, olyan érthetetlen, hogy a gyülekezet tagjai olyan sokszor nem élnek vele, vagy rosszul élnek vele.

2. Jézus felszólít és bátorít az imádkozásra. Ott, ahol a gyülekezet tagjai meghallják evangéliumát, felszabadulnak az imádkozásra: azok is, akik arra a meggyőződésre jutottak, hogy „hiába minden, hallgat az Isten”, azok is, akik már teljesen abbahagyták az imádkozást. Ez azonban csak úgy lehetséges, hogy a gyülekezet tagjai, különösen pedig azok, akik megfáradtak az imádkozásban, *nem magukból* indulnak ki. Nekünk ugyanis nem azért kell imádkoznunk, mert életünk egyik vagy másik szakaszában ehhez „hangulatunk” van és nem hagyhatjuk abba az imádkozást azért, mert „erre most nincs indíttatásunk”, hanem minden helyzetben *Jézus biztató igéjére kell támaszkodnunk*: kérjeteK, keresetek, zörgessetek. Tehát itt is az *igére* kell támaszkodnunk.

3. Jézus azzal is megbiztatja a gyülekezetet az imádkozásra, hogy az *imádság meghallgatásáról beszél*. Félérthetetlenül mondja: aki kér, kap, aki keres, talál, és a zörgetőnek megnyitvatik. Milyen hatalmas lehetőség van a gyülekezet előtt! És milyen kiváltsága a gyülekezetnek, hogy imádságában emlékeztetheti Istent a Jézus Krisztustól nyert ígéretre: adatik, nyitvatik. És ha valaki azt mondja, hogy az ő imádságaira Isten részéről csak hallgatás volt a felelet, akkor Isten színe előtt meg kell vizsgálnia: nem azért látszik-e ez így, mert imádságaiban is a maga saját énje körül forgott és a maga programját mondogatta Isten előtt. Bizonyára innét ered imádsága „meg nem hallgatása”. Isten ugyanis nem engedi, hogy az ember az Ő trónjára üljön. Nem adta ki kezéből a pálcát!

4. A helyes imádkozás tulajdonképpen nem más, mint *kopogás* az Isten ajtaján és *csendes várakozás a feleletére*. Minden kérés *egyben kérdés*, amely az Ő akarata után tudakozódik. Az imádkozás nem az az alkalom, amelyben felsoroljuk Isten előtt kívánságainkat, hanem az az alkalom, amelyben felismerjük egyre jobban az Ő szent akaratát és igent mondunk arra. Ez nem jelenti azt, hogy a gyülekezet tagjai nem vihetik Eléje életüknek minden problémáját egészen a legapróbbakig, de jelenti azt, hogy az Ő színe előtt az imádságban elfogadjuk az Ő döntéseit.

5. Szabad nekünk minden „jóért” imádkoznunk. Mindenért, amire szükségünk van. Sajnos azonban a mi imádságaink nagyon magunk körül forognak. Sokkal többet kellene imádkoznunk népünkért, az emberiségért, a világ népeinek békéjéért. Az *igazi imádság tágszívűségre nevel*. Imádkozunk a meghallgatás bizonyosságában, mégis alázatosságban és Istennek engedelmes szívvel.

OLTÁRI IMADSÁGOK

HÜSVÉT UTÁN 1. VASÁRNAP

Jn. 20, 19—23.

Úr Jézus Krisztus, aki megjelenéseddel békességet adtál megrettent szívű tanítványaidnak, könyörülj rajtunk is, és add nekünk bűneink bocsánatát, hogy békességünk legyen Benned és higgyük, hogy élő Úr vagy most és örökké. Ámen.

1. Kor. 15, 50—57.

Örvendező szívvel adunk hálát Te-néked, Istenünk, hogy Krisztus Urunk halálával eltörölted a világ bűnét és feltámadásával megtörted a halál erejét. A Te Lelkedet add nekünk, Istenünk, hogy új életben járjunk és kegyelmed szerint örököljük az örök életet. Jézus Krisztus Urunk által. Ámen.

HÜSVÉT UTÁN 2. VASÁRNAP

Jn. 21, 15—17.

Úr Jézus Krisztus, aki a Téged megtagadó Péternek megbocsátottál, könyörülj rajtunk is. Te tudod, milyen hűtlenek vagyunk Hozzád, és jól látod, hogy mégsem tudunk élni Nélküled. Szomorítsd meg szívünket bűnbocsátó szeretetteddel, hogy megtérjünk Hozzád és szolgáljunk Néked. Ámen.

Ef. 6, 1—4.

Urunk Istenünk! Eléd visszük családi életünk minden gondját és baját, s megvalljuk Néked, hogy sokszor vétkezünk parancsolatod ellen és sokszor megbántjuk egymást szeretetlenségünkkel. Téríts és nevelj minket igéddel, hogy szülők és gyermekek egymásra találjanak Benned, Jézus Krisztus Urunk által. Ámen.

HÜSVÉT UTÁN 3. VASÁRNAP

Jn. 21, 18—23.

Hálát adunk, Néked, Úr Jézus Krisztus, hogy mindenkor előttünk jársz és kezekben van életünk s halálunk, bármerre vezetsz minket. Vonj minket magadhoz és adj erős hitet, hogy tétovázás nélkül kövessünk Téged. Ámen.

2. Kor. 4, 7—11.

Szánd meg a Te népedet, Úr Isten, tekints reánk elesettségünkben. Ne hagyj elveszünk hitetlenkedésünkben, hanem kelts minket új életre a Te erőddel, hogy Tied legyen a dicsőség, mert egyedül Te vagy életet és erőt adó Isten, Jézus Krisztus Urunk által. Ámen.

HÜSVÉT UTÁN 4. VASÁRNAP

Mt. 28, 18—20.

Maradj a Te népeddel, Úr Jézus, ígéreted szerint és szentelj meg minket jelenléteddel. Téríts magadhoz minden népet, és tégy tanítványaiddá minket is, hogy megtartsuk a szeretet új parancsolatát és hálaadó énekkel magasztaljunk Téged, mert Tied minden hatalom mennyen és földön, most és örökké. Ámen.

1. Kor. 15, 35—44.

Hálát adunk, Istenünk, hogy kijelented nekünk titkaidat és megsejteted az örök élet fényességét. Újíts meg minket élő reménységre, hogy feltámadjunk a mulandóságból örök életre és eljussunk a hitből dicsőséged látására, Jézus Krisztus Urunk által. Ámen.

HÜSVÉT UTÁN 5. VASÁRNAP

Mt. 6, 9—13.

Megvalljuk, Néked Istenünk és Atyánk, hogy számtalanszor hívtunk már Téged segítségül, mégsem tudunk imádkozni, ahogyan Te akarsz, és ahogyan szeretnénk. De kérünk Téged, Te magad taníts minket imádkozni és hallgass meg minket, mert Te vagy a mi Atyánk, az Úr Jézus Krisztus által. Ámen.

Jk. 5, 7—10.

Hálát adunk néked, Atyánk, hogy igen irgalmas vagy és türelemmel hordozod vétkeinket. Tégy minket gyermekeiddé és Hozzád hasonlóvá, hogy béketűréssel tudjunk szenvedni és irgalmasok legyünk egymáshoz, Jézus Krisztus Urunk által. Ámen.

Pröhle Károly

MEGJELENT

- Horst Beintker
- Luther életrajza
- Dr. Pálfai Miklós fordításában

Krisztus tanúja

címen

A képekkel illusztrált könyv ára 5,— forint
Megrendelhető a Sajtóosztály
iratterjesztésében
Budapest, VIII. Üllői út 24. Gyülekezeti
iratterjesztéseknek 10 % kedvezmény

MÉG KAPHATÓ

korlátozott példányszámban
az 1957-ben megjelent

FELTÁMADOTT

című képes, husvét kiadványunk
Leszállított ára : 3,— Ft